PANAIT ISTRATI

SPOVEDANIA UNUI INVINS

(RUSIA SOVIETICĂ)

«CUGETAREA» — BUCUREŞTI

PANAIT ISTRATI

SPOVEDANIA UNUI ÎNVINS

După șaisprezece luni în U.R.S.S.

1929

SPOVEDANIE PENTRU ÎNVINȘI

Învinși sunt toți oamenii care se află către sfârșitul vieții în dezacord sentimental cu cei mai buni semeni ai lor. Sunt unul dintre acești învinși. Și fiindcă există o mie de feluri în a fi în dezacord sentimental cu semenii săi, precizez că este vorba aici de acea penibilă despărțire, care aruncă un om în afara unei clase, după o întreagă viață de aspirații comune cu această clasă și cu sine-însuși, și care rămâne totuși credincios nevoii care l-a împins totdeauna de-a lupta pentru dreptate.

Căci nevoia de dreptate este un sentiment, nicidecum o teorie. O știu astăzi, după o verificare pe scară foarte mare și mii de probe în sprijin. Cu aproape câteva excepții — câteodată mărețe, dar care nu modifică drama —, toți cei care vin la revoltă prin teorie, se duc odată cu teoria, la fel cu cei care vin din cauza burții sau ambiției și care se duc pe același drum. Dimpotrivă, sentimentul este forța care răscolește întreaga viață și o împarte peste tot. Poate ar fi trebuit să dau o definiție mai bună? Dar, dacă ar trebui să definim totul, n-aș fi făcut mai bine să rămân zugrav?!

Acum douăzeci și șapte de ani, într-o mahala a Brăilei, am auzit vorbindu-se pentru prima oară despre dreptate. Orașul meu natal era atunci zguduit puternic de mari agitații populare: elevatoare aduse pe cale ferată și elevatoare plutitoare se abătuseră fără întrerupere asupra bătrânului nostru port, amenințând cu foametea șase mii de hamali. Împreună cu familiile și neamurile lor ei alcătuiau două treimi din populația orașului.

— Dreptate! strigară patruzeci de mii de piepturi.

— Progres, răspunse prefectul, înconjurat de trei companii de soldați.

Nu eram hamal. Nimeni din neamul meu nu a fost. Mama își agonisea pâinea spălând murdăria celor care cumpăraseră elevatoarele. Totuși, răspunsul prefectului mă răni sufletește, pentru tot restul zilelor mele. Și din cauza asta îmi aplecai urechea la răspunsul unui orator socialist, care vorbea despre dreptate. Și deoarece hamalii strigau: „O să aruncăm elevatoarele în Dunăre!“, – răspunsul lui fu:

— Nu! Mai întâi, fiindcă o să vă împiedice, sub amenințarea puștilor; apoi chiar de ați reuși, alte elevatoare vor veni să înlocuiască pe cele distruse de voi. Este tehnica modernă. Dar această tehnică, care vă lovește astăzi, trebuie să devină într-o zi proprietatea voastră și să slujească așa cum se cuvine interesele tuturor celor ce muncesc.

— Bine! răspunseră hamalii. „Să privim, cu nepăsare, evenimentele.“

A fost o lungă așteptare, care durează încă în România, ca și în restul lumii. Trebuie să trăiești și să lupți. Ca să trăiești poți avea mai multe mijloace, dar ca să lupți nu-i decât unul, singur: să lovești adversarul. Și adversarul meu a fost, rămâne și va continua să fie adversarul clasei mele, cel care construiește elevatoare pentru profitul său personal, înfometează clasa mea și-o mitraliază atunci când ea strigă: „Dreptate!“.

Până pe la patruzeci de ani, mă aflam încă printre cei care sunt înfometați și mitraliați. Și dacă astăzi nu mai mă înfometează, apoi mitraliat voi fi totdeauna. Căci orice s-o întâmpla după această dispută strașnică, în care m-am angajat cu clasa mea, un fapt va rămâne sigur: voi trage neîncetat în pieptul sau în spatele celor care înfometează pe oameni și apoi îi mitraliază. Și în ziua când mă voi afla – cum mi s-a și întâmplat – stând la masă cu vreunul din acei care înfometează și mitraliază, s-o știe că nu mă aflu acolo decât ca să mă pregătesc să-l lovesc mai bine!

Dacă mă voi îndepărta de spusele mele, ai mei să mă doboare în stradă, fără nici o judecată.

Și-acum, să vedem până unde sunt un învins și mă despart de ai mei, neîncetând niciodată să combat pe dușmanii omului liber.

Ei bine, mă despart de prietenii mei comuniști, până la ceea ce înseamnă orgoliul lor în Rusia: construcția socialismului. E trist pentru vechea noastră prietenie, dar asta e.

Nu discut această construcție și admit să fie socialistă, chiar atunci când nu e vorba decât de întreprinderi „model“, care funcționează prost și vor continua să funcționeze astfel, câtă vreme vor fi conduse de comuniști incapabili. Și ar trebui să-i iertăm, dacă am fi și noi niște incapabili. Dacă s-ar încerca să facă din mine un ministru, aș răspunde îndată că nu există un minister pe care l-aș putea sluji folositor; dar dacă mi s-ar da să conduc un șantier de zugrăveală, m-aș achita cu competență. Aș fi de asemeni util, ori de câte ori și pretutindeni unde m-ar face să înțeleg funcționarea unui resort.

Căci clasa muncitoare nu-i vinovată, când este neștiutoare, de ceea ce nu a învățat niciodată. Dar șefii ce i se impun sunt buni de spânzurătoare, când îi compromit viitorul, punând cu orice preț carul înaintea boilor, prin toate mijloacele și oricât ar costa.

Aici, o paranteză este necesară.

Înainte de-a ști că teoreticieni foarte energici s-au aplecat să construiască socialismul în pripă și oricât ar costa, am fost partizanul luării puterii prin toate mijloacele. Nu era o convingere din cărți. Ci o chestiune cu totul de temperament. Crescut în marginea somnoroasei mișcări social-democrate, care trebuia să arunce atât de josnic proletariatul în războiul mondial, m-am complăcut totdeauna într-un sindicalism bătăios. Acest sindicalism a fost ilustrat, în mișcarea revoluționară românească, de trei figuri, dintre care două foarte importante: Al. Const(antinescu), șeful nostru, condamnat la moarte și dispărut în lume, și Ștefan Gheorghiu, organizator bun, azi dezamăgit și învins. Gravitând în jurul lor, în răstimpul dintre două călătorii în Egipt, însemnam ceva cam a cincea roată de la căruță. Dar tuspatru îl plictiseam destul pe Christian Rakovski[1], liderul partidului social-democrat, care ne detesta afectuos.

Apariția bolșevismului, după Zimmerwald și Kienthal[2], mă subjugă prin fermitatea, precizia și curajul său. Am aderat de îndată, a doua zi după revoluția din Octombrie, fără să țin seama că mă aflam atunci în Elveția și că acest gest putea să mă coste scump. Această adeziune publică va putea fi citită în „La Feuille“ (azi dispărută), a viteazului Jean Debrit, la Geneva. Aici am publicat primul meu articol în limba franceză. Trimes fără speranță la „La Feuille“, a apărut în pagina întâia, cu titlul „Tolstoism sau bolșevism?“[3], semnat P. Istr. Mi-e mai scump decât tot ce am scris de-atunci, căci – orice se va întâmpla cu Internaționala a treia și construcția socialistă a comuniștilor ruși – bolșevismul pe care-l salutam se adresa lumii muncitoare prin gura lui Lenin și el nu va pieri câtă vreme vor fi revoluționari, trimeși la moarte de capitalismul criminal, iar în Siberia de comuniști execrabili.

Cu această revoltă în inimă și scăpat de fantomele wilsoniene, am debarcat la Paris, în primăvara lui 1920. Oraș-Lumină, centru al civilizației occidentale.

Bieți nătărăi ce suntem! Credeam în toate acele cuvinte. Aveam încredere în infanteristul care venea din tranșee și într-o supremă elită a gândirii franceze de tradiție revoluționară. Tocmai citisem magnificul *Foc*, al lui Barbusse[4] și-l purtam în suflet pe Romain Rolland[5]. De asemeni, ascunzându-mi bolșevismul cât mai bine posibil, am crezut o clipă în aceste două forțe ale Franței civilizatoare.

„Ah, îmi spuneam, poate că experiența dureroasă a victimelor războiului, unită cu curajul scriitorului revoluționar vor izbuti să salveze

lumea, fără a o face să sufere teribila operație bolșevică!“

Mă înșelam înfiorător. „Infanteristul“ – tare pe prima sa de demobilizare, mândru de Crucea de Război și glorios de rănile primite – fu cât pe-aci să-mi învinețească un ochi, în Place de l'Etoile, fiindcă nu mi-am scos pălăria în fața unei mascarade războinice. Era drumul deschis fascismului în fașă.

Cât despre scriitorul francez, de tradiție revoluționară, e ceva mai lung de povestit:

Mai întâi, am avut nenorocirea să devin eu însumi un scriitor. La început, a fost o mare bucurie. Drace! Parisul poate face atari miracole: să scoată un golan din praful drumului și să-i deschidă toate porțile posibile! Nu-i deloc banal, – dar așteptați! Nu sunt numai eu, singurul. O familie imensă de golani – între cari nu sunt nici cel mai bun, nici cel mai rău – valorează mai mult decât mine, nu pentru ceea ce scrie, ci pentru cărbunele pe care-l scoate din adâncuri, fără a izbuti să se și încălzească. Ea este aceea care scrie aceste teribile scrisori, care – dacă nu sunteți de piatră, – vă împiedecă să dormiți sau să mâncați.

„Oh! tu care ai ajuns la lumină, gândește-te la noi care am rămas în întunerec!“

Cum, deci! Neîndoios, nu numai că mă voi gândi la voi, dar tot ce am este și al vostru, afară de nevastă! În sfârșit și mai ales, vom lupta în comun, acum că glasul meu va răsuna în spațiu și că atâția prieteni își zic că sunt prietenii voștri.

Este rău să gândești astfel? Căci ce-i un om care parvine? Un parvenit mai mult. Atât. Dar, ar fi mai frumos și omenesc de-a parveni mai puțin și de-a contribui cu partea lui pentru a face să domnească cât mai multă dreptate pe pământ! Cât ar fi de frumos, de civilizat!

Or, în acea epocă în care inima mea se bucura atât, un fapt divers, o dramă obscură, unul dintre acelea care sunt rușinea omenirii, se produse în nu știu care departament din Franța. Iată-l:

Un muncitor agricol, înapoindu-se într-o sâmbătă seară cu leafa în bancnote, le pune pe masă. Un băiețaș de patru ani, copilul său, ia banii agonisiți prin muncă și-i aruncă-n foc. Tatăl ia o secure și din două lovituri taie mânuțele micuțului. Mama, scăldându-și un copil într-o încăpere alăturată, aleargă, atrasă de țipetele copilului, vede grozăvia și cade moartă.

Copilul se îneacă în baie. Jandarmii l-au găsit pe tată nebun, alergând de-a lungul câmpiei.

Toată drama, abia douăzeci de rânduri, în pagină a treia din „Le Journal“. Faptul s-a petrecut acum patru sau cinci ani. De-atunci, n-am mai putut citi faptele diverse; dar azi, 4 iulie 1929, îmi cade privirea din nou pe prima pagină din „Le Journal“. Copiez, fără să schimb un cuvânt:

O mamă, înnebunită de mizerie, își omoară cei trei
copii mici și încearcă să se sinucidă,
tăindu-și un picior și o mână.

Rennes, 3 iulie. O dramă înfiorătoare s-a petrecut în comuna Bréal-sous-Montfort. În micul sat Launay-la-Porte, locuia o biată familie compusă din soț, M. Columbel, muncitor agricol, nevasta lui și patru copii. Cel mai mare muncește la o fermă, în timp ce frații lui mai mici (o fetiță de șase ani și doi gemeni de trei ani) locuiau cu părinții.

Mizeria domnea în casă. Femeia lui Columbel, împinsă de nevoi, comisese un furt și o condamnaseră la două luni închisoare, cu suspendare, lucru care o afectase profund. Atunci, ea se hotărî să termine cu o existență penibilă și să se omoare împreună cu fetița și cei doi gemeni.

Ieri seară, în timp ce copiii dormeau în patul lor, ea luă o bardă, se aplecă deasupra capetelor micuțe, culcate pe perne și învârtind în aer barda, de trei ori, tăie capetele celor trei copii. Sângele țâșni, moartea fu fulgerătoare.

Femeia lui Colombel se înverșună atunci pe ea însăși, și încercă să se omoare, își tăie piciorul și pumnul stâng, încercă apoi cu un cuțit uzat să-și taie beregata, în sfârșit, se prăbuși.

Azi dimineață acest carnaj oribil a fost descoperit. Mama criminală zăcea într-o baltă de sânge, la picioarele patului unde se aflau cele trei victime micuțe. Fu găsită pe poder mâna ce și-o tăiase.

Femeia lui Colombel a fost transportată la spitalul din Rennes, într-o stare disperată.

Un anume cititor, care-mi va spune că-l „bărbieresc“, mă va întreba unde vreau să ajung. Iată unde:

Sentimentul de bine și frumos este nemăsurat de puternic, față de cel al răului și al urâtului. El este temelia vieții. Grație lui îi datorăm că nu am mai văzut ars un cavaler de la Barre, fiindcă, pe vremea lui Voltaire n-a salutat o procesiune; ți se mută însă fălcile, uneori, fiindcă n-ai salutat o cârpă atârnată de-o prăjină, – dar stricăciunea nu-i atât de mare. De acest sentiment al binelui și frumosului, îmbuibaților vieții nu le pasă. Mărunții vieții, care trăiesc în beznă, sunt cei cari îl inspiră. Pentru ei, el este pâinea și sarea de fiece zi.

Dacă s-ar evoca binele și frumosul, într-o adunare a Societății Națiunilor, s-ar ajunge chiar să emoționeze inima unei dactilografe, în timp ce la Poarta Clignancourt ar răscula zece mii de suflete. Același lucru la noi, în Balcanii sumbri, sau în imensa Rusie. Elitele umane, tremurând în colibe și hrănindu-se cu un pumn de porumb, se adapă cu aviditate din gândirea generoasă.

Dintre toate națiunile darnice cu această gândire, Franța ne este cea mai cunoscută. Ea ne-a otrăvit adolescența cu ale sale două secole de filosofie și literatură. Am crezut în ele. Am luat-o în serios. Ne-a ambalat. Și noi venim, adesea, cu trenul sau pe jos, ca să-i cerem socoteală.

Am venit la Paris prima oară în 1913. Îndată Ionescu, cismarul, m-a luat de mână și m-a condus la Luvru. El îmi arătă pe micul cerșetor, omorându-și păduchii. Am rămas acolo trei luni. Voiam să trăiesc toată această istorie și artă a Parisului. L-am părăsit beat de fericire și aproape cerșetor, promițându-mi să revin acolo, să învăț limba, să trăiesc acolo, să trăiesc în această țară a gândirii generoase!

Mi-am ținut promisiunea, dar mirajul a dispărut.

Acum doi ani, aflându-mă într-o seară în compania a doi francezi, bogați și scriitori, unul din ei mă întrebă brusc:

— Cunoști Parisul?

— Puțin.

— Ce?

— Muzeele, monumentele, cocioabele.

Izbucniră în râsete. Își râdeau de mine:

— Ai văzut femeia care face dragoste cu câinele ei?

— Nu.

— Și cei doi bărbați care fac dragoste între ei?

— Nici.

— Și casa particulară, unde vin să fie violate soțiile „cinstite“, cu fața acoperită?

— Nicidecum.

— Dar bordelul, unde se face dragoste într-un coșciug?

— Exact.

— Aș vrea să văd această oroare.

Automobilele luară drumul spre strada Provence. Fațadă discretă. La intrare, o sonerie dă alarma brusc. Ni se arată casa și marfa, pentru cincizeci de franci de persoană.

Marfa n-are nimic extraordinar, vreo treizeci de fete goale pentru toate gusturile…

— Toate sunt obligator franțuzoaice, domnilor!, insistă patroana.

Dumnezeu protejează popoarele și Franța fetele ei.

— Haideți, să vedeți coșciugul!

O încăpere, cu pereți acoperiți de draperii. Spre unul dintre pereți, un coșciug adevărat, pe dușumea, din lemn tare, interiorul capitonat luxos și prevăzut cu un puișor mic, ca să sprijine capul femeii.

Se dau draperiile la o parte: imagini de bordel. Și apoi, un lanț de „camere“: „persană“, „arabă“, „chineză“, „japoneză“, „turcească“, de toate culorile: „roșie“, „verde“, „albastră“, „galbenă“ — până la camera „biciuielii“, care este ca un subsol inchizitorial și la fel de macabru, ca și camera cu coșciugul. O cruce mare, la mijloc (sărmană cruce!), cu un simulacru de rug la bază. Lanțuri. Bice. Se leagă când femeia, când bărbatul, după sminteala „clientului“ multimilionar, și-i biciuiește, nu cu același bici; inofensiv pentru femeie, teribil pentru bărbat.

În sfârșit, iată-ne la piscină. Somptuoasă. Patroana ne arată frumoasa decorație murală:

— A fost executată de un „premiul întâi“ al Romei, domnilor!

Bravo pentru premiul întâi al Romei!

Întreb:

— Puteți să-mi spuneți, doamnă, cât a costat construcția acestui bordel?

— Patru milioane!

Ei bine, conchid:

Când o civilizație construiește bordeluri, în valoare de patru milioane, în timp ce țăranii ei, înspăimântați de mizerie, își masacrează copiii cu lovituri de bardă, – această civilizație nu mai are drept la existență, chiar atunci când scriitorii ei se convertesc la catolicism, iar avocații ei devin episcopi,

după șapte ani de penitență. O atare civilizație, dacă îi mai rămâne puțină pudoare, trebuie să-și îngroape bibliotecile, să demonteze și să depoziteze cele mai nobile dintre monumentele sale și apoi să facă să răsune marele clopot de la Notre-Dame, de către cel mai magnific episcop-avocat al său. Dacă nu…

Dacă nu, toate mijloacele sunt îngăduite s-o distrugă.

Și acum, iertați-mi această paranteză.

Da! nu ar fi prima oară în istorie, ca o civilizație să se prăbușească în mârșăvie și a fost silită să lase locul liber, cu lovituri de bâtă. Astăzi, bâta se ridică dinaintea ei, teribil de amenințătoare. Ea se numește bolșevismul.

Acest bolșevism a făcut dovada. Perfectă. Ireproșabilă. A fost o treabă frumoasă. Nici un muncitor manual sau intelectual n-ar putea să nu-l aplaude.

Când vă veți duce la Livadia, care-i un paradis, când veți vedea două sute șaptezeci de mujici tuberculoși umplând palatul imperial, unde Rasputin își muia degetele în sos ca să i le lingă Țarina, când veți afla că Țarina se prefăcea că uită, din nenorocire, pe o linie de depou în imensele stepe, vagoane arhipline cu soldați încarcerați, care se topeau cu încetul în mii de schelete, deasupra cărora roiau muște mari, când veți vedea și veți afla aceasta, numai aceasta, dumneata, muncitorule, n-ai putea să nu fii bolșevic.

Eu sunt. Și o vreau, cu prețul vieții mele, să contribui la nimicirea civilizațiilor țariste, – cu Rasputinii lor, cazărmile lor, bordelurile împodobite de primi laureați ai Romei, monumentele înșelătoare, bibliotecile ipocrite, – eu vreau să contribui la distrugerea lor, prin toate mijloacele. Dar, așteptați puțin.

Căci iată:

După mii de ani de mizerie și martiriu, mă gândesc la clasa mea… Dar, mai întâi, știți oare care clasă? Aceea din uzine? De pe ogoare? — Da sau nu. Am văzut și toată lumea a văzut muncitori și țărani schimbându-și clasa, ca ciorapii, din capacitate sau pungășie, — ceea ce puțin îmi pasă, fiindcă pentru mine o clasă nu înseamnă un muncitor sau un țăran…

Din moment ce este vorba de-a despărți lumea în clase, asta înseamnă fără îndoială că vrem să despărțim ființe diferite între ele, – dar care se deosebesc prin ce? că alții sunt exploatați? Că unii mănâncă și alții nu? Și când o să fie asta? Ce o să faceți cu clasele voastre, când una va lua locul

celeilalte, așa cum o vedem întâmplându-se de mii de ani, a doua zi după revoluții și în toate zilele numai pentru câțiva muritori? Vă întreb, dacă asta le ține de cald zugravilor mei, fiindcă eu mănânc astăzi cât mi-e poftă, în timp ce ei continuă să crape de foame? Credeți că asta înseamnă ceva pentru milenara omenire suferindă, că Petre cocoșatul muncește din greu în mină sau că dictează ordine de la înălțimea unui fotoliu confortabil?

Desigur, nu! Iată de ce, admirabila învățătură socialistă spune că trebuie suprimate clasele și odată cu ele exploatarea omului de către om. Operă imensă, care n-a fost realizată niciodată și care eșuează istoric clasei muncitoare.

Minunat! Asta e ceva atât de nobil, încât îmi binecuvântez părinții că au fost niște golani și că au adus pe lume tot un golan, îmi binecuvântez, de asemenea, viața care m-a încărcat cu patruzeci de ani de mizerie. Căci de vreme ce soarta (sau istoria) ne-a ales pe noi, cei nevoiași, ca să ne încredințeze o misiune pe care nici o clasă, în trecutul sumbru, nu a știut s-o ducă bine până la capăt, – ce recompensă ar putea fi mai mare pentru suferința noastră milenară, ce glorie mai amețitoare în eternitatea eternităților?

După atâtea secole de mârșăvie, gândesc deci că clasa mea se vede, atribuindu-și brusc un rol, unde virtutea, dreptatea, demnitatea, cinstea, frăția, lepădarea de sine, abnegația sunt pe primul plan. Sunt obligatorii toate acestea. Trebuie, sub pedeapsa de a ne vedea acoperiți de mârșăvie, dacă am trecut lumea prin foc și sabie, fără a schimba ceva. Trebuie și pentru că noi ne spunem, în mod just, moștenitorii unui lung martiriu, ce numără prea multe victime și nu avem dreptul să uităm munții de suferință, în numele căreia ne erijăm în justițiari implacabili. Nu ne putem îngădui să comitem aceleași nedreptăți, pe care le-am denunțat în fața universului.

Nouă, bolșevicilor, nu ne este îngăduit tot ceea ce a fost taxat drept crimă și pedepsit cu moartea. Și anume: ușurința, desfătarea, confortul, nedreptatea, favorurile. Și când unul de-ai noștri – cel puțin din generația noastră – și le-ar îngădui, noi trebuie de îndată să-l pironim la stâlpul infamiei, agățându-i pe piept această tăbliță:

„Oprește-te, trecătorule și plânge acest om, pe care noi l-am luat drept tovarăș! Căci în clipa când voiam să dăm, cu mâinile însângerate, un exemplu de ceea ce trebuie să fie viața nouă, el a comis crima, – în calitate

de judecător – de-a fi trimis un nevinovat în Siberia, ca să-și poată însuși rația lui de unt.“[6]

Iată despre ce stoicism trebuie să facem dovadă, dacă vrem a da o rațiune crimelor noastre și a păstra oarecare șansă de redresare.

Dar, asta nu-i posibil în ansamblul unei clase. De ce? Pur și simplu, pentru că în ea colcăie aceleași dorințe și apetituri ca și în cealaltă clasă. Dacă ea este cea strivită și nu aceea care strivește, nu-i datorită unei oarecari purități sufletești, ci neputinței de-a pune mâna pe mașina care strivește. Fi-voi acuzat de trădare fiindcă am făcut această afirmație? Desigur, mamele noastre sunt niște sfinte fiindcă n-au putut face din noi niște mareșali. Asta-i atât de adevărat, că nu cunosc nici un dictator „revoluționar“ sau înstărit, care n-a făcut din feciorul lui un „intelectual“.

Altfel spus, cred că noi, toți, nu ne asemuim decât în mică măsură. Mai întâi, majoritatea omenirii e alcătuită din însetați de dreptate, în consecință, însetați de dreptate și oameni care au dreptul să se considere mai buni umplu atmosfera cu strigătele lor, care tulbură spiritele, creează curente revoluționare și reușesc adesea să dea îndărăt hidra militară și imperialistă. Și unii și alții par a merge mână în mână, câștigând teren asupra dușmanului actual al omenirii: capitalismul.

Din nenorocire, între acești oameni mai buni, care reprezintă buna credință și progresul și marea masă, care-și revendică dreptul sub soare, acordul nu-i decât aparent. Primii invocă scrupule și nu vor să se comporte decât în limita posibilului, în timp ce masa suferindă n-are scrupule și limite, ea își cere drepturile cu orice preț, arătându-se gata de-a interveni prin orice mijloace.

Am nenorocirea de-a fi acest bastard, care unește conștiința omului de buna credință cu setea de dreptate a masei căreia aparțin și al cărei martiraj e foarte cunoscut. Din cauza asta, mă cert cu toată lumea, dar mai ales cu speța umană care – conștient sau nu – înșeală pe toată lumea, adâncește șanțul care desparte oameni ușor de apropiat, zicându-și că este în stare – ea, singură — să realizeze toate aspirațiile revendicate de clasa muncitoare, monopolizându-le.

Această speță umană este personificată de un anumit revoluționar, foarte frecvent, dar greu de identificat, într-o mare mișcare de mase, el ocupând toate „treptele“, de la apostol la canalie. El este cel care se gargarisește cu stoicismul și se pretinde superior celor mulți și mai hotărât decât cei de

bună credință. El devine, el este agitatorul providențial, într-o epocă, în care conștiințele scrupuloase se izolează voluntar de mulțimea care cere dreptate cu orice preţ, acest militant răspunde unei necesități sociale, exact ca un cioclu în timp de ciumă. El nu se lasă rugat. N-are concurent. Nimeni nu i se poate împotrivi. Devine de temut, căci acolo unde marea figură revoluționară se teme că o să eșueze, el nu se sperie de nimic. Totul este pentru el o reușită, chiar dezastrul din care trage profituri personale.

Cunosc această specie și o urmăresc de vreo douăzeci și cinci de ani. Astăzi, chipul ei mi-e de-ajuns de familiar. El este de două feluri, la fel de nefaste: moderații și fanaticii. Primii aparțin social-democrației. Cei de-ai doilea și-au găsit contul în comunism.

Social-democrația de dinainte de război nu mai există nici ea și militantul s-a cufundat odată cu ea.

Cel ce poate încă întâlni câțiva oameni de treabă de-o parte, nu-i decât un lăsat pentru socoteala familiei, care s-a și așezat la masă. Dacă-i plăcut, nu-i decât în speranța că într-o zi masa se va lungi, înmulțindu-și scaunele.

Altădată nu era așa, când masa nici nu exista. Doar câteva locuri pentru scribi și lătrători, destul de strâmte. Trebuia să fii destul de înțelept, dacă voiai să fii remarcat, fie la sediul ei, fie visavi și într-un fel sau altul să realizezi dorința bunului social-democrat: intrarea în dumnezeescul parlament, acest rai al patriei recunoscătoare, pentru a cărei salvare trebuie să moară în curând cotizantul disciplinat.

Sindicaliștii bolșevici în fașă care eram pe-atunci (Jos parlamentul, acțiune directă!) nu iubeau așa-zisa elită care dădea ordine, în numele clasei muncitoare, acapara tribunele și ziarul, ne excomunica și ne umilea cu pseudo-evanghelia marxistă în mână. Militantul îndrăzneţ, bun de gură și tare în marxism, jucă atunci același rol tiranic ca al comparsului comunist de astăzi. El, singur, reprezenta „conștiința revoluționară“, „aspirațiile“, „ideologia proletariatului“. Noi nu eram decât mai mult sau mai puțin trădători.

Mulțimea a ascultat și a urmat pe acest militant, până la marele masacru, care aduse nenorocirea într-o parte și fericirea în cealaltă.

Dar, acestea nu sunt decât istorie.

Să trecem la actualitate. Ea este și mai tragică.

Mai mult ca oricând, „conștiința de clasă“ este monopolul celor ce au frânele în mână. Căci astăzi, proletariatul are o sobă imensă, a cărei friptură

slabă excită pofte mari. Iată unde mă despart de militantul „revoluționar“, pe care sunt gata să-l combat.

Încă o dată, nu-i neg totdeauna sinceritatea. Se va vedea îndată, când am intrat în Rusia, până unde m-am dăruit lui, ce încredere și credință pusesem în el. Dar istoria se repetă, se precipită și merge drept spre ireparabil. E ceea ce trebuie împiedecat prin toate mijloacele legale.

Da! nu poate fi vorba decât de-o luptă legală, chiar atunci când părțile nu sunt egale, că unii au mâinile goale și alții Siberia. Totuși, nu putem lucra altfel. În ciuda a toate, Uniunea Sovietică trebuie să rămână pentru proletariatul mondial ceea ce este ea în realitate: fortăreața inexpugnabilă, împotriva căreia capitalismul va trebui să se prăbușească, într-o zi. Criminal și demn de spânzurătoare, muncitorul care ar atinge-o cu arma în mână. Prăbușirea acestui bastion ar preda lumea celor ce muncesc la cheremul celei mai negre reacțiuni.

Dar, odată spus asta categoric, pentru totdeauna, am dreptul să mă întorc spre putreziciunea birocratică și să-i strig: lepădătură!

Lepădătură care, – ieri moderată, azi fanatică; ieri bălăcindu-se în „marxism“, azi în „leninism“ – ne arăți aceeași figură stupidă, te adeverești cu totul neînduplecată, înfige-ți adânc ghiarele în ceafa masei cu călușul în gură și sabotează astfel cea mai frumoasă operă de justiție socială.

Tu asasinezi astăzi mai bine, – oroare pe care analele luptelor socialiste n-au cunoscut-o niciodată. Prin foame, închisoare și adesea chiar cu un ciomag, tu asasinezi muncitorul (muncitorul!), care refuză să facă sluj înaintea puterii tale tiranice.

Pot oare să te menajez, lepădătură mârșavă? Pot face public, că am venit la tine în felul cel mai dezinteresat și a fost cât pe-aci să mă bagi în buzunarul tău! Pot, – ca să-ți fac plăcere și pentru așa zisa „să nu dați arme burgheziei“, – să disprețuiesc mulțimea pe care tu o calci în picioare, de viitorul ei pe care tu îl înjunghii și de luptătorii ei cei mai buni, pe cari îi exilezi, întemnițezi și flămânzești, în numele unei doctrine elastice, pe care numai tu pretinzi că o cunoști? Pot însă consimți fără rezerve la extinderea în lume a metodelor tale de convingere a clasei muncitoare, trebuie să scriu că numai tu, singura, ai dreptate? Că numai tu singură ai dreptul să vorbești? Că numai tu știi să construiești socialismul?

Dar, atunci când e vorba de U.R.S.S., ar trebui încă știut dacă trebuie deosebit militantul-lepădătură, de birocrat sau să-i confunzi într-un același tip răufăcător. Căci, iată ce se petrece în Rusia: dacă pătrunzi într-o

instituție, într-un tramvai, într-un local, nu se poate să nu întâlnești acest afiș-invitație: *Tovarăși! Luați parte la lupta împotriva birocrației!*

Asta te impresionează. E mișcător. Și conchizi de îndată că trebuie să fie un aparat diriguitor, care luptă împotriva unui aparat birocratic. Or, tu știi că acest aparat diriguitor nu-i altul decât partidul comunist; în timp ce birocrații sunt neîndoios oameni adunați de peste tot și puși în slujba Statului proletar. Ultimii sunt deci fără credință, fără ideal, fără convingeri, pentru că ți se spune că trebuie combătută tendința lor de-a crea situații personale, în detrimentul comunității precum și sabotajul lor de raci de mare rozători.

Iată un afiș, cu totul indicat să împacheteze un om ca mine. Și dacă aș fi părăsit Rusia, după șase săptămâni, – ca toți delegații veniți la a zecea aniversare, – aș fi scris articole ditirambice despre acest subiect. Ar fi fost în felul meu. Eu știu ce înseamnă un om de credință. Însă mai știu că pământul nu-i plin de ei. Dar Partidul Comunist trebuie să conteze pe legiuni, din moment ce el este în întregime cel care vă invită să luptați împotriva acestui rău social: birocrația.

Ei bine, nu! Această invitație nu-i decât un artificiu al militantului-lepădătură, fiind el însuși un birocrat. Cu o mână se fabrică „cuvinte de ordine“ și cu cealaltă se votează în „linie“, adică: pentru menținerea a ceea ce este și care este bine, fiindcă ocupă un loc bun.

Am cunoscut comuniști sinceri, care au luat în serios această datorie de-a „lua parte la lupta împotriva birocrației“ și care au vrut să meargă până la capăt cu datoria lor de-a lovi răul în inimă sau la rădăcină. N-au făcut decât să-și piardă pâinea. Și-i o tristețe să-i asculți. Pățaniile lor sunt demne să figureze într-un mare roman de moravuri sovietice.

N-are a face în ciuda nemilosului adevăr, care răspunde momelilor oficiale prin revelații usturătoare, militantul birocrat – numit acolo „militant responsabil“ – merge drept pe drumul său, cu capul înainte. El este stăpânul tribunei și al presei. Singur el poate vorbi. Doar el poate scrie. Se fabrică o majoritate și un prezidiu, așa cum se fabrică un comitet de redacție și o cenzură. Astfel, nimeni nu poate să-l contrazică.

Conștient, totuși, de nemulțumirea care mocnește sub cenușă și care are nevoie de supape, se monopolizează de asemeni contradicția și se inventă contrazicători. Iată pentru ce se născură și crescură aceste două „gogoși“ ale presei sovietice: *samokritika* (autocritica) și *control-mass* (controlul maselor).

Faptă mârșavă! măcar de-ar fi numai mârșavă; ea este cu dibăcie înșelătoare și uneori sângeroasă. Căci pe de-o parte, ea a știut să impresioneze demascând abuzuri și spărgând abcese, dar pe de altă parte, ea a sortit morții pe sărmanii corespondenți-muncitori care au crezut în eficacitatea acestei „opere de asanare“, până la a se socoti misionari, au declarat război fără milă funcționarilor veroși, mari și mici, omorându-se ca muștele. Desigur, asasinii erau executați – ceea ce făcea o slabă consolare victimelor și o mai frumoasă operă de asanare.

Atunci, s-au ivit *rabcors* (corespondenții-muncitori), fabricați în serie. Aceștia, înțelegând că răul nu e la picioare, ci la cap, de care e interzis să te atingi, și-au făcut o meserie lucrativă în a adulmeca țapul ispășitor, ales să fie pradă și să-l denunțe din oficiu. Inutilele lor „tartine“, ce făceau să zâmbească pe inițiați, se etalau în toate ziarele, dar și mai pompos în oficiala *Pravda*, care le consacra o pagină, o dată pe săptămână, sub arogantul titlu: control-mass. Se afla atâta „control“ al „maselor“ câți țânțari la Polul Nord și voință de dezarmare la Societatea Națiunilor.

Am întâlnit adesea *rabcors*, de la un capăt la altul al U.R.S.S., cu prilejul neîncetatelor mele călătorii. Am găsit printre ei câțiva indivizi rari, care mi-au vorbit înflăcărați, dar care au o viață grea, fiindcă fac gafe, una după alta. Alții, greu de descoperit, sunt bieți tipi care nu îndrăznesc să-ți înfrunte privirea. Restul nu-i decât vermină, ce-ți colcăie sub picioare. Despre unul din acești cioflingari am aflat o poveste destul de frumoasă, în timpul sosirii mele la Sukhum, în Caucaz, prin noiembrie 1928.

Candidat la celebritate și știind cu câtă promptitudine au parvenit acei dintre colegii săi care au suferit martiriul meseriei, rabcor-ul plăti un bețiv și-i arătă cum să-i facă dintr-o împunsătură în spate o rană ușoară. A doua zi, rabcor-ul fu găsit pe jumătate mort, zăcând într-o baltă de sânge. Emoție la G.P.U. Fu căutat culacul criminal sau directorul vindicativ al întreprinderii; golanul criminal le căzu în mână, ceea ce îi plictisi la culme, căci „tovarășul“ denunță toată tărășenia.

— Dar, puteai să-l omori!

— M-am înșelat. Eram beat.

Afacerea fu înăbușită.

Asta nu-i decât un fapt neînsemnat, în masa dramelor cotidiene, dar cât de edificator! Unde s-a mai auzit vreodată de-o astfel de carieră, care să fie făcută prin astfel de mijloace? Un Albert Londres, care nu-i decât un burghez, ar fremăta de rușine. Și nu s-ar găsi, în altă țară, un ziarist care să

gândească astfel. S-a găsit totuși, un comunist, în țara care aspiră la maximum de moralitate civică. Dar, omul este numai parțial vinovat. O mare parte din rușine cade asupra regimului, care creează condițiile în care se pot naște și dezvolta asemenea cariere.

Aici, ajungem în inima răului.

U.R.S.S. este țara cea mai puțin burgheză din lume, dar care aspiră cel mai mult la burghezie, la fel cu toate națiunile din Balcanii noștri, care ies lent din viața patriarhală. Iată pentru ce gândesc că a fost o nenorocire că cea mai grandioasă tentativă de-a construi socialismul să fie făcută tocmai în Rusia.

Rusul, și la fel cu el ucraineanul, georgianul, tătarul, armeanul, nu se încurcă în doctrine; ei sunt plini de inimă, de tandrețe, legați în dragoste și melancolie. Ei își iubesc nebunește limba, pământul, cerul lor. (Toate cântecele populare și toate literaturile acestor țări o atestă). Și ei înșiși o dovedesc până la a face să izbucnească, în plin banchet comunist, rapsodia lor alături de *Internaționala*.

Cum dracu vreți ca aceste popoare să iasă din izbele lor și să le înece de azi pe mâine în zgârie-nori americani, deasupra cărora nu cântă privighetoarea și unde omul este o brută mecanică, iar existența un fel de-a ucide viața?

Să spunem că se află două milioane de comuniști burdușiți cu doctrine, goliți de inimă și de creier, automate ale fordismului și americanizării, pentru care sentimentele nu sunt decât o infirmitate burgheză și dragostea o simplă împărechere sexuală, – mai rămân o sută cincizeci de milioane, o întreagă omenire, care trăiește și vrea să trăiască cultivând cât mai bine ceea ce avem în noi mai etern și de asemeni mai mișcător.

Trebuie să-i împiedecăm să trăiască?

„Dimpotrivă“, se va spune, reamintindu-mi Constituția sovietică. „Toate aceste popoare dispun acum de ele-însele!“.

Răspund: da, dispun de ele-însele, în felul tinerelor fete medievale, care erau libere să tușească în voie, dar care erau închise într-o mânăstire, îndată ce refuzau să se mărite cu omul ales de părinți.

Într-o seară, am avut o conversație lungă cu o țărancă basarabeancă inteligentă (basarabeancă sau grecoaică, nu vreau să precizez, căci aș putea face să le trimită în Siberia). Această femeie mi-a dat cea mai lungă versiune a felului în care o mamă sovietică poate dispune de copiii ei, care rămân toată viața ei:

„Nu suntem comuniști, – îmi spune, – fiindcă la drept vorbind, nu știm ce înseamnă asta. În satul nostru, comuniștii sunt niște intriganți. „Politica“ este totul. Vai și amar pentru cine nu gândește ca ei.

De la început am fost cu bolșevicii. Bărbatul meu s-a bătut în războiul civil, a făcut parte din primul soviet și a murit în urma rănilor. Din partea mea, nu sunt decât o mamă care vrea să-și crească copiii, — băiatul și fetița de colo —, cât mai cinstit posibil. Nimeni nu este aici adversarul regimului și nici adept. Nimeni nu poate să ne poarte pică. Și totuși, suntem lipsiți de orice posibilitate de a ne câștiga existența. De ce? Pentru că le spun copiilor mei că nu trebuie să se înscrie la Tineretul comunist și ei sunt de aceeași părere. Căci acești consomoli trec cântând și scuipă în ferestrele casei părintești, insultă bătrânii și se uneltesc între ei, mai mult decât oamenii mari. Asta să însemne a fi comunist?“

Previn pe cititor că atari mărturii, ca și altele pe care le-aș putea aduce, fie în avantajul sau dezavantajul regimului, nu vor apărea în această carte decât rar, din pură întâmplare și nu vor însemna nimic alt decât că am vrut să mă exprim într-un fel, mai degrabă decât în altul. Contrar predecesorilor mei, simpatici sovietelor, eu nu aduc o colecție de mărturii pro și contra, copios putrezite de imparțialitate. Mărturia sunt eu; imparțialitatea, o ignor… Și eu nu practic simpatia sau antipatia, ci dragostea și ura.

Ceea ce aduc aici sunt convingeri care mă costă scump și ar putea într-o zi să mă coste chiar viața. (Ar fi drept: n-am adorat în viață decât ceea ce m-a costat foarte scump). Astăzi, când viața îmi dă lovituri grele în stare să doboare un hipopotam uman, mă agăț de dragostea și ura mea. De acolo, convingerile mele, pagini ale credinței mele în oameni, pe cari îi iubesc, îi urăsc și aș vrea să-i slujesc atât.

Să nu se uite că, sosind în Rusia, am dat palme verminei egoiste și prudente din acest Occident ignobil.[7] Șaisprezece luni mai târziu, ducându-mă să cer viza Ambasadorului Franței la Moscova, acesta mi-a pus mai întâi sub nas aceste palme, apoi foarte demn, necerându-mi nimic, mi-a aprobat întoarcerea. E același langaj, pe care îl țin privitor la această vermină, care nu și-ar sacrifica un fir de păr ca să salveze o omenire nebună. Dar… Dar acum, sunt un învins. Cei pe cari îi credeam tari ca o piatră, pentru a mă sprijini, sunt încă o vermină, – o vermină care ar sacrifica totul pentru salvarea scumpei sale doctrine, stâlcind pe inocenți.

Cum aș putea deci măsura termenii, consulta carnetul meu de note și să mulțumesc pe toată lumea și pe tatăl meu? Eu știu un lucru: știu că o

majoritate strivitoare de oameni din clasa mea se află la putere; că ajungând acolo, s-a pus de îndată pe mâncat și cu gura plină îndepărtează de la masă și lasă să moară de foame pe toți frații care nu sunt de părerea lor. Când realitatea este asta – și veți vedea până la ce punct —, la ce mi-ar folosi mărturiile, documentele, imparțialitatea, simpatia și tot calabalâcul?

Vreți voi, ca toate acestea să mă facă chiar să scriu sau nu o carte? O pagină, un rând, un strigăt disperat, aruncat spațiilor ar fi de-ajuns. Căci durerea, ca și bucuria țâșnesc din pământ spre a trăi în eternitate.

Când aveam optsprezece ani îmi petreceam nopțile – singur, în doi sau zece – în căutarea sublimului din cărți și din inima oamenilor. Sunt încă în această situație, cu diferența că în acest moment cartea era scrisă de Balzac, și când era Doamna de Staël era încă ceva sfânt, în timp ce azi Balzacii fac pederastie literară, iar Doamnele de Staël anunță cam acestea la apariția cărții lor:

O! omule! Dacă tu știai…
Nici o femeie nu ți-ar rezista.

Dar, doamnă, noi știm prea bine că până la burtă nu ne puteți rezista. Și apoi? Apoi, nu-i așa, suntem cu toții același sacerdoțiu?

Mârșav Occident, sărmanul meu domn Massis a rămas catolic de la Academiile sale până la sicriul din stradă Provence!

Da! lumea moare din toate părțile, de sus până jos. Totuși dacă e drept să crapi sus, unde a dat tot ce putea da, eu protestez în fața cerului împotriva imoralității de jos înainte de a-i sosi ceasul! Ea, mizerabilă, totdeauna i-a fost foame și nu s-a gândit la sublim, decât în virtutea stomacului său. Ea este de iertat. Dar cum să ierți pe cei cari ies din sânul ei, se proclamă elite, își impun salarii bune pentru galerie și în schimb sufocă, strivesc, fură, violează, omoară în tăcere.

Nu-i oare aici, pentru totdeauna, falimentul unei Revoluții?

Îmi este peste putință să fac bilanțul unei atari imoralități. Ea ar umple volume și ar cuprinde întreaga ierarhie, de la cap la bază, atât în U.R.S.S. cât și în Internațională, unii pentru că și-au muiat degetele, alții pentru că au văzut ce se face și n-au zis nimic, toți pentru tot ce știu și ascund, în ochii lumii, care cel puțin are dreptul la speranță.

Printre acești ultimi, culpabili de complicitate, dintre cei mai culpabili, fiindcă se află plasați cel mai sus în stima mondială, este Maxim Gorki.

Maxim Gorki a pornit cel mai de jos, ca mulți, și avea datoria să rămână cel mai aproape de cei de jos. N-a făcut-o. Iată dovada.

În Rusia (putem spune același lucru și pentru restul lumii) n-are nimeni nevoie să cunoască limba țării, dacă vrea să știe ce se petrece acolo. Nu-i nevoie să cunoști, ca mine, două dialecte vorbite de două popoare, care-și au republicile lor; moldovenească și greacă. Și eu pot spune, chiar surdo-mut, că Adevărul iese la iveală dacă-l cauți.

Ceea ce este greu de obținut în Rusia, când ești străin sau semi-oficial, – cum am fost eu, – este încrederea oamenilor. Dar, odată în posesia cheii minunate, toate porțile adevărului se deschid în fața ta ca prin farmec. Atunci, în rusește, turcește, chinezește sau prin semne, oamenii cei mai feluriți, chiar oficialii, îți spun ceea ce este în realitate, fără să mai aștepte să le apreciezi limba, căci în cazul acesta ar trebui să înveți vreo două sute.

Or, Gorki n-avea nevoie să învețe nimic, căci știa tot. Și toată omenirea, care citește, știe că el știa, căci a spus-o el însuși și într-un fel să-ți scoale părul din cap. Dar, în acea epocă, oficialii aveau dreptul să greșească. De-atunci, ei nu au mai greșit. Ei au instalat conștient nedreptatea la ei acasă. Au corupt straturi vaste sociale și în special pe cei căzuți în mizerie, pentru a-și face majorități și a guverna. Corupția lor este dintre cele mai neomenoase: ca să mănânci chiar pe sponci, trebuie să fii pe „linie“, mai trebuie să-ți denunți tovarășul-frate care refuză.

Astfel Rusia a ajuns la această mârșăvie, pe care lumea n-a cunoscut-o niciodată: să arunci jumătate din aceeași clasă contra celeilalte jumătăți, să compromiți pe cel care mănâncă și latră, să demoralizezi pe cel care ajunează și strânge din dinți. Mai mult, s-a ucis viitorul, căci cadrele de comsomoli, cadrele tineretului, sunt în întregime putrezite.

Când a fost judecat întreg Comitetul Tineretului din Leningrad, — pentru fraude, delapidări, viciu, orgie și chiar crimă de drept comun, — unul din judecători a întrebat pe un martor:

— Cum procedați voi, ca să nu recrutați asemenea scursori sociale?

— Nu ni s-a cerut decât aderenți pe „linie“, – a fost răspunsul.

Cu atari aderenți s-au format majoritățile „disciplinate“, cele care merg. Cu ajutorul lor și în numele proletariatului, pe care-l înfometează și umple închisorile din Siberia, cu muncitori denumiți „trădători“ și care în realitate sunt singurii revoluționari în această Uniune Sovietică, care l-a primit pe Maxim Gorki, azi, în sânul parlamentului suprem, – Tsik-ul.

La Moscova, în căminul său, timp de trei ore petrecute în intimitatea sa, nu a vrut să vorbească. Fața lui sinceră, dominată de ochi care pot fi tot ce vor, a rămas închisă. Și ne-am bălăcit în banalitate. Dar, ceea ce Gorki nu-mi datora mie, el o datorează lumii care-l stimează. El o datorează mai ales celor ce sunt striviți de toate majoritățile: vagabonzilor săi, care sunt niște învinși, — dacă nu însăși clasei muncitoare care furnizează și susține propriii ei tirani.

Căci va veni ziua când învinșii vor avea glas la acest capitol pe deasupra tuturor claselor și în acea zi voci teribile îl vor interoga pe Maxim Gorki, care nu va mai putea răspunde, din nenorocire pentru memoria lui.

Iată confesiunea mea.

ÎN U.R.S.S.

DESPRE VOIAJ

Deși ar merita osteneala, totuși să nu se aștepte că voi povesti amănunțit și într-o manieră pitorească tot ce am parcurs, văzut, simțit și gândit între 15 octombrie 1927 – data plecării mele din Paris – și 15 februarie 1929, data înapoierii mele. Nu-mi este cu putință, din mai multe motive, dintre care cel mai puternic este acela că nu mai mă trage inima s-o fac. Am plecat acolo cu gânduri și elanuri, cari s-au prăbușit pe drum.

Apoi, dacă aș avea încă poftă s-o fac, m-ar reține o teamă: aș fi obligat, desigur, să dau nume de oameni, fapte, drame intime și diverse localități, predând astfel unei persecuții nemiloase mii de nevinovați. Și când ar fi vorba de adevărați vinovați, nici pe ei n-aș vrea să-i denunț, căci nu pe micii rozători am pică, ci pe cei mari și mai ales pe metodele lor de-a „revoluționa“ lumea.

În sfârșit, ceea ce mă reține este locul pe care aceste denunțări l-ar ocupa și care m-ar împiedica să fac o operă mai utilă, așa cum încerc s-o fac în cele trei volume[8].

Să vă gândiți la această călătorie, de peste douăzeci de mii de kilometri, – cu trenul, vaporul, automobilul, călare sau cu căruța, – care a pornit de la Alexandrovsk (mică localitate de pescari laponi situată la „poarta“ Oceanului înghețat de Nord, în golful Kola, mai sus de Murmansk) și care a sfârșit la picioarele Acropolei, între aceste două extremități, am fost de două ori la Moscova și în Caucaz; de trei ori în Ucraina; de patru ori Moscova-Leningrad; apoi Republica Moldovenească, Crimeea și Volga.

Ar trebui să umplu patru volume, de mărime mijlocie: 1) Moscova-Leningrad, Carelia și nordul Rusiei; 2) Ucraina, Moldova, Crimeea; 3) Volga, cu vilele și delta ei; 4) Transcaucazia.

În toate aceste volume, ca să ajung la capăt, nici o nevoie să fac „literatură“. Evenimentele, oamenii, relatările și tragediile lor și puțin din mine ar fi suficient, căci am trăit peste tot. N-am fost turist. Că a fost o lună, o săptămână, o zi sau o oră, am trăit, adică m-am dăruit oamenilor și deseori ei mi s-au dăruit, așa cum erau, buni sau răi, eroi sau cioflingari. Am mâncat, băut, cântat, dansat și adesea dormit împreună. Aproape totdeauna, ne-am îmbătat în comuniune. Rareori i-am refuzat căldura și timpul meu

celui mai păcătos dintre ei, căci el ascunde un grăunte de sublim și în consecință merită osteneala inimii noastre.

Am văzut colțuri sau oameni care trăiau împreună, din totdeauna, fără ca unul să cunoască inima celuilalt și care strigau deodată în mijlocul bucuriei generale:

— Niciodată nu ne-am iubit atât, ca acum când sunteți printre noi! Reveniți! Rămâneți! Și se aruncau unii în brațele celuilalt. Nu întotdeauna erau beți. Erau beți de viață, de suferință, de speranță.

Oh, voi toți care mi-ați smuls promisiunea sau am făcut-o eu însumi, de-a reveni și a-mi construi o izbă printre voi, poate că nu ne vom revedea niciodată!

Totul nu-i decât iluzie. Dar, oare, asta nu-i toată viața?

O ÎNTREBARE

Dat fiind ceea ce s-a numit în mod impropriu schimbarea mea la față – sau cum a și scris-o „Literaturnaia Gazeta“ la Moscova: „Panait Istrati, față dublă“[9], – aș putea, de vreme ce intrăm acum în Rusia, să-mi pun întrebarea următoare:

– Nu eram deloc la curent cu aceste treburi, înainte de-a pleca în U.R.S.S. sau îndată după aceea? Căci erai cunoscut mai de grabă ca bolșevizant.

Răspund:

Bolșevizant, – adică pentru luarea puterii de clasa muncitoare și distrugerea capitalismului – totdeauna am fost și voi rămâne în condițiile ce se vor vedea după ce va fi citită această carte. Ele sunt toate un elogiu față de bolșevismul lui Lenin, Troțki, Dzerjinski și a tuturor eroilor Revoluției din Octombrie, care n-au devenit asasinii proprii ai operei lor.

Adaug că nu-i nici schimbare la față, nici „față dublă“, pentru buna rațiune că – după ce am trăit șaisprezece 16 luni în U.R.S.S. și atunci când aș fi putut să scriu binișor și să public cel puțin șaisprezece articole bolșevizante, dacă nu chiar cincizeci, plătite gras – nu mi s-ar putea arăta trei, care să fie astfel, nici un interviu, nici un discurs, care au fost văzute sau corectate de mine. O atare rezervă este necunoscută „Prietenilor U.R.S.S.“, al cărei unul din cei doi vice-presedinți sunt în Franța.

„Față dublă“… Sărmană lepădătură. Fețe am treizeci și șase de mii, dar nu pentru „Literaturnaia Gazeta“.

Cât privește întrebarea propriu-zisă: „Eram la curent?“, răspund: nu. Nu există o zecime din proletariatul comunist internațional care să știe exact ceea ce se petrece în Rusia, dacă partidul ar fi dezertat în întregime și un alt partid bolșevic s-ar forma pe baze noi, cinstite și care n-ar mai da șefilor puteri nelimitate.

Cum vreți s-o știe muncitorul din uzină – biet cotizant disciplinat, cu capul burdușit, când servitorul vostru, bucurându-se de prietenia unui Rakovski și citind aproape tot, de-o parte neștiind nimic, de alta nedorind să știe nimic.

Avem dreptate amândoi, muncitorul din uzină și eu: Revoluția se află atât de sus plasată în ceruri, încât numai foile Opoziției reușesc s-o facă să coboare printre oameni, dovedind că ea nu-i azi decât un mit, dar un mit care posedă virtuțile păsării Phoenix. Și pentru ceea ce sunt informații, furnizate pe canalul dușmanilor proletariatului, ca și cărțile scriitorilor burghezi cinstiți, – primii nu contează și nimeni dintre noi nu poate înghiți aceste lături; cât privește pe ai doilea nu sunt pe linie și fac poezii sau trec pe lângă esențial, bătând câmpii.

Singură Opoziția și șeful ei Troțki ar fi în măsură să lumineze opinia maselor, dar până azi, ei nu dispun de mijloace care ar fi la înălțimea dezastrului. Peste tot, membrii Opoziției se înțeleg prost, foarte prost, formează bisericuțe de la care nu vine decât vuietul, în sfârșit, un număr de opozanți sunt oameni de nimic și tot atât de compromiși ca și oficialii. Troțki, – bolșevic cu conștiința nealterată, credit intact, cel mai capabil și dintre toți și cel mai înzestrat, va trebui să dea atenție la infirmierii, de care se va înconjura într-o zi, atunci când va trebui să panseze plăgile Revoluției, care-i plină de plăgi. Prețuiesc destinul acestui om și am încredere în dânsul. Este imposibil ca el să nu știe să profite de înspăimântătoarea experiență, pe care o are sub ochi și pe care o cunoaște ca nimeni altul.

De asemeni, nici de Opoziție nu știam nimic și nici nu voiam să știu înainte de-a mă duce în Rusia, îmi ziceam: „Ehei, unde-i baltă se află și broaște; asta nu-i o chestiune de putere, simplă sciziune produsă de moartea lui Lenin.“ Mi-am spus asta, încă un timp, fiind în Rusia. Se va vedea cum.

Cât despre Troțki însuși, vedeam bine că de ani îl înfășură un nor de tăcere, dar cum m-aș fi îndoit că i se pregătea drumul la Alma-Ata, cel spre Stambul și epitetul de „contrarevoluționar“?

Personal, se poate spune că nu ne cunoșteam. Și nici până acum, când spun ceea ce gândesc de bine despre el, într-un fel cel mai dezinteresat, – nu

i-am scris nici o scrisoare, nici de-aici, nici când mă aflam pe malurile Mării Caspice, la circa două mii de kilometri de Bastilia sa.

Dar, ne-am strâns mâinile o dată și el o să fie mirat s-o afle. Se afla la București, dacă nu mă înșel, în 1911 sau 1912. Nina Arbore – sora doctoriței Ecaterina Arbore, pe care trebuia s-o regăsesc comisar al poporului la Sănătatea publică în Moldova Sovietică – veni într-o zi să ne ceară pe neașteptate:

— Vrei să vezi o pasăre mare călătoare?

— Cine-i?

— Un exilat de frunte: Leon Troțki, președintele Sovietului din Revoluția de la 1905 și cel mai strălucit orator și publicist din Rusia revoluționară, din zilele noastre.

— Da, vreau să-l văd! Hai să ne grăbim.

Mă conduse la hotelul „High-Life“, din piața Episcopiei, într-o cameră foarte mică, Leon Davielovici, cu capul lui clasic, ochi necruțători, îmbrăcat cu o bluză neagră, sta în picioare, rezemat de pat. Necunoscând nici o limbă europeană, l-am privit ca un vițel, întrebai, totuși, de ce purta o bluză neagră.

— Pentru că sunt pesimist! îmi răspunse, în bătaie de joc.

PLECAREA. — CHRISTIAN RAKOVSKI. — SEBESCH

Am mai vorbit, în altă parte, despre această plecare precipitată și ambasadorul căzut, în compania căruia am mers până la Moscova. Dar, aici, sunt la mine, mă pot completa, adăuga noi detalii, ceea ce n-am putut face în nici o „Monde“ din lume[10], care te cheamă cu brațele deschise, dar care îți trântește ușa în nas, de îndată ce vrei să rămâi un om…

Ah! Libertatea, Libertatea! Mi-aș da tot sângele pentru ea.

La cererea revistei „Ogoniok“, am făcut un portret al lui Rakovski[11], în 1927, care l-a găsit excelent, care trebuia să apară și care n-a apărut la ora când Rakovski era încă ambasador, dar disgrația lui era deja hotărâtă de mult. Ori articolul meu nu conținea absolut nici o polemică, căci pe atunci mă aflam la o mie de leghe departe de-a gândi cel mai mic rău despre oficiați. Ce spuneți de acest „mezelic“? Mă adresez muncitorului. Lui îi cer să-mi spună dacă acceptă o atare tiranie.

Cât despre mine, opozanții să știe că dacă vor să ne pregătească o a doua versiune de bolșevism, ei vor găsi în mine un dușman implacabil, un

dușman singuratec care va muri pentru ceea ce consideră a fi primul bun al omului: acela de-a putea să se exprime la lumina zilei, fie tovarăș sau adversar. Lenin a îngăduit adversarilor să se exprime și dintre toți Gorki a fost cel care i-a spus lucrurile cele mai crude, adesea cele mai abominabil de nedrepte și rușinoase.

Mi se va spune că această libertate a fost cât pe-aci să coste viața Revoluției. Răspunsul meu: tirania voastră a omorât-o mult mai sigur. Și nu-i cazul apariției unui nou Gorki, în confreria de astăzi, care să-l reînvie.

E păcat că trebuie să vorbesc cu o atare duritate, oamenilor care sunt, la urma urmelor, victimele unui sistem a cărui menire nu le poate fi reproșată, dar e mai presus de mine. Îmi cunoșteau felul de-a fi. Nu trebuia să mă invite la serbările celei de-a zecea aniversări a Revoluției. Și cel mai vinovat este Rakovski, pe care l-am întrebat înainte de-a pleca „ce-i cu Rusia Sovietică“, și care mi-a dat acest răspuns de diplomat:

„Dacă vei privi la suprafață, nu vei fi mulțumit. Dacă însă ai să știi să vezi, vei iubi Revoluția noastră.“

Eram curat. Ca și cum Revoluția putea fi confundată cu urâciunea omenească. Aș fi preferat să-mi spună sincer care era situația, ceea ce ochii mei nu erau în stare să vadă. Dar acești bolșevici sunt ca niște morminte, chiar atunci când ei vă sunt prieteni și vechi camarazi.

Rakovski nu făcea excepție. Niciodată n-am putut obține de la el cea mai mică mărturisire, una dintre acele mărturisiri pentru care am fost azi duhovnic. În Franța, îi iertam tăcerea. Era ambasador. Eu eram cel care vorbește. Dar, el a păstrat același mutism tot timpul călătoriei. La un moment dat, când intram în Germania, i-am pus această întrebare, la care un răspuns sincer ar fi fost suficient ca să-mi reveleze atitudinea adevărată a Opoziției și soarta ce-o aștepta. Iată întrebarea:

— Oare este Franța aceea care te alungă sau ai tăi care te dărâmă?

Îmi răspunde, scoțându-și ceasul:

— Vom fi la Frankfurt pe la unsprezece seara. Ți-e foame?

Altfel spus: „Ține-ți limba, ca să mănânci o varză cu carne la Frankfurt.“

Și totuși, mi-a dat nu o dată dovezi de prietenie trainică, fie venind într-ajutorul meu în sărăcia lustruită de „povestitor oriental“, fie primindu-mă într-o intimitate desăvârșită.

În compartimentul nostru diplomatic, văzându-i într-o zi manșeta deșirată de bătrânețe, o stupoare amestecată cu admirație mă împinse să fac o remarcă:

— Într-adevăr, Christian, eu știu că bolșevici ca tine nu folosesc fondurile secrete, dar salariul tău e slăbuț, de vreme ce porți o cămașă ca asta".

El nu se dădu bătut:

— Tu nu spui decât prostii! Lasă-mi cămașa în pace!

Dar, odată la ambasadă, mi-a spus:

— Când nu voi mai însemna nimic și va trebui să-mi câștig pâinea, ca medic care a uitat medicina, dacă vei fi bogat o să mă ajuți la rândul tău, nu-i așa?

Tocmai consimțise să-mi dea un avans la cărțile mele, editate în Rusia, ale căror drepturi de autor nu-mi fuseseră plătite din lipsa unei convenții. O făcuse pe propriul său risc. Și luai vorbele lui drept o glumă. Cum a putut Rusia Sovietică să se lipsească de un diplomat ca Rakovski?

Bietul de mine! L-am înțeles mai bine, când un an mai târziu am aflat că ambasadorul din ajun, ca să aibă ce mânca, vindea prin nevastă-sa lucruri din modesta lor gospodărie.

Dar, îl vom întâlni mai târziu în exilul său, la Astrahan, unde am petrecut opt zile în tovărășia lui și am luat de-acolo și o malarie.

Din acest memorabil voiaj păstrez frumosul suvenir ai sosirii noastre la Sebesch, punct de frontieră sovietic venind de la Riga, ocol făcut de noi ca să evităm trecerea prin Varșovia.

Frumoasă amintire… Să fie blestemată viața care urâțește toate frumusețile de care sufletul nostru este avid. De câte ori n-am dat drumul acestui strigăt în această călătorie pe care o refac acum pe hârtie! (Din fericire, nu mai vreau să trec din nou peste tot, nici să le retrăiesc, căci mi-aș fărâma penița).

S-a scris mult și uneori cu oarecare emoție despre intrarea trenului în Rusia, atunci când el trece pe sub faimoasa arcadă roșie, cu porunca teribilă, asemenea unei porunci în parte realizată: *Proletari din toate țările! Uniți-vă!*

Oh, frații mei de nenorocire! Uniți-vă odată pentru totdeauna și duceți-vă în mase compacte, mii și mii, ca să vedeți aceasta. Uniți-vă și duceți-vă să simțiți cum inimile voastre bat să se rupă, în momentul intrării maiestuoase a trenului roșu, pe pământ roșu, pe sub arcada roșie, cu litere de foc!

Dacă vreodată, un ordin pornit din măruntaiele unui prieten v-a fost intimat, apoi acela este:

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE! UNIȚI-VĂ!

Uniți-vă și nu mai trimeteți delegații de imbecili, care nu văd nimic și nu vă raportează nimic. Dar, duceți-vă singuri, fără ghid, fără șef și veți simți mai mult decât toți șefii lumii, chiar de-ați fi proști ca o cismă.

Căci nu-i inteligența, fără inimă, care face atari minuni, ci amândouă împărecheate sau mai degrabă inima singură; ori inimă aveți, Doamne! să lăsați cu tonele în toate tranșeele, pe toate sârmele ghimpate și în toate angrenajele ocnelor voastre mecanice.

Cu sângele generos al milioanelor de inimi ale voastre au fost pictate și aprinse aceste arcuri de mare triumf și aceste litere de flacără de la frontierele sovietice. Și dacă într-o zi, va trebui ca nimic să nu mai rămână în picioare din tot ceea ce ați construit și visat acolo, ei bine: de la primul la ultimul dintre mercenarii care se vor năpusti la asaltul împotriva Uniunii Roșii, ca s-o devore, nimeni nu va trece pe sub această arcadă a destinului vostru, fără a nu cădea fulgerat de spaimă.

Acolo este tot ceea ce continuă să trăiască, în urma Revoluțiilor pe care oamenii le asasinează.

LA SOFISKAIA NABIEREJNAIA

Sosim la Moscova, într-o frumoasă dimineață[12]. În gară, nimic care să ateste cea mai mică atenție din partea guvernului față de un mare ambasador, fie el căzut în disgrație. Astfel, de exemplu, nici una dintre acele limuzine luxoase care plimbă pleava birocratică și în care am umblat atâta și eu, cu deosebire că era o rablă. Nimic. Și mâna fostului președinte de Consiliu al comisiunilor poporului Ucrainei, care a semnat atâtea documente la Geneva, la Londra și Paris, n-a fost strânsă de nimeni.

Letonul de gardă al lui Rakovski, de statură atletică și foarte inteligent, se duse să caute un taxi, în timp ce tovarășii fotografi-reporteri își pironeau obiectivele asupra noastră.

Christian se eschivă, îi spun:

— De ce te eschivezi, cu atâta răutate? Ei fac asta ca să-și câștige pâinea.

— În acest caz, ei nu știu ce fac. Îi scutesc de-o gafă și câteva clișee stricate.

În așteptarea instituției Voks – care mă invitase și se ocupa să-mi găsească un culcuș, îl însoții pe Rakovski la Sofia Nabierejnaia, unde este

reședința diplomaților, – un impozant palat, altădată locuința unui rege al zahărului.

— Nu vei fi rău găzduit!, îi strigai intrând acolo.

Prietenul meu se mulțumi să zâmbească. Vedea oare venind bălțile de la Astrahan, care trebuiau peste puțin timp să-i zdruncine sănătatea pentru tot restul vieții?

Ne conduse drept în sufragerie, unde nu întârzie să ne fie servit bunul ceai, care îmi place, întovărășit de un mic dejun copios. Apoi, Rakovski mă introduse într-un salon somptuos. Acolo, văzui apărând dintr-o cameră alăturată un om gras și mărunt, cu o figură blajină, ai cărui ochi incolori mă fixau într-un fel pătrunzător. Purta niște pantofi vechi, fără guler, cu o vestă și un pantalon de patru bani. Îl luai drept un servitor.

— E Litrinov, îmi șopti Christian. Nevasta lui dă lecții, ca să poată trăi.

Simții urcând în mine o admirație profundă, pentru care inima mea era deja pregătită; auzisem vorbind despre austeritatea șefilor bolșevici, care nu era înșelătoare, ci reală, la un grad necunoscut oamenilor de stat burghezi.

Îi fui prezentat. Ne strânserăm mâinile și atât. Desigur, nimic altceva nu putea fi cu acești diplomați, care știu de câte ori pe zi beau colegii de la antipozi. Dar care nu știu ce uragane de dragoste dezlănțuie în sufletul omului de pe stradă, când ei îi răspund unui Chamberlain, exact ceea ce Litrinov pe drept trebuia să-i răspundă într-o zi la Geneva:

— Voi, bolșevicii, nu vă gândiți decât la derbedeii care vă ascultă.

— Perfect. E vorba de interesele acestor derbedei, pe care vrem să le slujim.

Asta era ceva. Era cel mai autentic bolșevism. Pentru ce, când un om este atât de mare și simplu nu pune și puțină căldură. Derbedeul nu are decât burtă. A fost scris că doar Lenin trebuia să fie acel psiholog.

Mai mult de-o oră, asistai – ca un străin – la colocviul lor rece, plictisindu-mă de moarte. Nici un semn pe fața lor, care să trădeze cea mai mică fraternitate. Două mașini idealiste, înfocate de precizie. Ce vor aduce lumii?

Pâine?

Nemilosul clește al vieții mușcă întotdeauna mai mult sărmana inimă omenească, între strigătul răgușit al omului de peste Atlantic, care vrea să trăiască singur și scâncetul metalic al copilului feroce, care vrea numai el să învingă, nici un loc pentru vis. Nici pentru dragoste. Nici pentru milă.

Tu ești cu mine sau împotriva mea, dar nu-mi încurca drumul! Este lupta finală care înghite mijloacele și scopul.

Trebuia să mergi și încă zdravăn.

Eu merg, cu copilul feroce. Dar nu voi șovăi o clipă să-i urlu în ureche că lumea așteaptă de la el Dreptate, nu Victorie.

PRELUDIUL SĂRBĂTORILOR ȘI DIVAGAȚIUNI DE OM SINGUR.

Moscova, în fierbere, nu mai găsea un locșor să găzduiască un șoricel. Și șoricei și șobolani se aflau vreo două mii, veniți din toate colțurile pământului. Toate rasele și toate poftele.

Cel mai mare Stat din lume și cel mai sărac își ruina vistieria pentru a face față evenimentului. Putea fi oare altfel? Și este util să țopăi pe dragoni. Mă aflu aici numai pentru a spune adevărul pe acest ton de confesiune de la început și mă vor crede cu atât mai ușor. Este cazul să spun că eu însumi am făcut parte din serbare.

Desigur, ne aflam în prezența unei tentative colosale de bolșevizare sentimentală, întemeiată de astă-dată pe generozitatea „spiritelor independente“, pe care le invitaseră pentru a vedea proletariatul la muncă. Nu subscriu deloc acestor tentative și voi spune pentru ce, dar trebuie să fie acceptate ca un fapt, de vreme ce este admis că nu se poate construi socialismul numai într-o singură țară, că trebuie deci să-l propagi peste tot, profitând de toate împrejurările. Cea de-a zecea aniversare era una.

Gazdele care ne-au chemat puțin prea în pripă și care erau ceea ce lumea „spiritelor independente“ de azi oferea mai comod din punct de vedere al capacității de spirit a guvernului bolșevic, nu puteau dinspre partea lor decât să privească ceea ce li se oferea să vadă și să spună ceea ce era la modă.

Iată toată neînțelegerea. De-o parte, se răsturnase morala dictonului românesc care declară că cel care face ce poate, spune ce știe. Comuniștii au făcut contrariul de ceea ce puteau. Era sortit să nu reușească. Dar, invitații vorbeau despre ceea ce nu știau. Asta le reușea de minune, căci la hoț, hoț și jumătate.

Când un stat proletar – care înainte de toate trebuie să fie moral și care nu-i cel mai sărac, decât numai dacă o vrea —, își pune întreaga soartă pe înșelătorie, el nu poate întâlni în drumul său decât înșelători mârșavi. Și aici nu sunt în joc numai sărbătorile, ci întreaga tactică comunistă.

Răii idealiști ai tuturor Birourilor politice și toate Kominternurile fac pe importanții, mândri de știința lor politică și doctrinară, de știința lor în răscularea maselor; mai trebuie însă să știi face cărămida, atunci când vrei să construiești și clasa muncitoare nu știe s-o facă decât la cărămidărie, sub conducerea competentă și responsabilă a inginerului. Asta e și nimic altceva. Mă pot trimite la Marș și Lenin, de câte ori vor. Asta o știu totuși din experiență și puterea de înțelegere a vieții pe care nu le au oamenii care n-au făcut toată viața lor decât să buchisească și să falsifice cărțile.

Clasa muncitoare face totul și îi datorăm totul. Ne-am înțeles. Oile își datoresc totul lor însele. Numai că atunci, pentru a face oile fericite, este de ajuns să fie stârpite toate carnasierele de pe pământ, – inclusiv omul; exterminarea tuturor consumatorilor de oi umane n-ar fi destul ca să le facă fericite. Trebuie de-o parte învățat cum se fabrică această iarbă complicată, care-i mijlocul lor de existență și pe de altă parte de-a le apăra împotriva metamorfozei iminente a oii umane în lup uman sau mai degrabă inuman, ceea ce nu-i cazul la oi.

Aici este toată problema. Or, s-o rezolvi excitând apetiturile cu strigătul atrăgător:

— Cine vrea să fie cu noi? Iată că a început fericirea!

— Eu, eu! va răspunde un negru, venit din fundul Africii, la Congresul Mondial al popoarelor și raselor oprimate.

— Tu? Cât ești de gentil! *Pajaluista!*

Și-l luați pe acest negru, îl îndopați, îl exhibați pe toate panourile, îl faceți să spună toate idioțiile, apoi pentru a scoate din minți canibalismul mondial, îl instalați pe tronul însângerat al Romanovilor și-l fotografiați.

S-a făcut asta la Moscova, dar n-am știut-o decât prea târziu. Altfel, aș fi plecat imediat. Vedeam, ca toată lumea, un negru de-o impertinență demnă de luat la palme. Se precipită la toate tribunele, pe toate aripile de pui, se gargariza cu toate cuvintele mari ale comunismului de paradă, grohăia ca un animal la sunetele Internaționalei și ne silea, în orice împrejurare, să luăm cuvântul în felul său și să urlăm victoria U.R.S.S.-ului.

Era un spectacol ce te făcea să vomiți.

Cu o lună înainte de plecarea mea, intrai la un fotograf de pe Tverskaia, pentru pașaportul meu și remarcai un tablou mare. Era negrul. Rânjind cu gura sa largă, picioarele răscăcărate, cu întreg corpul într-o poziție indecentă, era așezat într-un fotoliu somptuos. Îl privii mai de aproape: deasupra capului se detașa în relief coroana și vulturii imperiali.

Îi spun fotografului:

— Nu este tronul țarului?

— Ba da!

— Binevoiți să-mi faceți trei copii 13x18.

Nu-mi reveneam în fire. Și nu era totul. Căci informându-mă, aflai că negrul nostru era membru în „Partidul lui Lenin“ și trezorier al unei organizații comuniste negre, că înghițise „broasca“ și fusese exclus, fără să fie „opozant“.

După asta și chiar înainte de asta, o oarecare prințesă rusă, instalată alături de un „savant“ comunist „pe linie“, putuse scrie unei mari conștiințe prietene[13] (ca să mă spioneze, apoi mărturisiridu-mi-o și făcând excese de prietenie), că tot felul de zvonuri circulau la Moscova pe socoteala mea. Nu voi rămâne câtuși de puțin convins că tronul țarului – la zece ani de la masacrul tiranului, – putea fi ars într-o piață publică, dar să nu fie un obiect de mascaradă mondială. De altfel, rămân convins că, adesea, a fi prințesă-poetă, asta nu spune nimic, chiar adăugând la aceste calități adeziunea la comunism.

Și, în definitiv, cred că clasa muncitoare are câteva lucruri de câștigat, de-a suferi că la Moscova se oferă azi tronul țarului dindărătului unui escroc negru; mâine, coroana aceluiași țar în mâinile unui scriitor mare francez – și unul și celălalt deopotrivă pe „linie“. Și să fotografieze acest escroc negru și acest mare scriitor francez, fiecare înarmat cu lucrurile rămase de la țar, negrul cu șezutul său, scriitorul în mâini și să fie arătați sus pe coperta revistelor, spunând proletariatului că dacă nu se poate face grâu, se face cel puțin asta, care e mereu ceva tot așteptând mai binele.

Nu! Nu așa înțeleg eu să fii revoluționar.

ÎN JURUL SĂRBĂTORILOR CELEI DE-A X-A ANIVERSĂRI.

Aflasem, sosind acolo, că se înghesuiau musafirii mai puțin considerați câte doi-trei și patru în aceeași cameră, dar că în schimb îi spitaliza în hoteluri mari. Asta mă supără. Nu-mi place camaraderia impusă. Am suferit mult în trecut. Așa că spusei la „VOKS“ că m-aș mulțumi cu un culcuș în cel mai mic hotel, numai să fiu singur. Dacă e posibil. Dacă nu, cu atât mai rău.

Mi se dădu satisfacție. Avui, la început, o cameră bună la „Hotel Internațional“, pe Tverskaia. Vecini, la dreapta mea, Francis Jourdain și

Leon Moussinac în aceeași cameră. Moussinac era bolnav, la pat. Jourdain, cu o mină comică de om speriat, se plimba năucit de vizitele ce i se făcuseră și de discursurile în rusă, germană și alte limbi, pe care le-a suportat răbdător. Am fost în Rusia, foarte buni prieteni, totdeauna de-acord. Dar, ce știam noi!

Căci, trebuie să fim drepți: o țară și mai ales o atare țară nu ne invită ca să ne arate groapa cu murdării. E o stupiditate să porți pică comuniștilor ruși pentru îndârjirea de-a exhiba binele realizat și numai atât. De ce ne aflam acolo, hrăniți, găzduiți și plimbați, ca niște pașale, între Leningrad și Tiflis, pe cheltuiala prințesei în zdrențe? Desigur, nu ca să ne arate ochilor pantalonii lor peticiți, amintire de dus acasă.

E cu totul altă chestiune, când, declarându-vă gata de a-i apăra cu prețul vieții voastre, le cereți socoteală și-i rugați să vă spună cât îi costă această construcție de paradă pe muncitorii sovietici, inclusiv întreținerea formidabilei haite de lătrători ai „Internaționalei“. Dar, pentru ca s-o apere, cu prețul vieții lor, nu s-ar fi găsit douăzeci printre cei două mii de invitați la serbările lui Octombrie, care să fie gata s-o facă. Asta sărea în ochi. Afară de câțiva oameni integri, într-adevăr devotați Rusiei, al căror model – după mine – era excelentul scriitor german Arthur Holitscher, în compania căruia am parcurs Caucazul, restul nu era decât o adunătură de profitori ocazionali.

Din cauza asta, încă de la deschidere, Congresul lor Mondial nu mi-a spus nimic de valoare și o declarai de îndată în articolul „În jurul unui Congres“. L-am dat reprezentantului ziarului „L'Humanité“, care a făcut gafa de-a publica în editorial câteva din impresiile mele la sosirea aici; articolul meu, deși timid, l-a supărat teribil pe bietul redactor. Pierre Naville mi l-a luat și l-a publicat în „Clarté“[14], acompaniindu-l cu o introducere în care mă apuca de picioare și mă zvârlea în capul organului oficial al Partidului Comunist Francez. De-aici, o răceală bruscă în dezmierdările noastre de proaspeți logodiți.

Și totuși, acest articol era un întreg elogiu la adresa U.R.S.S.-ului. Ceea ce nu m-a împiedicat de-a constata că gazdele îi trăgeau chiulul. Mulțimea de rase, care se înghesuiau în vastul Palat al Colonadelor, sub focul orbitor al proiectoarelor și în vacarmul difuzoarelor, făcea impresia unei reuniuni electorale în stil mare, cu diferența că aici puteam cel puțin contempla în mijlocul Prezidiului figura mult resemnatei Krupskaia, tovarășa lui Lenin, care nu merită o atare companie.

Societatea Prietenilor U.R.S.S.? Dumnezeule, de ce nu. Cum spunea un altul: să apăsați pe un buton din apartamentul vostru la Paris, ca să omorâți un mandarin în China și să vă îmbogățiți peste noapte. Desigur, a deveni președintele unei secții mondiale a „Prietenilor U.R.S.S.“, asta nu îmbogățește omul, nu-l hrănește, dar asta vă dă ocazia unui mare voiaj, pe sprânceană, sau ceva drepturi de autor. Dumneata reprezinți una din sutele de stegulețe, prinse cu un ac, datorită cărora președinta Kameneva ar repera, pe-o hartă plasată în cabinetul ei, orașele din lume care posedă o secțiune a „prietenilor“. Este adevărat că cea mai mare parte din sus zisele secțiuni nu există, cum e cazul la Atena unde societatea se fondă și se topi, sub ochii mei, în aceeași săptămână. N-are a face, steguletul roșu fâlfâie mereu pe hartă. Și când într-adevăr se află o secțiune în orașul indicat, este și mai rău deoarece costă mult și nu produce decât hârțogăria pe care „Prietenii“ o schimbă între ei, de la un cap la altul al lumii, pe spinarea tovarășului muncitor.

O revistă pariziană a scris că aș fi fost ales președintele acestui Congres Mondial. Ar fi fost o mare „onoare“ pentru mine, dar eu cred că acest organ s-a înșelat, în tot cazul, n-am ocupat acolo nici un scaun, nici în Congres, unde numai prezidiul și oratorii plicticoși își ocupau în mod riguros scaunele, în timp ce congresiștii își petreceau timpul la bufet.

La Hotelul „Internațional“, am înștiințat pe portar că ușa camerei mele este deschisă oricui voia să vină la mine. Se luaseră măsuri de precauțiune, ca să mă apere de „oameni inoportuni“. Inoportunii nu vă fac niciodată să plătiți scump descoperirea unui om sau a unui fapt, în timp ce o izolare aproape întreagă poate să mă lipsească de însuși țelul vieții noastre. Este drept că totul depinde de valoarea respectivului.

În Uniunea Sovietică, practica ușii deschise mi-a confirmat de altfel mai mult decât oriunde justețea acestui raționament. Și dacă uneori m-a copleșit cu minute plicticoase, n-am recoltat mai puțin grăuntele semănat.

Acestei practici, ca și a felului meu de-a primi un om, datoresc astăzi cunoașterea pulsațiilor vieții de dincolo de pereții camerei mele și pentru asta meritând să am o cameră.

Aceea pe care o ocupam la „Hotel Internațional“ nu-mi adusese decât defilarea unor oameni amabili, ziariști în mare parte, care veneau să ceară articole de la toate notorietățile europene prezente. Dar, ei nu erau decât amabili. Pentru mine, care nu mă îndoiam prea mult că lucrurile ar putea fi

felurite, speram totuși să aud câteva sunete de clopot contrare tam-tamului oficial și să văd apărând figuri mai puțin surâzătoare.

Nu s-a petrecut nimic în această cameră. Și, câteva zile de la sosire, o părăsii ca să mă duc la Leningrad, cu alți invitați. O săptămână mai târziu, înapoiat la Moscova, mi-am găsit lucrurile aruncate claie peste grămadă într-o debara. M-am mutat atunci la hotelul „Passage“, care deveni hotelul meu preferat pe toată durata șederii mele în Rusia, ori de câte ori descindeam la Moscova. Dar e cazul să spun cum se prezenta lumea sovietică în fața ochilor mei, în acele zile la Hotelul „Internațional“.

Aici, mărturia mea va fi cu pasiune în onoarea Sovietelor și va da dreptate atâtor legende. Doamne, cât de sfâșietor e s-acorzi cu picătura ceea ce credeam că nu-i decât un imn al Vieții noi! Căci dacă nu ești orb, din meschină părtinire politică, trebuie recunoscut că Sovietele – tot urmărind un scop determinat —, au fost nobile, largi și sincere în această circumstanță, cum numai copilăria unei vieți noi, furioase. Puțini au înțeles-o. Și dintre toți cei cu care am vorbit atunci, Francis Jourdain era cel mai mișcat, fără să se arate prostește „sedus. Dimpotrivă, norul lăcustelor democrate, venite ca să ronțăie, n-au pus râvna decât pentru foamea lor subită; insensibilitatea, falsul entuziasm și ingratitudinea.

Am cunoscut cazuri, unde exigențele și perfidia unor atari oaspeți mergea atât de departe, încât cel mai bun răspuns ar fi fost o lovitură promptă de picior în spate. Dar, rușii – răbdători, blajini, adesea pur și simplu doritori să evite scandalul, – închideau ochii, satisfăceau pe cioflingari, îndeplinindu-și datoria, – nu-i așa, bunule tovarăș Guenkin, pe care nu te voi revedea niciodată?

Nu i-au văzut cumpărând valize, efecte și chiar mașini de scris, cu care imbecilii înotau în noroaie, în timpul călătoriei, în ciuda tuturor sfaturilor și avertismentelor împotriva unor cheltuieli nebunești? Și la „Hotelul Krasnaia“, de la Harkov, unde abrutizații unei întregi delegații anglo-americane, care și-a pus încălțămintea aliniată pe culoar, pentru ca a doua zi dimineața să nu se mai găsească decât o pereche? N-a trebuit apoi să încalțe douăzeci de cretini, amuzați de această aventură, pe punctul de-a juca charleston în ciorapi, în așteptarea cismarului?

Este drept că un atare furt, în cel mai luxos hotel din capitala Ucrainei, era rocambolesc și cu atât mai de neînțeles, fiindcă Rocambole n-a fost descoperit. Dar asta l-a înnebunit pe bietul ghid, responsabil de această delegație, care a trebuit să care la hotel un întreg magazin de încălțăminte,

pentru ca fiecare să aleagă ce-i convenea și apoi să găsească suma respectabilă pentru această cheltuială, neprevăzută în buget.

Am spus că Sovietele au fost largi. Nu au fost, precum s-a afirmat, pentru a cumpăra conștiințe. Asta este fals și nedrept. Nimeni, în timpul serbărilor sau în timpul sejurului meu, n-a venit să-mi propună cea mai acceptabilă tocmeală. Și dacă mă dau ca exemplu este că se va vedea până unde mă credeau unul de-ai lor, eu însumi declarându-mă, adeziunea mea totală fiindu-le scumpă.

Se plăteau drepturi de autor celor care aveau opere traduse în rusă? Da, în condițiile cele mai normale. Și-mi pare că era cea mai mică dintre delicateți, ca să nu spun cea mai mică reparație a unei nedreptăți. S-ar fi procedat la fel chiar cu domnul Vladimir Dekobra, dacă ar fi fost acolo și în acest caz, însuși Romain Rolland nu s-ar fi trezit cu atâtea ruble sub braț ca cei care reprezintă drepturile acestui scriitor, aflat în fruntea prostiei literare sovietice, în materie de traduceri. Să nu se supere Lunacearski și cel în cauză.

Cât despre articolele cerute viguros, era încă un fel dintre cele mai corecte, retribuind pe autori în mod normal. Nu era un cuvânt de ordine excepțional, ci bună aplicare a regulii existente în toate țările din lume, când se produce un eveniment, la care asistă ziariști străini. Pot chiar spune că trebuia să alergi și să aștepți mult și bine în jurul casieriilor, pentru a vedea culoarea banilor.

Tineri entuziaști – ieri încă muncitori în uzine, azi ziariști care făceau pe marii reporteri – veneau să reclame imperios articolul datorat.

— Ce vreți să vă spun? Abia am venit. Nu cunosc nimic.

— Spuneți binele pe care îl gândiți despre Revoluția noastră, precum și răul, pe care l-ați lăsat în murdarele țări capitaliste, de unde veniți!

— Și apoi dumneavoastră – tovarășul X – sunteți de-ai noștri, vă cunoaștem revolta și trebuie să vă simțiți aici ca acasă.

— Da! Asta pot s-o spun în câteva cuvinte.

— Asta-i: un simplu autograf! Salutul vostru adresat Sovietelor noastre.

Și trage-i cu autografele: „Nu vă cunosc încă, n-am văzut nimic, dar văd că sunteți mari, magnifici, dacă nu în cele ce ați realizat, măcar în ceea ce vă gândiți să faceți, dacă sunteți ajutați. Trăiască Uniunea Sovietică! Trăiască Revoluția Mondială!“

Texte ca acestea și adesea chiar mai categorice am dat cu duzinele. Am dat de asemeni două sau trei articole mici și vechi bucăți literare neutre, în

timpul celor șaisprezece luni de ședere acolo, pentru că era imposibil să fac altfel și ce gândeam scriam.

OCTOMBRIE ROȘU

Când viermii vor fi terminat ospățul trupului meu, – ai acestor ochi care au văzut atâtea, al acestei inimi care atât a iubit, al acestei cărni devastată de pasiuni frenetice, – oamenii acelor timpuri să știe că mi-a fost dat să trăiesc, cu anticipație, însăși viața lor în al meu *Octombrie Roșu.*

Micuță vermină umană! Te îndoiești de comorile de generozitate, pe care le ascunzi în cuvintele meschinei tale dubluri? Dacă trebuia să te judec după egoismul tău, ai fi meritat să fii arsă de vie. Dar eu, care m-am rostogolit în noroiul tău, purificat la cascadele tale, hrănit de pământ și adăpat de toate izvoarele tale răcoritoare și amare, – eu cunosc bine generozitatea ta devorantă și te absolv. Te accept și-ți acord încredere.

Căci, îmi spun, în orele mele de singurătate volnică, – atunci când mă gândesc la cei pe cari îi iubesc și la cei de care m-am despărțit; la femeile pe care le-am mângâiat și la cele pe care nu le voi mângâia niciodată; la durerile fizice suferite și la cele care mă așteaptă, – îmi zic:

„Sărmană lepădătură… Ce tiran s-a înverșunat vreodată să te facă mai bună, măcar în răstimpul unei bune existențe și cine poate spune că și-a pierdut timpul degeaba? Desigur, te-a făcut să ridici Piramidele? Pentru care vanitate? Nu știu nimic. Dar, fiindcă m-am învârtit multă vreme în jurul acestor uricioase grămezi de pietre, m-am întrebat dacă n-au fost ridicate ca să rezerve faraonilor plăcerea de-a vedea într-o zi englezi slabi cațărându-se stoic, un felah trăgându-i de mână, un altul împingându-i din spate. Cât despre scopul cântat de poet, care spunea că Piramidele au obosit, cu masa lor indestructibilă, timpul, ei bine, timpul a putut să se lipsească de această oboseală, dând-o celor douăzeci de mii de sclavi, care au trudit pentru englezi.

„Sărmani sclavi… La patru mii de ani distanță, nu vi s-au mai ridicat Piramide. Dar voi săpați tunele și metrouri, în care vă obligă să călătoriți, ca și cum viața voastră ar trebui să fie neagră și lipsită de aer și soare ori de câte ori parcurgeți drumul dus-întors, între cocioabele voastre catolice și ocnele fordiste, – singurul lucru pe care-l faceți de la un cap la altul al sinistrei voastre vieți. Și, dacă faceți ceva în plus, este petrecerea duminicilor voastre de sclavi sau beția din zilele de sărbătoare sclavagistă,

când se organizează pentru voi toate aceste divertismente: escrocherii oficiale, denumite curse, unde vă lăsați pâinea copiilor; sporturi moderne, care nu sunt decât întreprinderi mari naționale, unde lăsați ceea ce a mai rămas din inteligența voastră firavă; defilări macabre în fața „flăcării eterne“ a stăpânilor voștri, în fața asasinatului lor „necunoscut“, înaintea unuia din călăii voștri iluștri, când vă repeziți în mase compacte ca să reclamați apropiatul și prea fericitul moment, ce vă va îngădui să cădeți glorios, cu nasul în pământ…

„Sărmani și triști paria… Nu vi se face decât asta. Dar, care tiran s-a plecat vreodată deasupra leagănelor voastre și mai târziu asupra fețelor voastre arzânde, ca să vă spună: omul nu-i o brută; prima lui datorie este să fie bun, drept, omenos. Nenorocire celui care nu ar fi deloc! Căci a trăi înseamnă să trăiești pentru Comunitate și a muri să trăiești pentru tine. Cine a încercat să dovedească vreodată că munca nu duce dealtfel decât la foamete; exploatarea omului, la avere; crima organizată la glorie? Ce satrap a construit cel puțin pentru voi locuințe plăcute la vedere pe coastele munților, tot construind în apropierea lor inevitabila temniță modernă, unde Taylor vă dictează cel mai bun fel de-a munci, ca idioții, de-a trăi ca imbecilii, și de-a procrea ca onaniștii.

„Ce dictatură a încercat vreodată să vă convingă, dând exemplul, că Puterea nu-i decât o povară de onoare, pentru cel care o deține, un titlu de recunoștință din partea celor care-i dau ascultare? Că demnitățile publice nu cuprind decât responsabilități grele și că exercitându-le în mod nenorocit ești sigur că vei fi omorât cu pietre? Că înseși Artele și Literatură, vocații sacre, nu sunt decât niște paceaure din vagoanele cu pături sau aceste gondole cu himere, pentru îndobitocirea Comunității și masturbarea artistului glorios, în loc de-a fi cea mai înaltă funcție a omului, de care depinde sănătatea Omenirii.“ Deci, înainte de-a avea dreptul de-a condamna puița omenească, ca să fie arsă de vie, ce tiranie i-a dat vreodată aceste exemple?

Niciuna, afară de *Octombrie Roșu.*

El a suflat în 1917 ca o rafală ieșită din adâncurile sângerânde ale generozității populare unită cu elita oamenilor.

Îl întrebai într-o zi pe Rakovski:

— Cum ați putut voi, o mână de bolșevici, să fiți pretutindeni, să vă războiți cu atâția dușmani și să învingeți pe această a șasea parte a

pământului?

— Nu noi am fost pretutindeni, ci revolta. Ea este aceea care s-a bătut și a învins. Noi n-am știut decât să-i dăm expresia ei, figura ei, dăruindu-ne trup și suflet. Du-te să vezi în muzeele Revoluției tunuri primitive pe care mujicii le construiau singuri, în timpul războiului civil, care bubuiau la amândouă capetele și speriau pe dușman într-un fel în care nici o *dicke Bertha*[15] n-a făcut-o."

În acea epocă, bolșevicul era un erou, un titan, un dumnezeu. Primul între toți, era ultimul la hrană și ignora odihna. Jăratecul unei fecundări, care trebuia să înnobileze viața, îi devora pieptul. Nimic pentru sine. Totul pentru Comunitate. Și nici crime, nici nedreptăți, nici bariere prostești între oameni. Aceștia, chiar de-ar fi trebuit să piară trei sferturi dintre ei, în cataclismul acestui elan generos, aveau datoria de-a smulge din propriile măruntaie copilul care nu trebuia niciodată să devină un monstru uman.

Acesta e *Octombrie Roșu.*

L-am văzut sărbătorindu-i-se a zecea aniversare și am plâns de bucurie. Am plâns pur și simplu.

Amestecat în gloată, fără invitație specială și nici loc rezervat, m-am zbătut ca toată lumea să găsesc o treaptă cât mai sus, ca să pot cuprinde ansamblul Pieții Roșii, unde erau toți adunați, unde toate gusturile erau în păr, fără a excepta eterna prostie.

Aceasta își avea locul ei în exhibiția oficială, cu măștile strimte ale lui Chamberlain, Briand și Mussolini, în nasul corpului diplomatic. Dacă plângeam această mascaradă, nu-mi putea face decât în ciudă, așa cum desfășurarea forțelor militare roșii era just contrariul de ceea ce mi se arăta. Căci bolșevismul n-a triumfat în U.R.S.S. grație cazacilor furioși, dotați cu lăncii irezistibile — și în ziua când nu vor mai fi decât lănci pentru împuns inimile oamenilor, minutele lor vor fi numărate—.

Din fericire, se afla ideea, sentimentul, elanul viitorului. Aveai imaginea a ceea ce va fi lumea în ziua eliberării ei totale, căci un milion și jumătate de ființe omenești defilară în Piața Roșie, arătând atâtea fețe, pe care focul generozității le transfigura, cum nici o exaltare religioasă n-ar fi putut s-o facă. Aceste ființe ar fi fost moarte până la ultimul, pentru ca flacăra, de care erau devorați, să câștige tot pământul. Și omenirea n-ar fi știut să le reziste.

Plecați cu milioane, cu zeci de milioane, câte putea număra Uniunea Sovietică, în acea zi, – plecați cu mâinile goale și fețele înflăcărate, nici o

armată n-ar fi fost în stare să le oprească. Și toate egoismele s-ar fi topit dinaintea înflăcărării navalei generoase, dacă este adevărat că nimic nu rezistă în fața celui care-și dăruiește viața.

Târziu, în noapte, m-am plimbat prin Moscova, în sărbătoare. Nici o armată, nici oficiali nicăieri și totuși valurile omenești continuau să se îndrepte spre Piața Roșie. Într-un grup – care preceda un car simbolic, reprezentând globul pământesc, legat cu lanțuri adevărate, un copil lovea, cu toate puterile, cu un ciocan ca să le sfărâme, – recunoscui un muncitor român, care a luptat în Ucraina în timpul războiului civil. Îi spun:

— Hei! în noaptea asta nu mai dormiți?

Îmi sări de gât și mă sărută:

— Nu, frățioare, nici în noaptea asta, nici niciodată. E atât de frumos ceea ce am făcut în acea zi de Octombrie Roșu 1917!

A DOUA ZI DUPĂ OCTOMBRIE ROȘU

Nimic nu rămâne, dumnezeule, nemurdărit din tot ce iese din mâna omului! Sărmană, biată lume… Dacă dracul te-ar lua în curând n-ar mai fi vorba de tine.

Nu mai târziu decât a doua zi, după aceste mari zile aniversare, un abces al Revoluției crăpă sub ochii noștri: Joffe își zbură creierii, în semn de protest împotriva festelor, ale căror victime fuseseră prietenii săi opozanți. Această lamentabilă sinucidere a unui bolșevic, care ne era cunoscut din zilele de la Brest-Litovsk, puse un deget glacial pe inimile noastre mișcate. Nu au fost numai de petreceri, au fost de asemeni deci oameni care au tulburat sărbătoarea?

Noi observasem, în ziua marii parade, că Opoziția își făcuse auzită vocea și trebuia doborâtă. Personal, fusei prins în mijlocul învălmășelii, care se produse sub balconul unde mă aflam și unde șefii opozanți încercară să vorbească mulțimii… M-am salvat la timp, tocmai când gărzile călări își croiau drum prin mulțime, cu o duritate proprie gărzilor roșii, îmbrâncind pe manifestanți, roșii ca și ei înșiși. Aflarăm că la Leningrad, asta a luat o turnură violentă; s-au bătut binișor, între frați, timp de mai multe ore.

Atunci, mă cuprinse o îndoială serioasă: după toate, ce putea fi bine pentru această Opoziție. Ce voia ea? Și de ce nu se putea exprima nici la tribună, nici în vreun jurnal?

Un alt fapt mai revoltător scandaliza pe toți delegații sau invitații cinstiți. Puterea tipărea pentru noi o foaie ocazională, imprimată în trei limbi: franceză, engleză, germană, care ne punea la curent cu ce se petrece în lume. În paginile ei, ni se vorbea pe larg despre Opoziția „troțkistă" și despre Troțki, cu atâta ură încât eram stupefiați. Pentru prima oară citeam calificativele „trădători", „albi", „contrarevoluționari", „menșevici" etc. Ni se povestea o istorie, de dormit de-a-n picioarele, potrivit căreia o „imprimerie clandestină" fusese creată de Troțki, condusă de un fost ofițer vranghelian.

Asta mă scoase din fire. Cu ziarul în mână, plecai să caut pe „comandantul" echipei, din care făceam parte, îi spusei:

— Este rușinos să etalați atari minciuni, sub ochii străinilor. Dacă sunteți inocenți și dacă afacerea cu tipografia și ofițerul alb este adevărată, împușcați-l imediat pe Troțki! Ori, voi nici nu l-ați arestat.

Și nu fără motiv. Căci toată „imprimeria" se reducea la un roneo, iar „ofițerul vranghelian" era un agent al G.P.U. Ce murdărie frățească!

Dar, în acel moment, această murdărie noi n-o întrevedeam decât în aceste incidente și moravuri revoluționare ruse: divergențe de păreri în problema culacilor, a industriei grele sau ușoare, regimul politic interior, opresiunea cordială. Puținii opozanți care mă frecventau atunci nu se întrețineau cu mine decât cu prudență, deoarece mă vedeau „mergând" cu încredere desăvârșită. Ei se strecurau printre noi, tăcuți, melancolici, ascultând mult, vorbind just când era vorba să eludeze un răspuns categoric, ferindu-se de orice denigrare. Ai fi zis că sunt câțiva străini, ca niște umbre cu gurile cusute, îi înțeleg mai bine astăzi și mai ales acea privire adânc mâhnită a celor mai buni dintre ei, când mă auzeau strigând:

— În sfârșit! Cred că aici voi putea munci, mult mai util ca-n Franța. Suntem acasă. Se va merge drept spre țintă: revoluția mondială. Aici îmi voi sfârși zilele.

Acest limbaj nu era făcut pentru a câștiga încrederea celor ce știau mai multe decât noi. Dar, aveam momente de primire urâtă, când vizitele una după alta, plecările kilometrice și insuportabile, cădelnițările cu „Internaționala" mă ucideau literalmente.

Totdeauna am avut o aversiune profundă față de paradă, oricare ar fi ea. Or, în aceste zile de sărbătoare, totul era paradă. Și dacă mă impresiona câteva zile, la capătul unei săptămâni nu mai putui. Uzină după uzină, muzeu după muzeu, spital după spital, școală după școala, banchet după

banchet. Și peste tot, pretutindeni, aceleași înfiorătoare discursuri, în fiece împrejurare-reuniune, congrăs, conferință, – fiecare orator era neapărat salutat, la sfârșit, de aceeași fanfară, pe care toată asistența trebuia s-o asculte în picioare. Prima oară emoția mă ștrangulă. Era grandioasă. A doua oară, n-am mai simțit nimic. Simțisem tot în ajun. A treia oară, nu mai putui, îmi puneau barbă.

Oamenii au această superioritate asupra animalelor, că banalizează tot ceea ce face măreția vieții.

Un alt aspect al paradei contribui să mă îndepărteze. Constatasem că peste tot unde ne conduceau, comitetele de recepție erau compuse, în majoritate, din oameni ce te călcau pe nervi. Cu cât câte unii dintre ei te câștigau prin franchețea lor, simplicitatea și curăția lor, cu atât ceilalți își trădau falsitatea și arivismul.

Nu odată m-am aflat în fața unor adevărate adunări, unde trierea oficială nu lăsase să treacă acea canalie, cu intenții necurate și entuziasm la comandă. Declarațiile lor de dragoste mă îmbolnăveau. Și trebuia, vrând-nevrând, să le răspund cu același ton.

Atunci începui să „neglijez“ cohorta și „comandantul“ ei. Începui să vagabondez singur sau cu o cunoștință simpatică. Strada mă reconforta, cu mulțimea care se înapoia acasă, cu pâinea sub braț, față naturală, privire sinceră, conversație francă. Apoi, începui să practic claustrarea în camera mea, când o mulțime de oameni veniră să mă caute, să mă întrețin cu ei asupra atâtor lucruri, fără să le dezlegi prea bine limba. Un prim pas era făcut.

Această atitudine fu remarcată. Mă făcură s-o știu:

— N-ați fost invitat ca să stați în camera dvs., nici ca să vă izolați de grup. Trebuie să vedeți tot, ca toată lumea.

Am răspuns:

— Nu sunt grăbit. „Lumea voastră“ o să plece. Eu rămân. Socotiți-mă un cetățean sovietic. Și dacă așa vreți, încetez imediat de-a fi „un invitat“. Am din ce trăi.

Într-adevăr, Editurile de Stat îmi ceruseră să semnez un contract de exclusivitate, oferindu-mi mii de ruble acont. Aveam alte mii în buzunar, în plus, cărțile mele se vindeau cu zecile de mii de exemplare. Filmul *Chira Chiralina*, turnat de „Vufku“ fără știrea mea, constituia o mică avere ce-mi era datorată. Puteam deci să mă lipsesc de „jghiabul“ oficial și ocazional.

Deci, continuai ca mai înainte, încă și mai bine, timp de încă trei săptămâni. Se organizară călătorii magnifice în Caucaz, Moscova-Ucraina, Georgia, Marea Neagră și retur. Mă invitară să particip la una din ele, în compania altor nouăsprezece delegați, mereu în întregime pe seama prințesei în zdrențe.

Un vagon „miaki“, – de care nu trebuia să ne despărțim decât la sfârșitul visului, – ne aștepta în gară. Doi ghizi, „comandanții noștri“, cutreierară toată Moscova, ca să adune la aceeași oră, pentru plecare, pleava scriitoricească ce eram.

Și credeți oare că n-a fost pentru ce să strigăm: „Trăiască comunismul?“ Păcat numai că aceste strigăte n-au fost în aceeași limbă: ne-am fi înțeles de minune pentru a înșela pe cineva.

UN TOVARĂȘ DE DRUM

Nu voi spune nimic despre această primă călătorie în Transcaucazia, fiindcă, vizitând-o din nou un an mai târziu, și de astă-dată nu oficial, voi vorbi atunci de ea. Dar îi datorez una dintre cele mai frumoase întâlniri din viața mea; și spunându-ți, cititorule, ce a însemnat această întâlnire, voi face o nouă digresiune, dar îți voi dovedi, dacă ești mizantrop, că viața este demnă de-a fi trăită, atunci când ea însăși te face să urli, ca și când ai fi fost mușcat de-o viperă.

Desigur, povestea mea nu are nimic comun cu Rusia, dar oricum mă vor acuza că n-am făcut aici decât să bat câmpii. Ei da, oameni buni înarmați cu un creion roșu și cu creier de iaurt, – da!, îmi place să bat câmpii ! Încercați-o și voi, deasemeni, cu inima voastră fără vlagă, ca o balegă de vacă: la primul contact cu iarba în flăcări a acestui pământ, vă veți arde dindărătul. Căci câmpiile pe care le iubește fantezia mea, dracul le-a arăt cu coada lui strașnică și Dumnezeu le-a fecundat cu fierbintea lui sământă. Totul vine aici din străfunduri, fără floarea moartă a gândirilor voastre de eunuci.

Dar între toate, dragostea pentru om, pasiunea pentru prieten este ceea ce crește acolo ca un stejar, al cărui creștet ar atinge aștrii, iar rădăcinile lui s-ar cufunda în focul pământului.

Om, cu fața aprinsă de dorințe… brăzdat de spaime… frământat de generozitate. Om care te ivești în drumul meu, cu existența ta milenară; eu nu sunt decât un infidel, dar când îți iau fața între mâinile mele și o privesc,

atâta mă adăp din puterea ta, că tu te poți întoarce la singurătatea ta volnică și să te gândești la întâlnirea noastră toată viața. Căci în acea clipită, te-am golit, așa cum m-ai golit. Tu mi-ai dat toată dragostea ta, cu care nu știai ce face, iar eu ți-am dat-o pe a mea care mă copleșea.

Există, oare, în viață altceva mai mult? Pentru mine este totul. Afară numai dacă nu intervine amărăciunea despărțirii, absurdă ca o mască pe-o față omenească.

Și acum, iată frumoasa întâlnire:

În mijlociii unui furnicar de invitați, printre care căutam zadarnic privirea în care zbucnesc pasiuni vaste, se ivi într-o zi un om. Corpul său de ascet pare în prada unei lupte, aci șăgalnică, aci sângeroasă, cu ghearele tuturor dorințelor. Lumina care îi plutește pe fața chinuită este aceea a omului, căruia credința îi pustiește măruntaiele.

Ochii, mult deschiși, sunt jucăuși ca argintul viu. Privirea străpunge, atrage și îndepărtează mii de lumini într-un minut. Gura i-a mușcat peste tot, scuipând tot ceea ce a mușcat și continuă să muște. Nările nasului se deschid și se închid, neîncetat, adulmecând toate mirosurile.

Omul vorbește. Vrea să fie banal, potrivit cu circumstanța care ne-a unit, dar el își înfige lăncile privirii sale în fața mea și de îndată cuvintele sale abordează universalitatea, în timp ce brațele-i descărnate se alungesc ca să înșface himerele.

Înțeleg de îndată că am de-a face cu cineva mai puternic decât mine, în multe domenii, și mai ales în cel al viziunilor trecutului și al conjuncturilor viitorului.

Mă aflam în pat, serios bolnav de trei zile. Îi întind mâna. Mi-o înșfacă. Și, ca prin farmec, nu mă mai simt bolnav. Îi spun:

— Așteaptă, vreau să te întovărășesc. Cine ești tu?

— Eu sunt Cretanul[16].

— Mă cunoști deci?

— Tu ești Cefalonitul[17]. După Cretani, Cefaloniții sunt oamenii din Grecia pe care îi iubesc mai mult. Ei sunt mai rasați decât ceilalți.

Îmi descrise acești oameni de rasă ai Greciei și din toată lumea. Scotea cuvintele cum ai scoate un băț de chibrit, cu buzunarele pline.

— Păcat, zisei. Trebuie să ne despărțim peste două zile.

El tresări și asta îmi plăcu.

— Unde te duci?

— În Transcaucazia.

— Dar și eu merg acolo, ca tine!

Am pornit-o împreună.

În vagonul de vis, amândoi lungiți pe banchetele compartimentului, imensele stepe ne înghițiră în neantul lor, populat de povești de necrezut. Lungi ore de mers voluptuos. Opriri în gări, pentru a hrăni animalul. Coborâri ici-colo, pentru a-l sătura de paradă și pentru a încerca să-l uluim.

Cretanul era foarte serios: lectură, grifonaj, visare, somn. Nici pic de vorbărie multă. Nici o alocuție, în ciuda tuturor insistențelor. Greoi la vizitarea fabricilor sau spitalelor. Le trăgeam clapa la orice pas ca să alergăm la muzee, la biserici vechi, la stradă. Dar, mai ales acest document uman, eroul, pe care-l căuta cu cea mai mare ardoare. Ah, cu câtă putere se arunca asupra tuturor iluziilor, pentru a descoperi uneori o realitate strălucitoare! Nu cunosc un om care să aibă o mai mare sete de puritate și eroism decât el.

Ieșit dintr-un țăran cretan, cu pumn de fier și ladă înțesată cu lire sterline, el se adăpase cu întreaga înțelepciune antică, cu toate științele moderne, apoi s-a despărțit de tatăl său și clasa lui, ba chiar de înțelepciune, pentru a adera la un bolșevism, la începuturile lui și încă eroic, îmi spunea:

„— Este viitorul lumii. Bolșevismul nu marchează începutul unei civilizații noi, ci sfârșitul celei în care trăim. Iată de ce trebuie să-l ajutăm, ca să precipite în abis această cocotă bătrână, cu farafastâcuri pretențioase.

Totul este astăzi un farafastâc. Ceea ce nu e încă este și mai rău: o greutate moartă care împiedică orice naștere. Cât p-aci să mă prăbușesc sub această greutate. Cinci zecimi din ce m-au învățat sunt plicticoase, patru zecimi îmi sunt inutile. Doar o singură zecime mă servește într-un fel binefăcător.

Du-te să faci o vizită marilor conștiințe ale timpului nostru; cu rare excepții n-ai să întâlnești decât arlechini, de unde vei ieși cu mâinile goale.

Da! Bolșevismul este chemat să distrugă tot acest talmeș-balmeș de false valori.

Ceea ce mă tem tare este să nu-l văd răspunzând misiunii sale, să înceapă să se îndoape, să se îngreuneze de vreme. Dispariția lui prematură ar preda lumea unei masturbări cerebrale, din cele mai dezgustătoare.

Să întărim, deci, curelele acestui bici, să-l împiedicăm să se înnoade. Și să crape toate pieile, aceea a filosofului ca și a căpcăunului.

Apoi, vom vedea.“

N-am făcut decât să rezum, foarte șchiop, o gândire vastă, coaptă îndelung, în ziua când Cretanul va vorbi, el însuși, cu probe în sprijin, ah! prea bunilor, vă veți găsi contul! Căci el are în buzunarul jiletcii sale tot ceea ce voi nu ați putut găsi în capetele voastre și „fudulii“ cretane, în fața cărora veți ceda.

Este o ignominie că lumea este guvernată de oameni reci! Și nici chiar de oameni de afaceri, cari ar fi cel puțin arzători să creeze întreprinderi, organizatorii geniali ai energiei umane, prin acești oameni care cu o mână smulg abundența pământului, aruncând-o cu cealaltă în gura omenirii înfometate.

Cretanul era unul dintre acești oameni. Se hrănea cu o supă și o jumătate de kilogram de mere. Bagajul său: zece kilograme, ca să facă înconjurul lumii. Apartamentul său: un pat păcătos. Dar dorințele lui: un întreg univers. Tovărășia lui: o fericire devorantă.

Lui îi datorez acest fel de cult, pe care îl simțea dinaintea mocirlei omenești, constrâns să evolueze neîncetat, cu prețul a numeroase zguduiri: în bolșevism el vedea drama cea mai demnă de venerația noastră, pe cel care răsunase până în criteriul bestial al triburilor sălbatice.

De asemeni, – îmi spunea:

— Tu, chefalonitule!, să jurăm că niciodată nu vom ridica mâna noastră împotriva bolșevismului, chiar de ne-ar arunca într-o zi în închisoare: lui îi va fi datoare, mâine, omenirea pentru libertatea ei totală. El nu va realiza decât foarte puțin din ceea ce promite – dar, el promite chiar imposibilul și iată îndrăzneala care-i trebuie secolului nostru timorat. Adu-ți aminte de povestea ciuvașilor.

Îndată după terminarea războiului civil, o delegație ciudată de ciuvași se prezintă în fața comisarului poporului la instrucția publică:

— Ei bine, zise acesta. V-ați constituit un soviet? Povestiți-mi ce ați făcut la voi.

— Tovarășe Lunacearski! strigă șeful delegației. Am format sovietul nostru! Apoi, i-am izgonit pe popi, pe care ni-i impusese Țarul și am adus îndărăt pe șamani (vrăjitori), care trăiau în pădure.

— Nu-i un progres prea mare, replică comisarul, să înlocuiești un popă cu un vrăjitor, dar voi ați realizat ceea, ce ați vrut. Și asta-i libertatea. Restul va veni mai târziu, fără voia voastră.

LA ATENA

Din călătoria în Caucaz, ne-am înapoiat încălziți peste măsură. Popoare și iar popoare, în picioare, delirând, primind delegații după delegații, cum nu s-a mai văzut nicăieri în lume. Imposibil de văzut mulțimi nemulțumite, deoarece eram sărbătoriți și primiți chiar de ele. Cei mai nevoiași, pe care regimul îi înlătura de la masa lui, veneau să ne salute cu stomacul gol, împărtășindu-ne bucuria și încrederea lor în viitor.

Atunci hotărâi cu Cretanul să părăsim pentru un timp Rusia și să mergem împreună pentru a dovedi atașamentul nostru dezinteresat față de bolșevism. Dar, unde să mergem? Desigur, în Balcanii noștri. Pentru început, Grecia.

Bani aveam cât niciodată în viața mea: trei mii de ruble. Și nu încasasem drepturile mele de autor decât numai la două cărți și o traducere în ucraineană, la care se adăugase o bagatelă de-o mie de ruble, pe care „Vufku“ a binevoit să mi-o dea pentru filmul Chira Chiralina. Toate astea mă lăsară departe de orice socoteală.

Sosirăm la Odesa, pe un ger siberian, la 25 decembrie 1927. Și înainte de-a ne îmbarca, adresarăm o scrisoare lui Stalin, al cărei text nu l-am păstrat, din nenorocire. Îi spuneam, pe scurt:

„Iată doi oameni, care taie toate punțile în urma lor. (Din partea mea, n-aveam nici una). Vrem să ne devotăm cauzei proletare. Nici un interes, afară de ceea ce ne inspiră idealul nostru. Avem din ce să trăim și nu vă cerem nimic. Vrem numai întreg concursul dumneavoastră, legal, pentru ca toate porțile să ne fie deschise, ca să vedem totul. La nevoie, suntem gata să acceptăm unul dintre oamenii dumneavoastră, care să trăiască în cea mai strictă intimitate cu noi și să ne întovărășească peste tot, căci nu ne ferim de nimeni, neavând decât un singur drum. Pentru a vă dovedi franchețea noastră, mergem acum în Grecia, ca să ne strigăm entuziasmul despre ceea ce am văzut în U.R.S.S. Apoi, ne vom înapoia aici, ca să trăim, să învățăm și să luptăm.“

Această scrisoare, trimisă recomandat, așteaptă și azi răspunsul lui Stalin. Și dacă dumneavoastră veți spune că sunt un imbecil, vă replic că

Stalin e tot Stalin, adică un om care are nevoie de cu totul altceva decât ceea ce îi ofeream noi.

Să știe totuși că doi oameni i-au oferit viața, într-un fel dintre cele mai dezinteresate.

Oh! sărmanul meu Cretan! Guvernanților nu le trebuie lei, ci potăi! Numai tu, o! ideal omenesc, ai nevoie de eroi și-i vei avea cu miile, căci ei vor renaște din propria lor cenușă și te vor sluji. Și tu vei învinge! Da, vei învinge în ciuda guvernanților și a potăilor lor, pentru că omenirea poate trăi fără pâine și fără foc. Nu poate însă trăi fără tine, prea-fericitule ideal, sare a vieții și căldură a sufletului nostru! Îți sărut acum picioarele însângerate și mâiniie tale atinse o clipă de labele călăilor, și-mi voi apăra părticica mea din tine, sacrificându-mi viața…

Mortăciune de guvernanți.

Dar, deocamdată, înapoi cu veninul! Mă aflu încă la Odesa, ars de flacăra mea cea mai frumoasă! Îmbrățișez toată lumea și briza care-mi biciuie fața. Fără un veșmânt de iarnă, doar cu un biet pardesiu, în ciuda celor trei mii de ruble ale mele. Cretanul e obligat să-mi împrumute blana lui. Alergăm cu sania toată ziulica pe străzi transformate în patinoare, din instituție în instituție. Sosiți în ajunul plecării, nu aveam nici locuri reținute pe vapor, nici bani schimbați. Biletele le obținem, iar de schimbat toți banii, aleargă, băiatule! Și e foarte bine să fie trimeși la plimbare toți cei care vor să-și exporteze rublele; dar poate ar fi mai bine să fie trimeși să se plimbe singuri toți cei care nu știu să se descurce.

Încercăm un demers telegrafic, din biroul Comisiei financiare de la Odesa, dar cum răspunsul nu vine, plecăm doar cu ceea ce Banca schimbă legal la toată lumea: o sută cincizeci de dolari de persoană. Restul rublelor îl lăsăm la Odesa.

Ce-are a face… Bani se găsesc pretutindeni! O să ni se dea chiar acolo unde ne ducem cu făclia noastră bolșevică. Și Grecia, deși fascistă, îmi va da cele douăzeci de mii de drahme datorate pentru drepturile mele de autor la cărțile traduse acolo. Căci n-o să gândiți că pot fi în același timp bolșevic și fascist, când îmi strig mânia. Ajuns la Atena, vizitez comuniștii întemnițați, pe tuberculoși cu încetul, și țin o conferință, care mi-aduce expulzarea. Voi n-o gândiți, voi cei cari mă credeți deja cumpărat de Soviete.

Doamne, ce destin am! Aici urmează să se înscrie una din paginile de la activul vieții mele.

Grecia? Un popor brav, ca toate popoarele, mai generos și mai zgârcit decât toate, în funcție de ceea ce îi ceri. Nimic alt decât să-l revăd, după cincisprezece ani, să-i cunosc rănile proaspete și să-i spun ceea ce gândesc, în privința remediilor. Să nu-ți poți spune gândirea în vremea noastră?

Nu! Nu este cu putință.

La început, aproape toată presă din Atena mă salută, cum n-a făcut-o aceea de la Moscova. Salutai, la rândul meu, patria tatălui meu, pe întemnițații și exilații ei, suferința ei. Astea au fost scrisorelele dulci pentru Anul Nou grec, la care cei pe care-i salutam răspunseră cu o avalanșă de telegrame și scrisori, care mă invitau să vorbesc.

Mă dusei, mai întâi să vorbesc la „Eleftheron Vima", cel mai mare ziar al Greciei. Directorul se declară gazda mea. Am fost, ca și la Moscova, foarte onorat, îmi plac purtătorii de voce, cu condiția să mă lase să urlu și eu. „Vima" nu-i păsa de ce face, cu o surdină puternică. Menaj bastard. Totuși, automobilul ziarului, după cele sovietice, mă făcură să văd tot ceea ce-i mai frumos în împrejurimile Atenei, apoi mă lăsă la hotel, care de mâine deveni ținta atacurilor cele mai înverșunate.

Niciodată n-am fost înjurat în așa fel. Nici un ziar sau așa ceva care să mă apere. Se văzu, cum „Estia" — organul oficios al guvernului, – mă tratâ într-un editorial drept puști, adică pederast pasiv. Cum nu sunt deloc, nici pasiv, nici activ, refuzam să cred ceea ce ochii mei citeau, în ciuda cunoașterii moravurilor balcanice, – mai ales a moravurilor grecești, unde copiii de familii bune și-arunca cuvântul puști, în nasul părinților.

De la presă, injuriile trecură în Parlament. Atunci, „să-mi dovedească că nu toată Grecia era implicată", Panastasiu – ministrul Agriculturii, – îmi luă apărarea la tribună, cu prefața lui Romain Rolland în mână, apoi veni să mă invite la o serată intimă dată în onoarea mea.

Căzu rău. Ranchiuna politică îl făcu să piardă porfoliul.

Continuai cu ale mele, pe care nimeni nu le voia. Fu conferința de la Teatrul „Alhambra", care degeneră în manifestație de stradă; o vizită la bolșevicii întemnițați, care-și strigară credința în proletariat și o alta la „Sotiria", un fel de „casă a morților", pe care Dostoievski n-a cunoscut-o, – toate la un loc aruncară paie peste foc. Se deschise o instrucție judiciară împotriva mea, a Cretanului și a președintelui Glinois, organizatorul conferinței. Asta ne permise să facem o frumoasă profesiune de credință bolșevică, dar poliția își permise să ne dea opt zile ca să părăsim Grecia.

Am lăsat acolo suferințe care nu vor putea să-și găsească un loc demn de ele decât într-o mare epopee a timpurilor noastre de teroare oribilă. Pentru ce se vorbește de civilizație, când la picioarele Acropolei, oamenii sunt aruncați pe stâncile insulelor pustii, afară de câțiva ciobănași săraci cu ordin ca exilații să fie lăsați să moară de foame, – acești comuniști, acești oameni care „se culcă cu surorile lor“ și care afirmă că Fecioara Măria n-a fost decât „o biată femeie“? Pentru ce se vorbește de știință, de milă, de asistența celor bolnavi, când lângă Atena, la „Sotiria“ nu-i decât o aliniere de barăci mortuare, unde sute de tuberculoși, de toate gradele, se scuipă în față, se luptă cu ploaia și cu frigul, se hrănesc cum nu sunt hrăniți porcii, vânătoare de păduchi și șoareci, urlete zadarnice de fantome dispărute, care așteaptă lamentabil ora supremei eliberări.

Pentru ce, fratele meu muncitor, nu se dă foc acestei lumi și să te arăți capabil de-a construi una mai bună, de vreme ce tu plătești cel mai mare tribut al muncii, închisorii și morții mârșave?

ÎNTOARCERE ÎN PATRIA PROLETARIATULUI

Spectacolul Greciei teroriste mă făcu să refulez în mine puținele rele sovietice, pe care le cunoșteam la începutul lui 1928. Mai mult ca oricând, mă atașai operei bolșevice. De la ea singură așteptam salvarea lumii care muncește din greu. Astfel, mă înapoiai pe acest pământ fierbinte, cu ferma hotărâre de-a rămâne acolo. Și din mai multă curăție morală, îmi adusei și tovarășa de viață, o femeie de caracter, dintr-o bucată. Mai bună decât mine, mai chibzuită, deși mai tânără, îmi va fi de un ajutor sigur în momentele de slăbiciune, de furie sau neînțelegere.

Acum suntem doi pentru a vedea și a simți, așteptând să ne întâlnim cu Cretanul și soția lui, ca să formăm un bloc de patru conștiințe în serviciul aceluiași ideal.

Debarcăm la Odesa, pe un ger de crăpau pietrele, îmbrăcați subțire într-o asemenea țară, ceea ce ne obligă să ne baricadăm în camera de la hotel. Ziariștii, fotografii, operatorii de film alergară și ei, alertați de telegrafistul de pe vasul „Cicerin“, care anunță U.R.S.S.-ului expulzarea mea din Grecia. Simt, totuși, că serbarea s-a sfârșit. Din fericire. Străzile nu mai sunt pavoazate, vitrinele sunt mai puțin fastuoase; tam-tamul a dispărut. De astădată, avem de-a face cu patria sovietică din toate zilele. Este ceea ce noi voim, ceea ce ne trebuie.

Dar, pentru prima oară, trebuie să plătim peste tot. Aflu acum că o rublă valorează o jumătate de dolar. Camera de la hotel, cu greu locuibilă pentru o femeie – lipsesc apa caldă și chiuveta – costă între cinci și șapte ruble, fără taxele respective. O masă în doi, patru-cinci ruble. La capătul unei săptămâni modeste, mai am o sută cincizeci de ruble, cu cheltuielile la zi. Duc o viață de nepman. Nu pot rezista și cer reducerea care se acordă emigranților politici, printre care mă număram. O cer, molatic, căci am oroare de regimuri de favoare și aflu că trebuie să umplu o puzderie de formalități, să fac demersuri plicticoase, să risc să mă lovesc de un refuz sau în cel mai bun caz să nu obțin decât o reducere de șase la sută. Nu! renunț. Dacă nu pot trăi ca emigrant, voi trăi ca nepman, afară dacă unele republici vor voi să mă considere musafirul lor.

Căci aceste popoare sunt primitoare și ospitaliere ca nici un altul. La masa cea mai modestă, în coliba ultimului dintre pârliți, se află totdeauna un loc pentru unul și mai pârlit, sau pentru vizitatorul care cade pe neașteptate. Această generozitate explică o inepuizabilă capacitate de rezistență în fața răului, întrajutorarea este practicată pe o scară necunoscută în Occident. Și a trebuit ca o doctrină de Stat, lipsită de sentimente, să înghețe inimile, să abrutizeze capacitatea de-a judeca, să exagereze egoismele, ca să vezi producându-se erupții sistematice de ură colectivă, care merg între frați nevoiași până la denunțări în masă și până la crime.

Cu mult înainte ca eu să aflu adevărul — ceea ce n-a întârziat să vină, în toată oroarea lui când aveam să părăsesc Rusia – aici trebuie să previn pe cititor că aceste conflicte intestine și mârșăvia lor, aceste drame sociale și cruzimea lor, această degradare morală, unică în lume, a vastelor straturi populare, aveau să constituie singura documentație care m-a interesat, singura pe care aveam s-o cunosc în profunzime și aveam s-o aduc din U.R.S.S. Ea se află la baza criteriului ce mi-am făurit în materie de progres social. Ea va fi, vrând-nevrând, sabia lut Dasnocles, sfinxul cu enigma monstruoasă sau acel *manetekel-fares*, al legislatorului pe care viitorul îl va chema pentru a răsturna ordinea umană, nu să-i dea un chip mai puțin abject decât cel purtat astăzi, grație unei lupte milenare pentru mai binele individual, în detrimentul celui al comunității.

Or, ceea ce se face pentru urâțirea și mai mult a acestui chip. Or ceea ce se face și mai mult pentru sluțirea acestui chip este atunci când se instituie regimuri care provoacă atari vârtejuri în străfundul noroios al sufletului omenesc, aducând la suprafață tot ceea ce instinctele noastre au mai hidos.

Minciuna, ipocrizia, delațiunea, asasinatul devin atunci mijlocul cel mai facil pentru a asigura existența tuturor celor care au înțeles că nu ajungi la nimic prin muncă, cinste, franchețe.

În ordinea capitalistă democrată, aceste vicii sunt pedepsite de Codul penal. Fără îndoială că unii izbutesc să scape de legi, să-și etaleze ziua-n amiaza mare și să creeze situații de invidiat celor ce le practică în complicitate tacită cu regimul putred. Ce am deveni noi, în ziua când dictatura de dreapta sau stânga, le va ridica la rangul de sistem de guvernare?

Lăsați slobozi oficial acești monștri, fie și numai o zi, – zece generații nu vor fi în stare să-i pună cu botul pe labe. Din înălțimea fotoliului vostru dictatorial, spuneți oamenilor că pot face tot ce vor, cu singura condiție de-a asculta pe stăpân și ei nu vor face altceva decât să alunge pe popi și să-i aducă înapoi pe vrăjitori, cum au făcut inocenții ciuvași. Căci ambițiile, egoismul, desfrâul sunt mult mai nemăsurate la omul pretins civilizat, decât la cel sălbatec. Și cutare fabricant de parfumuri, – divin furnizor pentru vaginuri sifilitice și dușman feroce al comunismului, – nu va fi mirat să afle că, în patria proletariatului, produsele lui de negăsit au devenit un țel vital pentru toate femeiuștile sovietice, de la nevasta Comisarului poporului până la comsomolista isterică.

Alte țeluri vitale sunt frumoșii ciorapi de mătase, blănurile splendide, apartamentul frumos, postul bine plătit, adică tot ceea ce în țara burgheză rămân țeluri vitale pentru majoritatea cetățenilor. Cu o diferență! Cu această diferență jalnică, că în „patria“ burgheză – „patria“ fascistă, separat – un denunț de erezie politică nu-i suficient ca să trimită un om la moarte sau închisoare pentru a-i lua locul sau apartamentul, nefăcând din denunțător un stâlp al puterii, așa cum se poate vedea, vai!, în patria proletară de azi.

Rațiunea acestei cărți este, deci, numai de-a pune fierul roșu pe abcesele care acoperă în întregime corpul Revoluției, și între care unul, pe care-l voi descrie mai departe, m-a plesnit în plină față, inundându-mă cu un puroi ce-l port și-acum pe obraz, otrăvindu-mi existența. În fața unei atari putreziciuni precoce, care constituie temelia a tot ceea ce acest regim a construit și promite să construiască nu va sta în picioare. Chiar de-ar ajunge la capătul viitorului „plan cincinal“ să aducă fericirea întregii omeniri, eu le-aș cere totuși socoteală pentru oasele sfărâmate în mașina de fabricat fericirea, atât cât este de adevărat că fericirea Omenirii nu mă interesează

decât din ziua când ea încetează să mai fie criminală, începând să devină morală.

Spuneți-mi care-i mărimea puterii, pe care viața v-a pus-o în mâini; și în funcție de exercitarea ei, ce ați făcut cu această putere în raport cu semenii voștri. Numai astfel vă voi spune cine sunteți.

Iată în ce fel sunt revoluționar. Iată tot ceea ce viața mea aspră – universitatea mea frumoasă, – m-a învățat să cer de la oameni și de la mine însumi.

În afara acestei legi, nu cunosc nimic, nici chiar prietenia. N-am de cerut socoteală nimănui.

STRĂBĂTÂND ORAȘE ȘI SATE, STEPE ȘI MĂRI, MUNȚI ȘI FLUVII

Acum când mă pregătesc să-mi golesc sacul, datoria mă obligă să spun la începutul acestui ultim capitol că Sovietele mi-au satisfăcut tot ce le-am cerut, informându-mă și înlesnindu-mi, în toate felurile, călătoriile de-a lungul și de-a latul Uniunii. Patru permise de „liber parcurs“, pe apă și pe pământ, valabile pe tot întinsul Uniunii Sovietice, mi-au fost eliberate la simplă cerere în iulie 1928, valabile până la sfârșitul anului[18]. În cele mai multe dintre republici, cele mai frumoase automobile, – ale guvernului sau instituțiilor oficiale, – veneau să ia grupul nostru de patru pelerini, ca să străbatem mii de kilometri. Bărci cu motor și chiar vaporașe ne-au stat la dispoziție, din zori, pentru a ne conduce departe spre golfuri, delte și în desișul fluviilor. În Caucaz, ne-am urcat pe cai și am pornit la drum, însoțiți de patru carabinieri, ca să vedem ruinele castelului reginei Tamara și cavernele troglodiților de la Vardzia. În Moldova sovietică, la Bîrzola, prieteni vechi — deveniți comisari ai poporului – au venit cu drapele și muzici în frunte, să ne ia la coborârea din tren, – primire neașteptată, în fața căreia mi-am stăpânit cu greu lacrimile, căci am oroare de animalul din noi când se ambalează în folosul său. Mi-au fost decernate titluri de onoare. În sfârșit, ceea ce este capital, mii de oameni m-au sărbătorit între Murmansk și Erevan, între Nistru și Volga. Am îndrăgit un mare număr dintre ei. Și tuturor le-am jurat să-i slujesc.

Cum vreți, oare, să nu blestem ziua când maică-mea m-a adus pe lume, de vreme ce o politică neghioabă dublată de-o doctrină de neînțeles mă desparte acum de ceea ce constituia pivotul credinței mele și-mi acoperă fața cu un văl al apostaziei care mă nefericește?

Fiți blestemați, politicieni și dogme care comiteți atari crime, care învrăjbiți oameni de aceeași credință, semănând ura în inimile oamenilor înfrățiți, desfigurând chipul prietenului și faceți să eșueze opere, ce nu vor fi niciodată create de alți oameni și în alte timpuri. Fiți blestemați politicieni și degme!

Iată, din mers, cronologic, călătoria noastră de necrezut:

ODESA

Petrecem aproape toată luna martie la Odesa, unde români și greci rusificați, îmi mărturisesc, sincer și în intimitate, încrederea lor în Puterea Sovietică. Printre ei, o figură frumoasă de „fost“, trăind la marginea vieții sovietice, – mă tulbură cu existența lui penibilă și bucuria sa. Paralitic de ambele picioare și tuberculos, mătăhăind în cârje, din toate proprietățile de ieri nu mai are decât un parter luminos, garnisit cu mobile frumoase, ca și biblioteca sa foarte frumoasă. Pentru că i le-au lăsat, păstrează bolșevicilor o recunoștință impresionantă. El se cabrează pe cârje, la idea singură că „profitorii“ vechiului regim ar îndrăzni într-o zi să se atingă de ordinea nouă. El însuși mi-o spune, cu dezgust profund, că a fost unul dintre acești „profitori“. Vanitate, exces, exploatare, indiferență față de tot ce este progres uman și incapacitate în a simți gravitatea vieții. Această gravitate o cunoaște acum și o găsește impozantă, bogată în lupte, suferințe, dar de asemeni cu bucurii reale și meritate. Îl revoltă că această față adevărată a vieții să nu fie cunoscută decât de cei umili.

— Aș fi murit ca un imbecil, dacă bolșevicii n-ar fi trecut pe acolo!, o strigă el, cu fervoare.

Este un intelectual rafinat, se pasionează de arheologie, pictură și cărți rare. Își câștigă existența, într-un fel impropriu infirmității sale, conducând delegații de muncitori sovietici prin muzee, fabrici noi și instituții.

Lui îi datorez ceea ce este mai elogios în activitatea comuniștilor ucraineni.

Unui muncitor român îi datorez oribila poveste a asasinării institutoarei franceze Jeanne Labourbe de către trupele albilor și pentru care proletariatul și institutorii francezi trebuie să ceară socoteală imperialiștilor din țara lor.

Dar, la Odesa, am pătruns pentru prima oară în casa directorului comunist al unei mari întreprinderi de Stat. Am ieșit de la el dezgustat. Interior de proaspăt îmbogățit, de mic burghez, confortabil după pofta inimii și gemând de lucruri bune. Avea ca stăpână o femeie searbădă și înzorzonată și ca maistru, un muncitor modest, ce nu-și revenea din chilipirul ce i-l aducea legitimația de comunist.

Părăsesc Odesa, alungat de medic, care mă găsește bolnav și bun pentru o serioasă odihnă în Crimeea.

CRIMEEA

Ajungem acolo cu vaporul, însoțiți de zăpadă învolburată. La bord, sunt recunoscut de un grup de tineri cineaști, care mă recunosc de îndată. Entuziasm, profesiune de credință. Mă dăruiesc lor, cu frenezie și sunt răsplătit. Sunt tineri care au făcut războiul civil și îmi povestesc isprăvi nebănuite și de neînchipuit, îmi par plini de talent, capabili, bogați în naturalețe și sinceritate. Cum sunt înarmat cu o scrisoare de recomandare, abia sosiți la Ialta – care este înzăpezită —, ei mă conduc la vechea fabrică de filme „Vufku“, al cărei personal se înghesuie și ne rezervă o cameră mică, împodobită cu mici obiecte, care vin din palatul de la Livadia și care sunt făcute de mâinile auguste ale împărătesei „tuturor Rusiilor“. Asta mi-ajunge ca să-mi devină odioase, în ciuda înfățișării lor distinse.

La Ialta cădem peste prima personalitate bolșevică fanatică, ce se dedubla pentru noi într-un prieten tandru, sentimental, inteligent. Este Mihail Pugaciov, gardianul responsabil al acestor studiouri, în curs de abandonare. Mișa e un om pur, un sincer, o inimă. Pentru început și știind, plin de admirație, ce musafir de mare încredere primește, devotamentul său îi impune o rezervă curtenitoare, care după câteva zile se va transforma îndată într-o prietenie de care îmi voi aduce aminte mereu. Devenim frați, mai degrabă trei, căci tovarășa mea îl iubește ca și mine. El e tânăr, îndesat, corect, pudic, sever. Din păcate, nu știe o boabă din vreo limbă străină, iar noi tocmai buni de bătut dacă vorbim rusește cu oricine ar fi.

Și totuși, nu se terminase luna, că începuserăm să ne înțelegem, chiar în amănunt. Cu dicționarul în mână, compuneam fraze caraghioase, pe care le corijam râzând cu lacrimi. Mișa nu știa să spună corect, în franțuzește, decât „cutremur de pământ“, cuvânt ce-i revenea adesea în conversația cu noi, după teribilele cutremure suferite de Crimeea, și de care Ialta ne oferea lamentabilul spectacol.

Aici a fost turnat, fără să fiu anunțat, filmul după prima mea carte. Este o frumoasă reușită fotografică; cât privește Chira mea, ea devine din nefericire o femeie care își regretă trecutul și se omoară.

În prezent, fabrica de filme nu-i decât un comerț cu vechituri, care imobilizează de ani și ani un imens teren și a cărei întreținere costă câteva mii de ruble pe lună. Îl întreb pe Mișa care sunt rațiunile acestei incurii. Își cască ochii gravi și-mi răspunde cu convingere:

— Se va lichida totul, dar nu se poate face cât ai bate din palme. Nu-i cu putință. Suntem debordați și lipsesc oamenii. Revoluția înseamnă mult, dar

după Revoluție situația e alta. O veți vedea, când o veți face în Europa.

Când o vom face!…

Mișa mă plimbă peste tot și mi-arată tot. Oficiali vin de la Simferopol. Și în loc să mă odihnesc, iată-mă rostogolindu-mă de-a lungul unui paradis terestru, care nu suportă comparația. O pădure de vile și palate feerice, care au aparținut toate prinților și marilor duci. Astăzi, această comoară de sănătate și de admirat se află în mâinile poporului.

Desigur, cei mai răi iau partea leului. Toate aceste *domoldyka* (case de odihnă) nu sunt totdeauna pline de cei care au mare nevoie. Funcționari, care știu să dozeze zilele de odihnă și să distribuie locurile disponibile, își rezervă uneori pe cele mai bune. Dar, oare nu se spune că justiție perfectă nu-i în astă lume?

N-are a face. Doresc clasei muncitoare franceze să facă din Coasta de Azur ceea ce a făcut clasa muncitoare sovietică din Crimeea și Caucaz. Chiar imperfect, chiar comițând nedreptăți, aceasta ar fi infinit mai bine decât ceea ce este acum.

Orice ar fi.

UCRAINA

Sfârșit de aprilie, după ce am terminat un scenariu, pe care „Vufku“ mi-l ceruse să-l scriu, părăsim Crimeea și urcăm spre nord. Despărțirea de Mișa ne-a fost într-adevăr dureroasă. Am trăit ca niște frați buni timp de-o lună. Piața și popota de fiece zi, în comun; conversațiile instructive, locurile vizitate împreună; proiectele de viitor ne legaseră unul de celălalt, mai bine decât am fi fost din aceeași familie.

Dar, destinul meu așa este: peste tot și nicăieri, cu lumea întreagă și cu nimeni.

Sosim la Kiev, în ajunul lui 1 mai. Este unul dintre cele mai frumoase orașe ale Uniunii. Bărbați și femei alcătuiesc o rasă superbă, cu suflet de artist, muncitoare, curată, puțin prea orgolioasă și naționalistă. Mulți nepmani și prostituate de cincisprezece ani.

Iubesc Ucraina, care este ținutul cel mai apropiat de România mea și e păcat că nu-i pot spune tot binele pe care-l gândesc despre căminul ei revoluționar (nu mai pot s-o spun despre nici una dintre republici, deoarece mi s-a omorât inima), dar mărturisesc că printre reproșurile pe care le merită este acela al orgiei literare a scribilor, la care se dedau în ucraineană

toți cabotinii peniței și care mi-a displăcut puternic. Mi s-au arătat, cu mândrie, douăzeci și șapte de reviste, în limba națională, care se publică între Kiev și Harkov. Trei sferturi din ele sunt de departe plicticoase și strivesc pe muncitorul care n-a devenit scriitor.

La „Kino-Vufku“, unde s-a inaugurat un studio dintre cele mai moderne din lume, îmi pare deopotrivă risipitor de energie proletară, față de puținul pe care îl realizează. Scenariul meu[19], plătit cu două mii de ruble, un alt scenariu scris în colaborare cu Nikos Kazantzakis, plătit cu același preț, mi-au dat ocazia să văd de-aproape ce se petrece în această casă; foarte puțin talent, enorm talmeș-balmeș. Mii de scenarii plătite și neintrate în producție. O masă de birocrați, artiști și tehnicieni, care istovesc omul de pe câmpuri și din uzine.

Pentru ce se înverșunează în a pune căruța înaintea boilor? Pentru ce vor să facă artă și în realitate nu produc decât paraziți artiști, în timp ce lumii îi lipsește pâinea, cămașa și odihna?

Pentru ce se urmează exemplul unei civilizații care sabotează viața?

MOSCOVA

Regăsesc o capitală potolită. Nici banchete. Nici cete de nebuni confiscând autobuze întregi. În vitrinele cooperativelor de consum nu se mai vede bustul lui Lenin, din ciocolată, între două turtițe de unt. Congrese, conferințe, discursuri se află totdeauna, dar numai pentru urechile galeriei din interior. Internaționala se odihnește.

De la hotelul „Passage“, unde am închiriat o cameră, m-am ostenit mult până am obținut legătura cu câteva cunoștințe, făcute în timpul serbărilor aniversare. Rakovski se află în exil la Astrahan. Troțki, la Alma-Ata. La „Micul Paris“, întâlniri încîntătoare cu toți cei care vor binele Revoluției, dar care nu au ochii oblojiți. Pierre Pascal zâmbește tandru, vorbește cu plăcere și nu spune nimic. În sfârșit aflu, că la Pascal, sunt considerat drept un semi-oficial, iar la oficiali ca un semi-opozant. Iată-mă înconjurat de-o izolare, care nu-mi displace, căci iubese lupta. Haidem pentru ostilități.

Prima îmi dă o lovitură, ce mă face să urlu: cel mai bun prieten al meu în Rusia, publicistul francez Victor Serge (Kibalcici) este arestat de o lună la Leningrad. Ah, asta n-o înghit, fără a riposta.

L-am cunoscut pe Victor Serge în timpul serbărilor din noiembrie 1927, când am vizitat oficial Leningradul. Citisem câteva din scrierile lui și m-am

dus la el acasă în strada Jeliabova nr. 19 unde-l găsii în mijlocul unei familii numeroase și cinstite de muncitori: socrii lui, cumnații, nevasta, un copil, – nouă persoane, o întreagă colonie, toți volnici, toți vorbind franțuzește.

Din primul ceas, simt că mă aflu în sânul unei familii de treabă, pe care le-am frecventat și iubit atât în viața mea. Ceva mai mult: această familie este în întregime alcătuită din revoluționari, care au adus nenumărate servicii operei sovietice și au suferit mult pentru idee. Acum, par să lupte încă dur, căci îi văd în jurul unei mese de pe care icrele negre sunt departe de-a străluci.

Îl știu pe Victor opozant. Cu atât mai bine. Opozanții au și ei dreptul de viață. Ar fi chiar o nenorocire să nu-l aibă deloc, mai ales aici unde atâtea merg anapoda, fiind demne de critică. Și Victor, cu privirea lui frățească de inchizitor, inteligența și sinceritatea sa, mă fac să ghicesc într-însul revoluționarul perfect, pe care l-am cunoscut de-atunci. Ne-am legat spontan, într-o prietenie care va înfrunta toate încercările și ale cărei peripeții vor fi etalate în mârșava și oribila afacere Rusakov (numele socrului lui Victor Serge), care va găsi în mine un apărător fără rezerve, dar neputincios.

Aici, nu-i decât preludiul, arestarea lui Victor Serge, în aprilie 1928, care și-a avut ecoul la Paris.

Suntem în 5 mai. Ca să-l scot din închisoare, nu mă gândesc la nimic altceva decât a scrie un articol, care să lămurească opinia publică. O spun unui prieten, care-mi răspunde că sunt un imbecil. Cum? Să nu pot publica eu un articol în Rusia, patria mea? Ba da, ca să lauzi regimul. Și pentru a salva un nevinovat, nu? Nu!

Mă învârtesc ca o fiară în cușcă. Învârtesc pe toate fețele dilema: sau Victor a comis o crimă și trebuie să fie pedepsit; sau e nevinovat și în acest caz trebuie să-i dea satisfacție. Dar, cum s-o știu? Mi se spune că nimeni nu poate ști dacă e vinovat sau nevinovat, deoarece nu se dau lămuriri la o arestare. Bine. Iau asta drept o calomnie. Totuși îmi spun că dacă acesta e adevărul, părăsesc imediat Rusia, mă înapoiez în Franța și fac un scandal îndrăcit. În clipa aceea aveam o încredere absolută în moralitatea Sovietelor, le credeam incapabile de-o nelegiuire conștientă și, dacă mă înșel, dacă sunt înșelat, sunt gata s-o strig de pe acoperișurile caselor.

Pentru început, alerg la G.P.U. Cunoșteam acolo un om, care ținea toate ițele în mâinile sale, care mă stima și-l stimez, îi spun toată prietenia ce mă leagă de Victor și credința mea în curăția sa morală.

Mă ascultă cu multă atenție și câteva zile, mai apoi, Victor e liber. Jubilez. Vedeți? Nu-i ce gândiți voi. Zâmbetele îndurerate mă cruță de un răspuns, pe care mi-l dau mai târziu evenimentele, doborându-mă, căci eu eram imbecilul.

Dar, pentru moment, cred, mai mult ca niciodată, că sunt omul care poate face mult bine. Oare nu s-a văzut că vocea mea a fost ascultată în instituția cea mai de temut din Rusia bolșevică? Ce-mi mai trebuia încă pentru a fi un om binefăcător?

Să ne oprim deci și să cultivăm puțin aceste relații, mai prețioase între toate.

BEKOVO

Vizitez împrejurimile Moscovei și închiriez trei camere într-o *datșa* (casă de țară), la vreo patruzeci de kilometri de Moscova, pe linia Kazan. E frumosul Bekovo, pentru trei luni: mai, iunie, iulie.

Câte lucruri de aflat! Câte lucruri de spus! Dar totul e mort și îngropat, afară dacă dracul mi-acordă zile suficiente, ca să revin la datoria mea.

La Bekovo suntem în inima pădurii, ticsită cu privighetori și țânțari. Aer, răcoare, singurătate, pitoresc. Se închiriază camere, cu nemiluita, iar țăranii se dedau la reflecții ciudate pe seama evreilor, care nu se uită la preț:

— „De ce înainte evreii erau cei care o duceau mai bine și tot ei sunt cei care o duc și-acum?“

Știu eu, pentru ce? Mai întâi, eu nu cred în evreu, ci în om. Și apoi nu cunosc nimic din viața lor, nici cea dinainte, nici aceea de azi. În schimb, văd țărani invidioși, haini, care construiesc *datșe* cu zecile și-ți iau trei sute de ruble pentru două-trei camere goale sau cu un pat fără lenjerie! Ei bine, dacă evreul plătește mai repede decât rusul, apoi vinovat ești tu, burghezie nouă, care pretinzi că banul nu are miros?

Gazda noastră este dintre cele mai amabile. Vorbește rusa în mod inteligibil și ne ascultă atât de atentă, încât ne înțelegem de minune. Ca și cu Mișa, bâlbâiala noastră în rusește amuză întreaga familie, căci țăranca noastră de treabă are mulți copii care, fără să fie evrei, nu umblă după meserii ușoare.

— N-aveți, întâmplător, un pian?

— Da! se află la vreo șaptezeci de verste de-aici.

— Aduceți-l.

Facem târgul și țăranca scrie bărbatului ei. Acesta sosește, într-o zi, cu pianul. Pe ce? Pe legea mea, într-o teleguță, de-a lungul a șaptezeci de verste și pe drumuri păcătoase! Dar, pianul este o piesă frumoasă. Ne întrebăm pentru câți puzi de făină a fost achiziționat, în timpul teribilei strâmtorări din epocă, atunci când se spune că un țăran pretindea cel puțin o „batistă", de la trecătorul care-i cerea un pahar cu apă.

Execrabilă omenire. — Nu era Molohul inimii noastre, nici apăsarea elanului nostru, – nimeni nu sacrifica o picătură de sânge pentru viitorul acestei lumi, nedemne de-o soartă mai bună.

MURMANSK

Pe la jumătatea lui iulie încep să am bănuieli serioase despre moralitatea regimului revoluționar. Dar nu sunt decât îndoieli. Nici o certitudine. Când sunt împreună cu unii, nemulțumiți, criticile lor mi se par atât de întemeiate, că-mi smulg strigăte de indignare. Când însă petrec o seară cu alții, oficiali, ei îmi opun atari argumente, încât îmi vine să le cer iertare de a-i fi bănuit. Deci, nici o emoție. Merg cu Rusia.

Biletele de liber parcurs sunt gata și o ștergem spre Oceanul înghețat de Nord. Cretanul este cu noi. Un tovarăș român, înarmat cu o hârtie de liberă trecere, ne întovărășește în calitate de ghid-interpret, pe socoteala mea. Iată-ne patru hoinari, cu tovarășa mea, liberi să urce și să coboare unde vrem, în această a șasea parte a globului. Asta, însă, nu înseamnă abdicare a spiritului de justiție. Într-adevăr, nu uit că dacă nu plătesc biletele de tren, dacă uneori ne sărbătoresc sau ne găzduiesc, – sosind în Rusia, mă precedase o „zestre": zece lire și un film care m-a făcut popular în toată Uniunea, cum nu sunt nici în Franța, ba chiar nici în România. Ajuns-am la ziua socotelilor? Mai întâi, ar fi trist. Pentru mine, chiar foarte favorabil.

Urcăm spre nord, în linie dreaptă, cu oprire la Leningrad. Traversarea Careliei mă impresionează puternic, cu miile sale de kilometri de păduri – numeroase și neîntrerupte – și nenumăratele lacuri pustii. Calea ferată construită în timpul războiului a costat viața a mii de prizonieri cosiți de tifos și scorput.

La Murmansk e capătul lumii „civilizate". Ne aflăm în plin cerc polar. Dune înfiorătoare. O cetate de barăci. Miros de pește sărat. Câțiva localnici, rari, cu mers agale și capul plecat, se încrucișează pe vaste terenuri pustii, pe care nu le poți numi străzi.

Un incident: abia coborâți din tren, un agent al G.P.U.-ului ne cercetează un minut, apoi un semn cu degetul și ghidul nostru este chemat, interogat și luat cu el. Nu departe. Prin fereastră, îl vedem percheziționându-l și tratându-l cu asprime. Mulțumesc pentru așa bilet de „liberă trecere“. O să ne închidă pe toți?

Nu! Nici o teamă, câtă vreme suntem semi-oficiali. Asta o să vină, poate, îmi fac chiar urări să se întâmple. Trebuie cunoscut totul. Dar, Sovietele m-au scutit de această experiență. Nu voi cunoaște închisorile sovietice, decât vizitând câteva din ele, ca om liber.

Tovarășul ghid revine furios, vexat de acest afront. Vrea să reclame la Comitetul executiv local. Ne ducem să ne lăsăm valizele la han și plecăm în căutarea Comitetului Executiv, despre care nimeni nu știe unde se află. Se află oare un partid comunist la Murmansk? Habar nu au.

Dar, iată *Pravda Polară*. Brr! Un *Adevăr Polar,* asta trebuie să fie strașnic de glacial!

Nicidecum. Oamenii cei mai călduroși locuiesc la poli. Ne convingem, declinându-ne numele și calitățile. Efuziune. *Pajaluista!* Telefonul zbârnâie. Comitetul se mișcă. „Sunteți oaspeții noștri!“ *Spasiba!*

Vizită la Muzeul Polar. Foarte interesant și instructiv. Nu se îndoiește nimeni, la Paris, de ignoranța în care trăim.

Vizită și la marile instalații de sărare a peștelui de la Murmansk. Cele mai moderne instalații. Muncitori și muncitoare, plini de elan, sunt mulțumiți de noua lor soartă. Administrație laborioasă!

Și iată-ne plecați într-una din cele mai rare excursii din viața mea: patru ore de mers cu barca motorizată, spre golful Kola până la Alexandrovsk, aflat între două coline, ce-și strigă la cer pustiul lunar.

Vizită la Institutul Biologic. Minunății marine, ce-ți fac ignoranța să roșească. Director, un om serios, capabil, om de știință și de bună credință. Nu-i o sinecură la capatul Pământului.

În sfârșit, înapoiere sub faimosul soare de la miezul nopții. Cine nu l-a văzut, trebuie să-l vadă chiar daeă ar trebui să comită un furt.

KEM

Coborâm spre Marea Albă. Vrem să vizităm faimoasele insule Solovki, unde zac „prizonierii“ politici. De la Kem se face îmbarcarea. Dar n-avem permisul special necesar. Telefonez la Moscova și, în așteptarea

răspunsului, ne ducem să mâncăm în cel mai frumos și mai bun restaurant din toată Uniunea Sovietică. El aparține G.P.U.-ului și merge, așa cum trebuie să meargă tot ce aparține G.P.U.-ului.

Nimeni nu-i retribuit. De la director la plonjeur și orchestră, toți sunt prizonieri liberi. Liberi să umble prin Kem. E o situație preferabilă celei gustate la Solovki. De asemeni, fiecare contribuie și totul merge ca pe roate.

Serviciu european, impecabil. Bucătărie mai presus de orice critică. Chelnerițe frumoase, amabile, melancolice, încercăm să le tragem de limbă. Imposibil. Mute.

Dar, dacă la Kem se mănâncă bine, de dormit nu-i nici bine, nici rău. Nu este nimic. Protestăm. Suntem vârâți în două camere, al căror mobilier se reduce la două paturi. Ceea ce este perfect. Mai puțin perfect sunt ploșnițele care năvălesc în cavalcadă, îndată ce ne lungim pentru o mică siestă. La revedere, frumoasele mele! O întindem de îndată. Ne ducem la spital, unde suntem înghesuiți tuspatru, în camera de gardă: doi într-un pat, doi pe dușumea. Și ne petrecem noaptea, asurziți de urletele unei femei, dintr-o cameră de alături, care nu putea să-și nască vițelul.

A doua zi, părăsim Kem, renunțând la Solovki și la răspunsul de la Moscova; acesta va veni afirmativ, trei zile mai târziu și nu ne va găsi.

R.S.S.A.M.

Acum, urmează o coborâre lungă de trei mii de kilometri, care ne va conduce până la porțile Odesei, la Tiraspol. Mergem în R.S.S.A.M., inițiale al căror sens nu va fi ghicit de prietenii mei români. Ei bine, este Republica Socialistă Sovietică Autonomă Moldova, titulatură puțin lungă, ca tot ceea ce este sovietic. Dar când ești de mamă și limbă română, cum sunt eu, merită osteneala să faci călătoria, dacă vă îndoiți mai mult de inimile de aur, ca să vă arate Moldova comunistă la lucru.

Comuniștii moldoveni sau alții nu sunt decât cu numele. Această speță este de asemeni necunoscută de U.R.S.S., decât numai în lume. Se numesc așa, asta-i tot, în fapt, nimic nu este în comun, începând cu pâinea pe care și-o smulg de la gură aici, ca de altfel peste tot. Dar dacă nu sunt comuniști, nici chiar socialiști, se află ceva mai bun: intenția omului superior care vrea să dea sclavului o viață mai bună. Trebuie să ținem socoteală că el nu poate, totdeauna, ceea ce vrea și ce nu vrea, căci U.R.S.S. se oglindește în întregime mai bine în lacurile mici decât în cele mari. Peste tot, mâna

aceleiași femei înțelepte pipăie febril pântecele vieții și vrea, vrea din toată inima, să-i smulgă copilul de mâine. Dar, iată nenorocirea. Această mână este lipsită de răbdare, de incusință. Și infecția amenință atât pântecul mamei, cât și ochii copilului. Totuși înțeleapta femeie nu vrea să audă de dreptate. Ea este o bătrână târfă, pe care orgoliul unei nașteri cu orice preț o interesează mai mult decât sănătatea copilului și condițiile în care el se va naște.

Nicăieri, pe toată întinderea Uniunii, nu veți întâlni ca-n Moldova și Armenia, oameni mai simpli și mai dezinteresați, dăruiți cu mult elan operei de redresare oficială. Veți simți că toți mușchii organismului micului Stat sunt întinși către un singur țel: alimentarea vieții noi, a celor care sunt numărul, singuri ei. Școli, spitale, sanatorii, fabrici moderne, uzine electrice, grădinițe de copii, creșe, colhoz, sovhoz se îmboldesc claie peste grămadă, în așa fel încât nu mai recunoașteți regiunea, după prima voastră vizită. În aceste două republici orfane, comisarii poporului sunt îmbrăcați ca niște cerșetori și cu greu se descurcă la sfârșitul fiecărei luni. Cunosc unul care, ca să mă acompanieze în turneu, a trebuit să se împrumute cu douăzeci de ruble, pe care le lăsă nevestei, pentru tot timpul cât va lipsi. Doctorița Ecaterina Arbore, comisar la sănătatea publică a Moldovei, devenită de azi pe mâine simplă cetățeană, n-a putut găsi un culcuș la Moscova (și totuși nu era „troțkistă“).

Unde s-a mai văzut așa ceva, dacă nu pe acest pământ?

Și totuși, facticele pândește opera, o amenință cu prăbușirea, exact ca în frumoasa legendă a mânăstirii Argeș, ale cărei ziduri se prăbușeau noaptea, pe măsură ce le ridicau ziua. Ce sacrificiu va trebui deci făcut, pentru a pune capăt nenorocirii? În legendă, a fost suficient un suflet de femeie. Și arhitectul, meșterul Manole, nu a șovăit să-și zidească propria-i nevastă, pentru ca opera să învingă.

Ce vor trebui să sacrifice arhitecții comuniști pentru a vedea triumful operei lor? N-au ei oare o nevastă, care se numește Doctrină și care este mai vinovată decât inocenta femeie a meșterului Manole? Nu din cauza Doctrinei se datoresc toate nenorocirile operei socialiste?

Vai! în zilele noastre, oamenii își iubesc mai puțin opera decât nevestele. Nu mai este nici un meșter Manole.

VOLGA

Nijni–Novgorod–Balakhna — Oare se știe în Occident că se călătorește pe Volga, în condiții excelente? Noi nu ne-am îndoit deloc. Ceva mai mult, ne pregătim, fizic, să întâmpinăm câțiva dușmani ai corpului: paraziți, feluri de mâncare grele, balonări groaznice.

Ne închipuim Volga brăzdată de corăbii viermuite de timp și gâfâind de oboseală seculară.

A fost o revelație, care ne-a zăpăcit și pe care o salutarăm cu strigăte de bucurie. „Radiscev“, „Pravda“, „Lermontov“, „Spartacus“, „Internaționala a III-a“ și încă altele sunt nave fluviale moderne, al căror confort, bucătărie, serviciu, scrupuloasa respectare a itinerarului nu cedează cu nimic în fața celor mai buni rivali din Europa occidentală. Pe nici un vapor din Europa n-o să mâncați nisetru și icre negre proaspete, și dacă o să vă poftească inima, delicioșii pepeni de Volga, ca desert, – de care ne-am ghiftuit între Nijni și Astrahan.

Desigur, e puțin cam scump pentru punga unui proletar, dar e mult mai scump ce vi se oferă în bistrourile cu morgă și lachei. Cu patru ruble, ai mâncat tot ceea ce Volga îți poate oferi de băut, ceea ce numai Caucazul coace la lumina soarelui.

Hotărâsem să cădem la Nijni neanunțați, ca să vedem și să auzim, dând târcoale pe ici și colo. Într-adevăr, acum nu mai aveam nici ghid, nici bilet de liberă trecere. Două perechi în căutarea idealului. Și îndată, în această dimineață de vagabondaj incognito, auzim sunete de clopot, care ne întristează. Aceste dangăte de clopot se vor înmulți pe viitor și vor fi pretutindeni la fel: soarta muncitorului, care nu-i decât muncitor, a țăranului care nu-i decât țăran sau mai rău, soarta muncitorului care protestează, neavând nimic îmbucurător sub dictatura comunistă. De-o parte muncă puțină, prost retribuită, șomaj, privațiuni, persecuții; de alta favoritism, alesul pe sprânceană, abuz, sinecuri, deturnări de fonduri, turnătorie, politicărie. Cei care ne vorbesc nu ne cunosc, dar ne văd străini, fără ghizi și ni se destăinuiesc, sinceri, adânc mâhniți și mereu fideli regimului, al cărui viitor este opera lor însăși. Dar, ei suferă, se plâng și vor ca totul să se schimbe.

Ne trebuie puțină pace, un pic de tihnă, o existență de muncă asigurată. Destul cu discursurile, parada și politica veninoasă. Nu mai putem. Dar, asta

ne privește numai pe noi. Și străinul știe că ne batem totdeauna ca leii și mult mai bine ca acum zece ani, căci noi știm acum că ceea ce ne poate veni din afară este mult mai rău decât de ceea ce ne plângem.

Iată un limbaj adevărat, care ne poate întrista. Nu ne fortifică deloc. Și n-avem nimic de învățat, când amabile personalități vin să ne arate fețe vesele și când vin să ne perie cu tablouri, ce sunt pentru noi un decor, un decor real, din care va rămâne o parte, desigur, dar care totuși nu-i decât un decor.

Astfel fu la Nijni-Novgorod și tot așa va fi pretutindeni. Am fi vrut să găsim aceeași impresie pe fața tovarășului Barbusse, cu care ne-am încrucișat pașii aici, ca și la Sukum. Dar la Nijni, el era bolnav la spital, fiindcă voiajează cu avionul și l-a tras curentul. La Sukum, era grăbit, trebuind să se ducă în creierul munților, ca să vadă pe „cel mai bătrân om din lume“.

De asemenea, ne-am mărginit la vizitele pe care trebuia să le facem. Și totul era frumos, chiar foarte frumos. Mai ales formidabila fabrică de hârtie de la Balakhna, de lângă Nijni, care este una dintre cele patru fabrici mai mari ale Europei, dar care nu funcționează și va continua să meargă prost, fiindcă atunci când ești dogar nu poți deveni farmacist de pe-o zi pe alta. Dar, decorul! Ah! somptuoasele „locuințe muncitorești“!, vilele superbe construite împrejurul fabricii, în plină verdeață și care i-ar face să pălească de gelozie pe toți muncitorii Americii, despre care se spune că fiecare are un „Ford“. Ce pot să însemne casele în serie, pe lângă vilele în care locuiesc la Balakhna muncitorii sovietici!

Muncitorii? Care muncitori?

E mai bine să nu insistăm…

Kazan. — Iată-ne în regatul tătarilor, al căror suvenir înspăimântător servește încă și astăzi mamelor din România ca să-și cumințească copiii, când o iau razna. „Vin tătarii“ și ai zice că și năvălesc, – sunt expresii ce se aud și în zilele noastre pe câmpiile României. Dar, nu-i decât o amintire. Ghinghis-Han e mort. Nici picior de tătari. Kazan va fi orașul de pe Volga, care va rămâne viu în memoria noastră, ca unul din cele mai prietenești, mai entuziaste, din câte am cunoscut în U.R.S.S.

Oficial sau neoficial, omul este aici cel mai aproape de firea lui bună de învins. Este sărac și murdar, îl rod epidemiile, mai ales trahomul care-l orbește. Iată pentru ce, cea mai frumoasă operă comunistă, pe care tătarii o

vor realiza, va fi măreţul institut destinat luptei împotriva acestei maladii teribile a ochilor. Mai întâi, ne-au dus la vreo sută de verste, ca să ne arate pe fratele ignorant: ţăranul fanatic, superstiţios, murdar şi recalcitrant. Nu se vor grozăvi, nici nu vor face „paradă“, ca atâţia alţii, ci ne spun pur şi simplu, desfăcându-şi braţele:

— Iată ceea ce am moştenit de la Ţar! Noi trebuie să ridicăm de jos acest om, dar suntem săraci.

Ei nu sunt nici mari mâncăcioşi, nici beţivi. Banchetul pe care ni-l vor da va fi frugal. Nici un discurs, numai inimi cinstite.

La debarcader, atât la sosire cât şi la plecare, o mulţime compactă este aceea care vine, exuberanţi şi timizi. Înainte de-a ne despărţi, ţin să ne ofere o tichie şi o pereche de papuci tătăreşti.

Hei! bravule Kutui! Excelentule Mohamed Nurdin Sultanev! Când ne vom revedea? Şi tu Taghirov, care-mi pari cel mai solid dintre toţi, pentru ce ţi-ai zburat creierii? Erai un om de credinţă sau un ticălos?

Samara. — Aici avui un incident, care îşi avu ecou în Franţa, deformat cu rea credinţă încât sunt obligat să restabilesc faptele. Iată, mai întâi, acest ecou aşa cum a apărut în „Le Temps“, din 16 octombrie 1928:

Rusia — Comisariatul Instrucţiei Publice continuă revocarea foştilor înalţi funcţionari care ocupă diferite locuri în administraţiile ştiinţifice şi ale muzeelor.

Astfel, au şi fost revocaţi domnii Grave, vechi membru al Curţii de casaţie; Şildovski, fost guvernator; Minkovici, vechi director al Ministerului de Interne.

Cât priveşte pe amploiaţii din muzee, se revocă toţi titularii care au fost în trecut ostili bolşevismului.

Lucru curios, această măsură ar fi inspirată comuniştilor de către Panait Istrati, care vizitând muzeul din Samara, a atras atenţia autorităţilor sovietice asupra faptului că în acest muzeu a fost reunită o frumoasă colecţie de fluturi din Africa, în timp ce nu se vede nimic referitor la foametea de altădată şi nici despre războaiele civile.

N-am „inspirat nimic comuniştilor“ şi nu am atras atenţia autorităţilor sovietice despre ceva în acest sens. (Dacă am făcut-o odată, în mod violent, se va vedea în partea a treia a acestei cărţi; faptul n-a avut răsunet, vai!

decât în ce privește durerea omenească, în nici un caz de-a mă fi pus în postura de delator, așa cum insinuează „Le Temps“, în incidentul de la Samara).

Acest oraș – centru al foametei teribile, fără egal pe acest pământ, – nu avea nimic care putea atrage un istoric sau un scriitor de la antipozi, dacă nu un muzeu în care să se găsească toată documentarea privitoare la flagelul care a costat viața a șase milioane de ființe omenești, între anii 1920-1921. Și era natural, ca sosit acolo, să cer să ne ducă la acest muzeu, neîndoindu-mă de existența lui într-o țară de muzeomani imbecili.

Ne-au condus acolo, unde am trecut dintr-o sală într-alta, fără a vedea altceva decât stupidități, pe care le înghesuie în nu importă ce muzeu de provincie, din nu importă ce țară.

— Dar, unde-i deci muzeul foametei, de la voi?

— Încă nu l-am instalat, tovarășe. Ne lipsește localul.

— Cum?! Ca să etalați tot acest talmeș-balmeș ați găsit un local, dar pentru a arăta ce aveți, singurii pe lume, dați din colț în colț? Arătați-ne documentele.

— Sunt încuiate și cheia este la director, care nu este aici.

— Vă rog să plecați, de îndată, să-l căutați pe director sau cheia. Pentru asta am venit aici.

Aleargă după el. Un bătrân bărbos ne deschide. Ne aflăm în prezența unui atare material documentar, încât ne cutremurăm de oroare. „Eșantioanele“ de ceea ce se chema „pâine“, în timpul foametei sunt de neînchipuit. Rapoartele milițienilor, care se duceau să ancheteze acolo unde se produceau cazuri de antropofagie, sunt narațiuni pe care nici un scriitor nu le-ar fi putut inventa. Totul vorbește, cu elocvență, de-o epocă de tortură, care te revoltă că ești om.

Dar aproape toate aceste documente, care sunt conservate claie peste grămadă într-un colțișor întunecos, sunt deteriorate. Și cum cer câteva copii după fotografii, mi se răspunde că muzeul nu posedă clișeele:

— Un fotograf particular le-a făcut, dar a murit în timpul lucrului, contaminat de tificii înfometați, pe care-i fotografia.

Bineînțeles, eroii mor. Așa că nu ne rămâne decât să privim, cu dispreț, omuleții care strâng în fața noastră obiectele prețioase, înainte de-a le depozita din nou pentru ani și ani și unde nu vor mai găsi, într-o zi, decât un morman de țarină. Și cum ne dau registrul, ca să ne scriem impresiile

noastre binevoitoare, scriu: „Conservatorii acestui muzeu nu sunt tovarăși, ci contrarevoluționari.“ Și enumăr motivele aprecierii mele.

Apoi, ziariștii – care ne înconjoară – înhață „mingea“ și-o aruncă mai departe. Ceea ce s-a petrecut mai apoi, n-am știut-o decât din ziarul „Le Temps“, care știe tot și o spune necinstit în franțuzește. Acest ziar, pentru care n-am existat niciodată, nu mă descoperă decât atunci când sunt expulzat din Grecia sau ca să spună cititorilor ce cekist feroce devenisem în Rusia.

Sărmani prostuți!

Saratov-Pokrovsk. — Ceea ce-i mai important la Saratov este să te duci să vezi Republica germanilor de pe Volga, a cărei capitală Pokrovsk se află pe malul opus fluviului. Din nefericire, n-am putut-o vizita decât din mers. Dar, e suficient să vezi acești oameni, ca să remarci diferența de rasă și obiceiuri. Aici, ca și în Moldova sovietică și Caucaz, vei descoperi același colonist german, sobru, bun organizator, inteligent, curat, tenace în a crea, nu importă unde, mai binele. În Rusia vei repera de departe menajul său ordonat și prosper, ivindu-se ca o dovadă de civilizație în mijlocul unei barbarii sărăcăcioase.

Atari insule de economie germană exemplară avem și noi în România. Sunt născut acolo și am trăit în vecinătatea lor. Alături de Brăila, la Baldovinești, se poate vedea Satul nemțesc: cele mai frumoase case, cele mai frumoase vite, oamenii cei mai pașnici, exact ca în Rusia, al cărui țăran este fratele nenorocit al țăranului nostru.

Ce fac comuniștii din aceste cămine prospere? În ochii conducătorilor din Pokrovsk și în cuvintele lor hotărâte am citit cuvintele lor ferme, hotărârea germană gata să se cabreze dinaintea oricărei tentative care ar amenința să reducă bucata cotidiană de șnițel garni, pe care viața îl datorează oricărui bun german.

Este singurul ținut unde vizită noastră s-a redus la vizite, fără mâncare, fără chef, fără cea mai mică alocuțiune. Le păstrez o amintire frumoasă.

Dar, cum ni se făcuse foame, părăsind Republica lor, rugarăm pe ghizii noștri să ne ducă nu importă unde în desișurile Volgăi ca să ne desfătăm cu un borș de nisetru, pregătit de îndată de pescari adevărați. Ore întregi, am uitat de foame și ne-am săturat cu spectacolul ce-l ofereau ochilor noștri malurile sălbatice ale acestui fluviu măreț. Am retrăit copilăria mea, anii cu Codin, în împărăția sălbaticei noastre Dunări.

Abordăm o coastă, din cele mai ferite de „civilizație“, unde bărbați, femei și copii ieșeau ca niște sălbatici din cavernele săpate în nisip. Frumoase și numeroase instrumente de pescuit se uscau în bătaia vântului. Singurătate dușmănoasă. Nici o primire.

— Ne aflăm la un pescar culac, spuse unul dintre ghizii noștri. Nu ne iubesc.

Asta se vedea. Stăpânul, – tare pe tihna lui, urând grozav pe comuniști, – vine totuși să ne întrebe ce căutăm pe acolo. La dorința ce o exprimăm, scoase din Volga un nisetru cât un vițel, ni-l arătă o secundă, spuse prețul și-l aruncă înapoi în capcana din apă, fără să mai aștepte răspunsul nostru.

Ne îndepărtăm. Nu prețul ne alungase, ci ura lui față de om, căci nu venisem acolo decât pentru nisetru. Plecarăm mai departe, ca să abordăm malul ospitalier al unui pescar care ne întâmpină frățește și ne prepară un borș strașnic, cu diferența că nisetrii nu erau mai mari decât niște pisoi avortați.

— Pentru ce aceiași pescari, pe același fluviu, unul pescuiește viței, iar celălalt pisoi?

— Ceea ce dumneavoastră ați văzut, unul are capital, celălalt doar inima lui simțitoare.

Astrahan. — „Gurile“ Volgăi. Oraș rău-mirositor. Miriade de țânțari. Ciumă, malarie, holeră.

— Birjar! condu-ne la cel mai bun hotel din oraș.

— E „Komunalnaia Goslinița. La hotelul „Comunal“, cer două camere:

— Ei?! Curate?

— Curate.

Paturi, care-mi par suspecte. (Am experiență). Le răstorn și iată înspăimântătoarele ploșnițe, pe care le cunosc din belșug. Dar acum nu mai vreau. Am și eu dreptul să trăiese fără ploșnițe, mai ales că prețul este foarte piperat.

Furios, ies pe culoar, care-i sumbru și fac un tapaj românesc, convins că se poate ierta totul oamenilor, afară de a se lăsa devorați de ploșnițe și a se acomoda cu această vermină (ușor de nimicit), așa cum te acomodezi cu un picior de lemn. În biata mea copilărie, am gustat totul, afară de acest supliciu pe care mama nu-l tolera: „Situația bună, – îmi spunea, – e greu de cucerit, dar curățenia este la îndemâna oricui“. Și când am văzut în Crimeea case pentru copiii abandonați, dar unde acești copii erau prizonierii a mii de

ploșnițe, am spus că mai bine să-i bată și să-i oblige să facă curățenie, decât să fie blânzi cu ei, lăsându-i să creadă că vermina face parte integrantă din organismul nostru.

Așa că, drăcuind pe culoar, reclamam o cameră fără ploșnițe. Atunci, o ușă se deschide în întunecimea culoarului și un om scund se apropie de mine:

— Tu ești acela care înjură astfel?

— Rakovski! Cum? Locuiești într-un hotel cu ploșnițe?

— Nu. Nu sunt peste tot. Din cauza unui congres, care se ține acum, a trebuit să împrumute paturi, pe unde au găsit.

Ne grăbim să intrăm la el. O singură cameră, în care cu greu ar fi putut intra cinci persoane, un paravan care ascunde patul și lavaboul. Geamantane înțesate cu cărți. O masă plină cu hârtii. Rakovski lucrează la Viața lui Saint Simon. E bolnav de malarie. Mai suferă și de nu știu ce altă boală, de care nu se poate îngriji la Astrahan.

Nu are idei negre. Mereu gata să se bată, și mai mult ca oricând, convins de… De ce? Nu aș putea-o spune. Din cuvintele lui nasc convingeri, dar spre a le defini, timp pierdut. Căci chiar când sunt prieteni, ambasadorii bolșevici rămân diplomați.

Așa că el preferă să ne vorbească, cu entuziasm, despre lotus, care se încăpățânează să trăiască aici ca și când ar fi în Egipt. Și ne descrie existența melancolică a acestei flori, hărțuite de frig. El ne exaltă încă opera de fertilizare a nisipurilor din jur, milioane de hectare, cu ajutorul plantelor speciale.

— Trebuie ca voi să vedeți aceste două miracole din delta Volgăi.

Locuim acolo opt zile. Ne va întovărăși el însuși la nisipuri, deși foarte îndepărtate, la invitația binevoitoare a autorităților locale, care-l roagă să faciliteze sarcina vechiului prieten, care sunt. Și iată-ne admiși oficial în intimitatea marelui proscris, care ne transformă sejurul, din această cloacă pestilențială, într-o bucurie de fiece clipă.

Tovarășul Orloff – care a coborât într-o zi într-un puț, ca să-și lase acolo pe vecie ambele picioare, – este promotorul fanatic al acestei munci uriașești, care avea nu numai să fixeze nisipurile care fugăresc sate întregi și amenință să astupe îmbucătura Volgăi, ci să le facă accesibile culturilor. E un cadru de roman epic. Nu voi urmări explicațiile tehnice, debitate cu volubilitate de acest erou paralitic, dar voi admira credința lui și aceea a interpretului nostru, care – la rândul său – a pierdut nu picioarele, ci aripile

sale, se cramponează de cârje și merg împreună de-a lungul stepei imense, încât este imposibil să-i urmezi prin mărăcinișurile care-ți însângerează mâinile și fața.

Ei uită de noi. Noaptea, care coboară, ne izolează unii de alții. O tăcere de mormânt înăbușă vocile celor care se strigă între ei, fiecare luptând cu nămolul și greutățile de-a regăsi drumul spre remorcherul care ne așteaptă la o leghe.

Singuri, omul în cârje și cel fără aripi, amândoi în susul colinei, cu figurile bronzate de ultimele raze ale asfințitului, gesticulează, se precipită la dreapta și la stânga, examinează mărăcinișul, descriind cu brațele largi cercuri, ce vor să îmbrățișeze pământul, arătându-și unul altuia marșul bolșevismului în lume.

Câteva zile mai apoi, pornim, fără Rakovski, ca să vizităm lotusul, cale de-o zi cu vaporul în labirintul deltei, imens imperiu al plantelor rare, animalelor și păsărilor sălbatice, unde nimeni n-are dreptul de-a vâna, nici pescui. Un remorcher „Tov. Stalin“ ne conduce acolo, încadrați de oficiali, dintre care unul, care are aerul de-a fi șeful excursiei, îmi pare prea puțin inteligent, îmi reproșează simpatia mea pentru Opoziție, ai cărei lideri nu sunt decât „trădători“. Și ca să-mi dovedească justețea a ceea ce spune, aduce un argument, delicios, hazliu și inedit. Iată-l:

— Știți ce spun locuitorii din Alma-Ata, când l-au văzut pe Troțki, venind aici?

— Nu.

— Ei bine, ei au supus: „Iată că revine vechiul regim!“.

— ?!

TRANSCAUCAZIA

Tiflis. — Părăsesc Astrahanul, luând malaria cu mine. Ultimele patruzeci și opt de ore de sejur în acest oraș le petrec în pat, unde mă devoră o febră de cal. Totuși mă scol și plecăm pe Marea Caspică, până la Makatci-Kala, de unde luăm trenul spre Tiflis. Este a doua oară când pătrund în capitala Georgiei. Și voi reveni încă de trei ori, la înapoierea din Erevan, Baku și Kahetia.

Tiflis este cel mai frumos oraș al Uniunii și acolo unde se stă la coadă, cel mai mult, ca să poți lua o pâine. Aceste cozi încep la ora trei dimineața. De ele și de altele, scriitorii francezi „pe linie“ nu pomenesc.

De asemeni, aș putea scrie o carte, la rândul meu, ba, chiar două, consacrate Georgiei pentru a umple marile lipsuri din acele cărți, înțelepte și stupide, absolut false și total de neînțeles, născute din pana cutărui scriitor, care a fost odată un om și ar fi câștigat să rămână astfel.

Sărmană lume… Sărmană artă… Sărmană conștiință umană. Cât sunteți de jalnice, de disprețuit! Un oscior pentru stomacul vostru și o firimitură de vanitate pentru inima voastră seacă vă sunt de ajuns, vă copleșesc de fericire și tihnă, făcându-vă orbi, surzi și muți, transformându-vă în niște limaxi, făcându-vă să uitați suferința revărsată de tirani pe întreg pământul.

Tiflis, Georgia, Transcaucazia, întreaga Uniune Sovietică, nu aici și nici astăzi, ar putea spune ceea ce sunteți. Dar, voi vomita de îndată simbolul a ceea ce au făcut din voi. Și numai așa, voi dovedi că nu v-am mâncat pâinea degeaba.

Borjom. — Itinerariul nostru prevede, în acest sfârșit de septembrie, o lună de oprire, ca să ne clasăm impresiile și pe cât posibil să scriem primul nostru volum. În ce mă privește, sunt un om pierdut: nimic vesel nu va ieși de sub penița mea. Dar, Cretanul, care-i poet, se face tare să spună lucrurile, cu dibăcie, încât publicarea cărții noastre la Moscova să fie cu putință. Nu ni se cere mai mult la Moscova, decât să ne publice articole, care să fie „pe linie“. Asta ar fi bine și pentru punga noastră comună, destul de sleită. Desigur, nu cu orice preț.

Rugăm guvernul georgian să ne faciliteze această ședere de-o lună, fără nimic altceva decât condiții de viață obișnuite oricărui cetățean sovietic, care nu e nepman sau comisar al poporului, căci nu putem plăti pentru o singură cameră șapte ruble pe zi, pentru fiecare dintre perechile noastre.

Suntem striviți de generozitate; guvernul ne oferă ospitalitate completă în casa lui de la Likanski-Dvoreț, lângă Borjom. Ceva somptuos. Ne aflăm în fostul palat al marelui duce Mihail Nicolaevici Romanov, care a fost omorât. Se cam simte sângele și noua fericire însângerată.

Ședere de neuitat, adesea tristă, alteori melancolică. După ce parcurgem în automobil faimosul drum al Vladicaucazului, ne îndreptăm spre Țihisvari și Abastuman. Am momente când nu-mi vine să cred că poate exista atâta fericire pe pământ, rezervată unei infime părticele a omenirii.

Și Cretanul scrie, scrie, în timp ce eu prind o răceală și mă îndop cu chinină, de patru ori pe zi.

Erevan. — Armeanul este un om pe care-l cunosc bine, la fel ca pe grec și evreu. Tustrei îmi sunt tare simpatici, în ciuda defectelor lor, printre care reproșul că dacă soarele ar dispărea pe vecie, ei ar fi primii oameni în stare să se acomodeze.

Nu-i, desigur, un defect. M-am convins mai ales în Armenia, care nu-i decât o ruină înfiorătoare și care va fi prima să se refacă, grație capacității de adaptare a armeanului, în ciuda comunismului. Da, în ciuda lui. Căci astăzi, când știu (și se va vedea) ceea ce a devenit el în mâinile mârșave ale omului, acest comunism nu mai este în ochii mei decât un cârpaci de vieți. În fața lui noi nu suntem – vai! – decât carne de tun, ca și în capitalism (din rațiuni diferite), ceea ce nu ține de cald muncitorului din uzină.

Falsitatea omului de la putere, care trișează cu adevărul, este la fel de evidentă la Erevan, ca și în alte părți ale Uniunii sau în Internațională. Acest om duhnește de rușine, ipocrizie, entuziasm fals și avantajele pe care le trage.

Dar, aici, alături de minciună, o muncă mare se împlinește în fiecare zi. E din cauză că armeanul este mai sobru și mai econom decât alții. Știe să se orienteze. Nu îi este permis să se îmbogățească singur? Ei bine, se va îmbogăți în comun. Și cine știe? Într-o zi, poate însuși Ecimiadzin însuși și al său Katalicos nu vor sta prea rău.

Din cauza asta, Armenia este o juncană care suge la două vaci: sovietică și armeano-americană, din care suge lapte destul. Ceea ce nu are, ea îl pregătește la fața locului, laborios și cu răbdare.

Akaltsik-Bardzia. — Totdeauna îmi voi aduce aminte de acest micuț șmecher, din marele număr de bolșevici de rasă descoperiți și printre ei, îndeosebi de președintele Sovietului local, un om care ne-a înflăcărat cu secvențe teribile, trăite de el în timpul războiului civil.

În rest, Akaltsik este o țară pustiită de incursiunile bandiților turci, care trec frontiera, fură, ucid și se înapoiază la Kemal Pașa. A trebuit să dovedească că aveau un pumn. Au fost masacrați fără milă. Acum, mi se spune că regiunea este „mai liniștită“ și ne invită la o penibilă dar foarte frumoasă excursie la Bardzia, patruzeci și trei de kilometri, din care o bună parte nu poate fi parcursă decât călare. Vor, mai întâi, să ne dea o idee despre sălbăticia muntenilor caucazieni, mult mai mare decât aceea din Vladicaucaz, apoi să ne facă să vedem orașul troglodiților și ruinele a ceea ce a fost cândva mândria faimoasei regine Tamara.

Primim toți, chiar și femeile, cu entuziasm, căci este o bucurie pentru inimile noastre de-a auzi acești bolșevici, a căror credință este intactă, iar viața destul de aspră în această gaură pierdută în Caucaz. Dar, când văzurăm numărul oamenilor înarmați ce ne întovărășeau, apoi urcați pe cai și escortați de carabinieri călări, ne întrebam dacă e adevărat că asta se cheamă o țară liniștită! Pornirăm totuși.

Și nu o vom regreta niciodată.

Pe drum, am văzut o stație agronomică construită deasupra unei vechi închisori țariste. De ce este numai asta, atunci când ești bolșevic?

Baku. — Nu trebuie să vă așteptați să exalt sondele, fiindcă le cunosc, le-am văzut în țara mea. Petrolul este ceea ce servește în zilele noastre pentru a fi plimbați, pe pământ și în aer, prostituații acestei lumi și germenul viitorului masacru mondial.

Ne aflăm la Baku, pentru a doua oară. Ne reamintim. Apar fețe cunoscute, toate amabile, căci omul devine amabil de îndată ce îi surâzi. Și noi nu putem să ne comportăm altfel, în fața oamenilor, cari nu sunt cei mai vinovați și care te primesc cu brațele deschise.

Noi vizite la sonde sau puțuri, care se îndesesc ca o pădure. Cât despre soarta muncitorului, ce știu eu? Ce aș putea ști, comparând cifrele? Eu cunosc soarta muncitorului atunci când sunt cot la cot cu el, la muncă. Astăzi, însă, când cobor din automobile oficiale ca să mă așez la mese oficiale, nu vreau să mă duc să-l chestionez: el își bate joc de domnul care am devenit sau mă va minți. Nu mi-au făcut-o niciodată.

Desigur, mi se arată „treisprezece cetăți muncitorești“, adăpostind douăzeci și cinci de mii de suflete, toate noi, confortabile, prea confortabile. Pătrundem în mai multe locuințe. Frumoase, comode. Suntem aclamați. Noi răspundem cu zâmbete. Un fel de-a v-ați ascunselea.

Și părăsim țara aurului negru, fără să-i cunoaștem tumultul care o agită, – nimic altceva decât în palatul, unde am fost găzduiți, cutare nepman și cutare comunist care-și împărtășesc frățește aceeași mâncare copioasă.

Telav (Kahetia). — Vizităm aici țara faimosului vin de Ținandali, dar ceea ce mă interesează este cu totul altceva: Telav este un centru al terorii birocratice, consecință nemiloasă a crudei represiuni roșii din 1923, în timpul răscoalei naționaliste. Regiuni întregi au fost literalmente decimate.

Am vrut să vin acolo, cu un ghid ales de mine. N-a fost posibil. Ne aflam la Tiflis, unde am fost flancați de-o speță de „scriitor proletar“, înarmat cu o sumă de bani, de care nu aveam nevoie. Dar, în seara plecării, pocitania „proletară“ se îmbată tun, veni cu întârziere, scăparăm trenul de la miezul nopții, vomită în tramvai de-a lungul traseului dintre gară și hotel, atât la ducere cât și la întoarcere.

M-am plâns președintelui Maharaze și comisarului Todria, oameni responsabili, vechi bolșevici, care fură indignați. Și în compania însuși a secretarului Președinției, tovarășul Metrevelli, plecăm la Telav. Se va înțelege că, în atari condițiuni, nu mi-a fost deloc posibil să mă mișc. Totuși, greci indigeni, pe care-i voi întâlni în Kahetia, mi-au spus destule care mi-au înghețat inima definitiv față de un regim care alungă țăranul georgian din căminul său, îi pune în vedere să plece unde vrea și i se ocupă atât casa de om sărac și pământul de către „lupii în linie“.

Într-o seară, am putut ieși singur și m-am dus să văd una dintre aceste familii nenorocite, care rătăcește prin tot ținutul, crapă de foame și se culcă prin gări. Ai de ce muri de tristețe.

Iată ceea ce au făcut din Georgia.

Sărmani oameni!

Batum, Sukum, Novi-Afon. Acum, pentru mine, nu-i decât prăbușirea credinței. Transcaucazia, imperiul arbitrarului, își dă mâna cu Caucazul, imperiu al orgiei comuniste și amândouă completează regula generală din U. R. S. S. Nici o urmă de voință care să se manifesteze jos. Opresiune, sus. Micile guverne regionale nu fac decât să asculte de Moscova. Tonul politicii în vigoare: strivirea oricărei veleități de independență spirituală, de critică adevărată; să se servească de nu importă cine, care acceptă să voteze „pe linie“, în partid și sindicate.

Sindicatele, mai ales, ca și Jakt-urile (cooperativele de locuințe), să pedepsească cu cruzime, ceea ce Ohrana țaristă n-a îndrăznit să dea dovadă. Căci Ohrana nu era, decât o poliție, bine organizată, dar funcționarii ei nu erau o sectă. Or, comunistul oficial este o sectă, în plus, Ohrana n-avea înfiptă mâna ei neagră în burta omului; nu-l ataca decât numai în dreptul său de-a gândi, dacă omul nu gândea ca Țarul, risca să-și piardă într-o zi libertatea sau viața, sau pe amândouă. Asta era tot și se știa. Așteptând acest „accident“, omul putea încă să-și câștige pâinea zilnică, înainte sau după,

muncitorul rămânea muncitor, în ciuda „carnetului negru“, demn să aibă un serviciu și o locuință.

Dacă nu gândește ca Politbirou, el nu mai este astăzi. Mâna feroce a Partidului și a Jakt-ului deține totul, pâine și adăpost. O bănuială și locul tău în uzină și locuința încep să se clatine, încă un pas pe calea nesupunerii și iată-te pe caldarâm: alungat din sindicat și de la muncă, nimeni, absolut nimeni nu va putea să te angajeze. Ești sortit celei mai negre mizerii, foamei și sinuciderii. În sfârșit, dacă ți se întâmplă să fii un „cap rău“, care îndrăznește, care încearcă să te frământe, într-o zi ești cules discret și nimeni dintre tovarășii tăi nu va ști ceea ce ai devenit.

Iată unde au ajuns…

Teroarea lovește stomacul și adăpostul, adică este cea mai năprasnică dintre terori; produce, de pe-o zi pe alta, lașitatea generală și amândouă cuplate permit tiranilor să se joace după placul lor.

Ei o fac fără sfială, în nasul învinșilor. Se sprijină pe-o minoritate guvernantă, după care puterea își împarte mai bunul; apoi, o masă care este imediat gata la orice, ca să-și asigure pâinea, birocrația care falsifică hârtiile, trădează cauza, violează femeia care-i place, pretinde de la muncitori drepturi „în natură“, beau și-și frâng gâtul. Paradis terestru, Caucazul a văzut automobile mărețe prăbușindu-se în abisuri, cu șefi iluștri, femeiuști frumoase și tovarășul șofer, toți beți morți.

La Astrahan, unul dintre acești „tovarăși șoferi (automobilul și șoferul Ispolcom-ului) luându-ne fără îndoială drept „comuniști“ șic și neîncetând a spune minciuni femeilor noastre, conducea ca un nebun, în ciuda avertismentelor noastre, a răsturnat un copil, trecând peste el, din fericire fără să-l omoare. M-am ridicat, i-am tras câțiva pumni ca între necomuniști, în ciuda faptului că era șoferul Ispolcom-ului, în ciuda prezenței lui Rakovski în automobil.

Iată ceea ce a făcut „marmelada“ comunistă.

Sosiți la Novi-Afon (Abhazia), în noiembrie, scriu la 4 decembrie 1928, prima mea scrisoare la o înaltă instituție de la Moscova, în care scriu tot ceea ce am văzut, ce știu și ce gândesc. O spun într-un fel, dintre cele mai amicale, însă fățiș, în modul cel mai categoric.

Apoi, după cincisprezece zile petrecute într-un formidabil ținut, – țară minunată inundată de soare, la Marea Neagră, – luăm trenul spre Moscova.

Gagri–Soci–Moscova. — Bravii abhazieni care au făcut totul pentru a ne fi agreabili și care mă vor blestema! Dar, numai ei mă vor blestema? Toată această „a șasea parte a pământului“ și toată această Internațională, care i se aseamănă, mă vor blestema.

Fie. „Toată“ și „toată“ e un fel de-a vorbi.

Când nenorocirile vor înceta, adevărul va începe să-și croiască drum. Atunci, mă vor găsi la postul meu, pe care-l păstrez de când am venit pe lume. El este cel care va rămâne.

Caucazul, riveran la Marea Neagră, – clementă de la Batum la Novorosisk, – este foarte frecvent locuit de greci și români. El este cel care urlă cu lupii, pentru un blid de linte, la fel cu majoritatea celor ce locuiesc în centrele mari. N-am întâlnit puțini oameni. Mai întâi lor le datorez adevărul care mi-a deschis ochii, înaintea monstruosului abces care mă va plesni imediat în plină față, ca o confirmare implacabilă a ceea ce este și nu poate cloci la infinit.

Nu ne mai îndoiam de existența acestui abces. Și totuși, simțeam că o ruptură definitivă urma să se producă în noi.

Așa că nu ne-am mai ambalat în fața splendorilor terestre, ce se perindau prin fața ochilor noștri, în timp ce automobilul ne ducea de-a lungul regiunii divine Sakum, Novi-Afon, Gagry, Soci — cap de linie ferată Caucaz —, Moscova.

Adio, vise și proiecte! Vise devotate noii Sfinte Rusii, pe care o adorăm. Proiecte de lupte pentru apărarea U.R.S.S., mamă care naște omenirea de mâine.

Nu te grăbi să te bucuri, o!, vermină albă. Putreziciune, care nu mai poate naște decât cataclisme, mizerie, lașitate, egoism, sclavie, desfrâu. În lături, voi toți cei care duhniți de sudoarea exploatării!, de sângele altora și propriile voastre excremente!

Da, noi suntem, pentru moment, niște învinși. Da, noi nu ne înțelegem între frați de luptă. Dar, fiți siguri, vom fi un singur front totdeauna, împotriva voastră, cioclilor, și suntem gata să murim, lovindu-vă cu toate armele noastre.

Noi, noi avem stomac pentru a digera putreziciunea, pentru a naște o viață nouă. Voi nu mai aveți nimic!

Moscova, suprem apel! — Stepele verzi ale lunii august, stepele cenușii ale toamnei sunt acum troienite sub zăpadă. Răbdătorul, confortabilul tren

rusesc își croiește drum, gâfâind.

Cunosc toate astea. Este cea de-a doua mea iarnă rusească. Și totuși nu-i pot gusta farmecul; inima mea e moartă.

Compartimentul nostru, care a cunoscut atâtea discuții furtunoase, atâtea hohote de râs, nu mai este acum decât un dormitor stătut. Nu mai vorbim, în gări, fiecare coboară ca să-și cumpere ce-i place de mâncare, se urcă în compartiment, înfulecă, moțăie, visează sau geme de unul singur.

Cretanul este mai calm decât mine. Îl înțeleg și-l admir. Din cauza asta, o ușoară neînțelegere ne separă cât de cât. Un singur lucru, dintre toate, îi este la inimă: am convenit să ne continuăm călătoria în Turkestan și Siberia, până la Vladivostok și dacă va fi posibil până-n China și Japonia. În ce mă privește, consider pierdută cauza pe care voiam s-o apăr; nu mai vreau bilete de liber parcurs, nici să continui fastuoasele recepții, care mă obligă să surâd, să surâd… și să tac. Și fără mine, el știe că totul este pierdut.

Totul este într-adevăr pierdut, căci regăsesc o Moscovă care este la curent cu schimbarea mea la față. Mi se vorbește înainte de-a deschide gura.

Încolo, Moscova vorbește de-o mulțime de lucruri și dă la iveală un morman de murdării. Mirosul urât al uneia m-a izbit încă din Caucaz; de sus în jos se afirmă că sexagenarul Gorki și edițiile fantastic de arbitrare făcute cu operele sale complete au costat-o pe prințesa în zdrențe un milion de ruble.

Mă duc să mă informez la sursă, căci am și eu micile și marile uși deschise. Mi se răspunde: da.

— Omul căruia Gorki i-a încredințat drepturile de autor sovietice nu ne vorbește niciodată de treizeci sau cincizeci de mii de ruble, ci de o sută de mii, în dolari.

Îmi amintesc atunci de-o reflecție a lui Upton Sinclair, vorbind despre Jack London: „Un om nu poate avea deloc un contract de treizeci și șase de mii de dolari cu „Hearst Magazine“ și să-și păstreze sufletul viu.“

E drept. Și Jack London a plătit asta, înghițind laudanum, la patruzeci de ani.

Noi trebuie să știm când să înghițim laudanum sau, mai bine, cum să ne păstrăm sufletul nepătat.

Exemplul putreziciunii dat astfel de la vârfurile inteligenței artistice, totul merge la fel în jurul nostru. Să lăsăm sutele de mici scandaluri, din fiece lună și din toată Uniunea. Dar, nu poți să nu-ți reamintești oribilul abces de la Smolensk, unde comitet de Soviet, comitet de sindicat, miliție,

G.P.U., magistratură și redacție de ziar se coalizează pentru o petrecere de pomină și fură banii timp de aproape un an, impunând tăcere orașului. Plus o femeie, printre cele care le plac și li se împotrivesc. Abcesul plesnește cu una dintre aceste femei; ei merg până la moarte. Atunci, vor fi împușcați câțiva și unul va fi numit substitut de procuror în cutare regiune din Siberia.

La Moscova, chiar, asist, fără întrerupere la mai multe scandaluri asemănătoare.

Mai mulți scriitori și poeți din cei mai sovietici, mai proletarieni, duc într-o seară nevasta unui „tovarăș“, metresa unuia dintre ei, se îmbată în comun, se dau narcotice nebunei și se culcă cu ea, la rând. Dimineața, ajunsă acasă, nefericita se omoară. Doar patru sau cinci ani de pușcărie.

Întreg comitetul sindicatului de locuințe, din Moscova, se constituie într-o ligă secretă, pentru bucuria poporului rus. Fiecare își dă inițialele numelui său. Din întâmplare, asta dă un cuvânt cunoscut și prețuit în lumea teatrului japonez: Kabuki. Ei își iau numele de Kabuki. Și ce fac? Pe legea mea, petreceri nebune, cu nelipsita femeie și pe socoteala nefericitei case de bani a sindicatului. Astfel, până într-o zi, când scoși din minți de vodcă, năvălesc într-o noapte în stradă, bărbați și femei cu câte o farfurie, cu maioneză, în mână. Milițienii îi arestează în clipa când bărbații ungeau cu maioneză fesele nevestelor.

Articolul-foileton, pe care l-au publicat ziarele, în acea zi, este o capodoperă a umorului.

Puțin mai apoi, comitetul sindicatului funcționarilor și amploaiaților din Moscova își construiră o casă… a poporului, unde sindicaliștii instalează posturi de radio, plătite cu bagatela sumă de șase mii ruble. Apoi, bravii tovarăși își vând locuințele din oraș și se mută în noi localuri.

Exploatând cele două scandaluri în animozitatea cu Tomski, președintele sindicatelor-ohrană, Stalin, obține de la pleava birocratică votul cerut împotriva propriului lor președinte și îi ia sub protecția lui, mușamalizând cele două afaceri.

În provincie:

Un Soviet sătesc culcă toată populația locală și-i trage o bătaie sovietică, la spate.

Într-un oraș, de la Marea Caspică, doi comuniști importanți culeg o femeie într-un automobil, o conduc la ei și-o violează. Femeia este, din nenorocire, nevasta unui membru de partid, care face tapaj. El este cel exclus din partid.

La Leningrad, trei scandaluri de prim ordin, din care nici unul nu-i public:

1. Întreg comitetul „Tineretului comunist“ (am mai spus-o) vinovat de furturi, violuri, crime de drept comun;

2. Administrația superioară, comunistă, a unei închisori orășenești, cere „drepturi în natură“ oricărei femei frumoase, care nu vrea să-și vadă bărbatul închis. Proces, cu detalii oribile.

3. Nu-i decât o mică „bombă“ (înăbușită), ai cărei eroi sunt de marcă și deznodământul tipic sovietic. Trei președinți, cel al Comitetului de Control, cel al G. P. U-ului și cel al Sovietului Leningrad, se închid într-o noapte într-un „palace“ local, în tovărășia unor femei și rad până la ziuă suma rotundă de șapte sute ruble, cam două mii de franci. Dar G.P.U.-ul trimite doi copoi să spioneze pe propriul său comandant și tovarășii lui. Bieții trimiși raportează ceea ce au aflat; o anchetă de la Moscova a fost deschisă, cei doi „nuntași“ sunt absolviți (fiindcă n-au cheltuit decât banii gratificațiilor, ce li se datorau), iar cei doi „spioni“ sunt destituiți.

Paralel acestui joc, se dezlănțuie sub ochii mei arestarea în masă a opozanților, mari și mici și deportarea lor. Este vânat omul oriunde se află; la lucrul său, pe stradă sau la el acasă, sub ochii copiilor care țipă. Nici o socoteală de dat cuiva. Dacă au loc condamnări, fiți fericiți că vi le comunică, ca și locul vostru de internare. Dacă condamnatul începe să facă greva foamei, vin și-l caută în buzunare, ca să se încredințeze că nu și-a ascuns câteva bucăți de zahăr și apoi îi spun că-i liber să refuze alimentele și îi închid ușa. Dacă cineva se sinucide, cine o știe? Un altul, la Leningrad, opune o rezistență viguroasă, îl iau cu forța, îi crapă capul, apoi îi cheamă nevasta și-i dă o sută de ruble, spunându-i că bărbatul ei s-a sinucis și nu se știe unde-i cadavrul lui.

Ajungem la Moscova, la 19 decembrie 1928: scriu cea de-a doua scrisoare aceleiași instituții înalte, unde socot că am prieteni; mă completez și cer să-mi îngăduie să spun ceea ce-i rău, tot având încredere în Putere. Dacă nu, mă simt obligat să părăsesc Rusia. Și dincolo va trebui să vorbesc sau să înghit laudanum, când voi fi ia Paris.

Camera mea, la hotel „Passage“, nu se golește o clipă. Tentative discrete încearcă să mă pescuiască din nou. Citesc la trei sau patru prieteni copiile celor două scrisori. Unul dintre ei îmi spune: „Ești bun pentru Siberia! Te rog să nu spui nimănui că mi le-ai citit“. Un altul protestează, în inocența

lui sovietică: „E adevărat, dar în general suntem pe drumul cel bun și n-ai dreptate să ne joci un renghi“.

Atunci, vreau să bat la poarta cea bună: să discut, vreau să știu până unde merg limitele „renghiului“ și ale trădării[20]:

— În gura dumneavoastră, o zecime de rău amestecată cu nouă zecimi de bine, încă ne va fi funestă.

— Deci, dumneata ai vrea ca eu să scriu: Iată ce s-a făcut… și așa și pe dincolo?

— Desigur că nu. Aceste cărți nimeni nu le citește și dumneata nici nu poți și nici nu trebuie să le scrii.

— Atunci?

Până la patru dimineața: cea mai sinceră dintre lupte, din cele mai amicale, până la urmă căzând striviți de epuizare și când sunt gata la tot, la tot, numai să se admită adevărul public, în interesul cauzei muncitoare în lume.

Nu! Cu neputință! Serile se succed, luna trece. Nimic de făcut. Ne strângem mâinile cu prietenie, cu ochii mâhniți și ne despărțim, fiecare păstrându-și ceea ce crede.

În bezna nopții, un automobil puternic, condus de un haiduc, mă înapoiază la hotel. Privesc ferestrele adormite ale acestor case frumoase și îmi zic:

— Totuși! Cei ce ocupă astăzi aceste apartamente sunt muncitori!

AFACEREA RUSAKOV SAU U.R.S.S. DE AZI

În orice țară burgheză, un muncitor manual care nu-și cere decât dreptul de a-și câștiga pâinea, numai să-l lase în pace, asta nu devine o „afacere“, în „patria proletariatului“, ea devine una și încă destul de mare. Mai întâi, în Rusia, pacea nu există pentru nimeni, nici chiar pentru birocratul care zi și noapte se tot întreabă dacă se află bine pe „linie“, dacă nu s-a abătut cât de puțin nici măcar în somn. Cât despre pâine, asta-i marea daravelă.

Pâinea este toată viața, când viața nu-i decât un iad. Când dreptul de-a gândi și a te mișca nu-i decât o amintire – să ai pâinea asigurată este enorm. Dictatorul știe asta și-și trage partea sa de profit. El își afundă mâna – neagră sau roșie – în pântecele omului, făcându-l să înțeleagă că a muri nu-i mare lucru. Asta se vede în războaie și revoluții: nu contează cine este în stare. Să trăiești flămând și fără un adăpost este desigur mai rău. Și cum eu am nevoie să guvernez, te întreb ce gândești. Și în funcție de ceea ce gândești, vei avea sau nu pâinea și adăpostul.

— Ce gândesc eu? se întreabă birocratul. Dar eu nu gândesc nimic și vă cer să-mi spuneți ce trebuie să gândesc. Numai să mi-o reamintiți în toate zilele.

— Ce gândesc eu? se întreabă Rusakov. Ei bine, eu gândesc că voi sunteți niște nespălați, care îngenuncheați toată lumea, după vrerea voastră, care monopolizați toate mijloacele de trai, făcând din ele un instrument de tortură; înfometați pe cei ce nu joacă la sunetul fluierului vostru și aruncați în temniță pe cel ce protestează în văzul lumii. Iată ceea ce gândesc eu.

A rosti cu franchețe cruzimea existentă – cuvinte, nimic alta decât cuvinte – nu aduce cu sine nici o catastrofă, în nici o țară pe care dracul „a binevoit s-o ferească de-o dictatură“. Cel mult taxat drept „îndărătnic“, ți se întâmpla să fii dat afară. Frumoasă treabă! „Unul pierdut, zece în loc“, se spune în Franța, (în România, se spune mai bine: „Lac să fie, că broaște sunt destule!“).

Numai să fii un muncitor destoinic și care vrea să lucreze. Cât despre muncă, chiar dacă nu este cât atâtea broaște, muncă omenească se găsește mai întotdeauna. Și – muncitor etern – „îndărătnic“, asemenea bravilor Rusakovi, canoniți cu lovituri de ciomag în Rusia – mi s-a întâmplat nu numai o dată pe lună – timp de treizeci de ani – să țip împotriva vreunei nedreptăți, să mă apăr sau să iau apărarea altuia și să-mi scuip veninul în obrazul „maimuțoiului“ sau al valetului său. Ei bine, cea mai mare

nenorocire, care a putut să mă lovească, a fost să-mi primesc concediul sau de cele mai adesea ori să-mi strâng catrafusele, fără a mai aștepta neplăcuta lovitură de picior în spate. Odată în stradă – mult mai largă și mai frumoasă decât când ieși din temniță – îmi făceam mica plimbare de om liber (sau care-și închipuie), timpul necesar să-mi rumeg amărăciunea, apoi, vârându-mi nasul în deschizătura unui ghișeu, să rostesc: „Bună ziua, domnule, aici angajați?“

Asta era tot. Câteodată, destul de amarnic.

Nu știam că putea fi și mai rău. Și mai ales mai rău decât toate relele imaginabile.

Acest rău suprem, omagiu nesățios al egoismului omenesc; această crimă de les-umanitate pe care gândirea universală se va încumeta într-o zi s-o însemne cu fierul roșu; această culme a banditismului și a teroarei și-a găsit expresia perfectă în Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, sub regimul așa-zisei „Dictaturi a Proletariatului“.

Tirani care zdrobiți viața! Credeți oare că toate gurile rumegă fân? Că toate buzele pot fi lăcătuite? Că toate conștiințele pot fi adormite? Că nici o voce nu va răsuna niciodată în pustiu?

Toată lumea știe ce este Partidul Comunist: o armă de luptă pentru cucerirea puterii de proletariat, a cărui pârghie de comandă se află la Moscova. Dar lumea muncitoare știe oare ce sunt Sindicatele Roșii?

Înainte de război, când nu exista nici roșul, nici albul, nici negrul, se aflau pur și simplu sindicate muncitorești, care luptau împotriva patronatului. Întreb: împotriva cui luptă Sindicatele Roșii, în U. RS. S.? Ce rațiune le justifică existența, imensa lor forță, într-o țară în care patronatul este de domeniul amintirii?

Iat-o: de-a deține toate mijloacele prin care un muncitor și-ar câștiga existența și de-a nu distribui locuri de muncă decât în funcție de ceea ce gândește cel ce vrea să mănânce, muncind. Datorită Sindicatelor Roșii, Partidul își impune legea în uzină, în atelier, în magazin, în birou, în locuință. Peste tot. Nimeni nu-și poate găsi un angajament altfel decât prin sindicat. Și odată alungat din sindicat, nu-ți rămâne decât să-ți zbori creierii: orice activitate lucrativă, orice posibilitate de a-ți câștiga existentei îți sunt refuzate.

Gândiți-vă la puterea înspăimântătoare pusă în mâinile unor oameni cărora școlile oficiale le spun că morala și cinstea nu sunt decât „prejudecăți burgheze“ și că singur materialismul există în mod real pe-acest pământ.

Gândiți-vă că chiar dacă școlile comuniste ar preda contrariul, și încă ar fi o calamitate socială de-a preda majoritatea populației arbitrariului unei minorități infime de oameni, care la urma urmei nu se poate transforma în îngeri.

Acestea spuse, să ridicăm cortina:

La întâi februarie anul curent[21], demoralizat, învins, îmi terminasem toate pregătirile de-a părăsi Rusia și mă aflam în camera mea de la Hotelul „Passage“ din Moscova, când Victor Serge intră, foarte calm, dar palid ca un mort:

— Iată, îmi zise, căzând pe un scaun. Acum e rândul nostru să fim devorați.

Și-mi citi o telegramă, pe care ai săi i-o trimiseseră din Leningrad. Era vorba de un articol ticălos, apărut în ajun în „Leningradskaia Pravda“, cel mai mare organ regional de partid. Bătrânul era denunțat vindictei publice ca dușman al proletariatului. Se cerea arestarea lui imediată și o pedepsire exemplară. Ce, pedeapsă? Ei bine, titlul articolului indica net: Șleahta lui Kalganov. Or, Kalganov – fiul unui fost proprietar și asasinul unui președinte de cooperativă – tocmai fusese împușcat, mai înainte cu câteva săptămâni.

Cu brațele bălăbănind, privirea ațintită la pământ, Victor părea distrus.

— Să vedem, i-am zis. Tu nu mă vei face să cred că cineva pe lumea asta îl poate confunda pe bătrânul nostru Rusakov cu albul Kalganov. Nu este decât o farsă sinistră.

El mă fixă cu ochii stinși.

— Sărmane prieten. Tu cunoști această țară astăzi cum puțini o cunosc, dar nimeni aici n-a vrut să-ți spună până unde poate merge puterea răului. Noi ne-am străduit să te cruțăm de aceasta. Acum răul te apucă de beregată, cu toate eforturile noastre. De ce n-ai plecat cu opt zile mai devreme?

— Dar despre ce este vorba?

— Iată despre ce este vorba: în U.R.S.S., când este vorba să fie apreciat un individ izolat, mai merge: forțele sunt egale. Dar când este vorba de o organizație sau mai mulți indivizi – cum este în cazul de azi – care se leagă de un oarecare, – omul este pierdut. Este ca oala de fier împotriva oalei de pământ.

Ne-am apucat să citim articolul. Iată-l integral:

„Acum câteva săptămâni a fost împușcat la Moscova Alexandr Kalganov, fiul unui vechi proprietar, care l-a omorât pe președintele cooperativei de locuințe, Karavaiev. Execuția lui Kalganov a fost un avertisment brutal adresat elementului culac și nepman, în recrudescență de activitate.

Dar se pare că sfârșitul lui Kalganov nu a exercitat asupra întregii lumi acțiunea preventivă așteptată.

La 26 ale acestei luni, tovarășa Maria Svirțieva, ca membră a Direcției casei nr. 19, strada Jeliabov, a intrat în apartamentul cetățeanului Rusakov pentru a examina reparațiile executate. Cetățeanul Rusakov, locatarul principal, apropiindu-se de Svirțieva, a întrebat-o cu grosolănie de ce a venit. Răspunzându-le că a venit ca membră a Direcției, el s-a năpustit asupra ei, țipând și înjurând. „Toți din Direcția voastră sunt niște bandiți și tu ești unul dintre ei“.

Trei femei și un bărbat, elegant îmbrăcat, au ieșit din camerele ocupate de ei, în ajutorul lui Rusakov și începură s-o insulte pe Svirțieva. Când aceasta a cerut necunoscutului să-i spună cu ce drept o insultase, el i-a răspuns că era scriitor și că legile nu erau scrise pentru el. Apoi, punând degetul pe „Ordinul Drapelul Roșu“, cu care era decorată Svirțieva, scriitorul strigă: „Pe oamenii care poartă aceste decorații noi i-am împușcat ca pe niște netrebnici“.

Agresiunea verbală fu lungă. Una din femei, fata lui Rusakov, o apucă pe Svirțieva de umăr, în timp ce Rusakov o lovea peste față. Tuscinci, cu Rusakov în frunte, o târâră pe Svirțieva pe coridor, până-n anticameră, lovind-o cu tot ce le cădea sub mână. Rusakov o lovea pe Svirțieva cu pumnii, fata lui folosea nu se știe ce obiect greu, iar „scriitorul“ încerca în fel și chip să-i smulgă ordinul „Drapelul Roșu“. Svirțieva își pierdu cunoștința și nu-și reveni decât pe treptele scării, acoperită cu scuipați.

Înapoiată acasă, tovarășa Svirțieva s-a dus la spitalul Perovskaia, susținută de locatarii casei, pentru a găsi un doctor, care constată pe corpul ei puternice contuziuni, răni sângerânde, vânătăi și zgârieturi. Rochia îi era sfâșiată. Ordinul „Drapelul Roșu“ scâlciat.

Cine este Rusakov? Din cele unsprezece camere ale apartamentului său, el a închiriat nouă, pe care le speculează după bunu-i plac. Într-una din camere, închiriată de el, locuiesc două comsomoliste emigrante din România, pe care nu o dată le-a stâlcit în bătăi, terorizându-le, încât se tem să dea o declarație celor în drept. În reuniunile „Casei“, Rusakov are un

comportament mereu antisovietic, provoacă scandaluri, dezordine și încearcă să strice buna lor desfășurare. Este venit din Franța, unde avea un atelier pentru pălării.

Și cine-i Svirțieva? Iată câteva date din biografia ei de clasă, bine caracterizată. Douăzeci de ani ca muncitoare, în trecut; una din organizatoarele primului Congres al Femeilor, în 1918. În timpul războiului civil a fost cavaleristă în Armata Roșie. A lucrat apoi ca ilegalistă în Polonia. Pentru meritele ei militare este decorată cu ordinul „Steagul Roșu“. Membră în Sovietul din Leningrad și membră de partid.

Acestea sunt biografiile de clasă ale agresorului și victimei. Este absolut clar că pe coridorul semiîntunecat al apartamentului burghez a avut loc o răfuială de clasă, destul de caracteristică.

Rusakov este din același aluat cu împușcatul Alexandr Kalganov. Dușman al orânduirii proletare, rănit, în interesele sale personale, a încercat să-și verse ura pe militanta socială Svirțieva. Agresiunea lui Rusakov – înarmat cu pumnii săi ca și Kalganov înarmat și cu un cuțit – este o tentativă de atac a elementelor culace si nepmane împotriva rândurilor noastre și a muncii noastre creatoare.

Opinia proletară cere arestarea imediată a lui Rusakov. E nevoie de un proces larg dezbătut, care să fie exemplar și să aibă același caracter de avertisment ca și Kalganov la Moscova.

Trebuie pedepsiți exemplar dușmanii proletariatului, care operează pe frontul locuințelor și al vieții cotidiene, care ne atacă militanții, cu pumnul sau cuțitul.

Afacerea Rusakov trebuie scoasă la lumină, de pe coridorul tenebros al unui apartament burghez, și adusă în dezbaterile unui proces larg și exemplar, urmat de-o sentință severă, ca să taie altora pofta de a-l imita.“

TOUR
(Leningradskaia Pravda, 31 ianuarie 1929)

Față de această odioasă mașinațiune împotriva muncitorului Rusakov, Panait Istrati și câțiva dintre prietenii săi, între care Victor Serge și dr. Nikolaenko, se decid să reacționeze energic, trimițând telegrame de protest unor redacții și autorități. Astfel, Istrati trimite următoarele mesaje:

Președintelui U.R.S.S., *Kalinin*

Pravda din Leningrad a publicat, sub titlul *Șleahta lui Kalganov*, un articol împotriva bătrânului revoluționar Rusakov, pe care-l cunosc bine și a cărui nevinovăție este ușor de dovedit și care constituie o provocare intolerabilă la persecuții judiciare și altele. Trebuind să părăsesc U.R.S.S., în 48 de ore, fac apel la spiritul dumneavoastră de dreptate și cer o reparație publică pentru această familie de muncitori."

Iar *Pravdei* din Leningrad:

„Cu privire la articolul *Șleahta lui Kalganov,* apărut în ziarul dumneavoastră, vă rog să luați cunoștință de ceea ce urmează: Cunosc familia Rusakov, pentru că am trăit în sânul ei, la Leningrad. Sunt absolut convins nu numai de nevinovăția ei, ci și de persecuțiile a căror victimă este și să știți că sunt gata să reacționez cu toată energia, aici și în străinătate, împotriva acestei mârșăvii."

Aceste telegrame au fost expediate după-amiază și seară. Aceea destinată lui Kalinin provoacă emoție funcționarelor de la telegraf, care mă cunoșteau bine, transmițând protestele mele din ultima vreme la Moscova. Dar încă nu-l deranjasem pe președintele Uniunii. Și unde să dai de el? Fiecare se întreba. Fu chemat un șef, apoi altul. Telefoane în dreapta, în stânga:

— Avem o telegramă pentru tovarășul Kalinin.

— Trimiteți-o la Centrală.

Amploaiații râdeau încetișor. Făcui la fel cu ei, în ciuda inimii care nu se aștepta la o atare lovitură și nu avea nici un chef de râs.

A doua zi, la zece, primesc primul semn de reacție. Dar, ce reacție! Era redacția moscovită a ziarului *Leningradskaia Pravda* care mă întreba, neîncrezătoare, dacă eu am trimis o atare telegramă marelui organ regional de partid; la Leningrad nu le venea să creadă.

Atunci, nu mai putui să mă stăpânesc. Și uitând că telefonez de pe culoarul plin al hotelului, mă dezlănțuii ca unul care nu mai are nimic de pierdut, fiindcă pierdusem credința:

— Ah, vă credeți victimele unei mistificări? Nu prea se obișnuiește pe aici, nu-i așa? Să vezi că oamenii își ridică fruntea!

— Nu…, dar… Să protestați aici și în străinătate… „Mârșavii“… Asta ni se pare cam tare.

— Asta vi se pare puțin cam tare? Ei bine, ceată de nespălați! Ceată de bandiți! Asasini ai muncitorilor! Da, sunt mârșavii ceea ce faceți și voi protesta aici și în străinătate!

Urlu astfel, timp de vreo zece minute, tăind vorba invizibilului interlocutor, fără să-mi dau seama dacă mă mai ascultă sau nu. Ușile de pe culoar se întredeschid. Simt mai degrabă, fiindcă nu văd dacă sunt ochi căscați, care mă privesc o clipă și apoi dispar.

În sfârșit, oprindu-mă, vocea redactorului conchide:

— Bine, tovarășe Istrati, voi raporta ceea ce mi-ați spus. Eu nu am nici o vină.

Când mă înapoiai în cameră, îmi găsii tovarășa de viață. Haiducă strălucitor de fericită să știe că cineva îndrăznește să-și urle revolta împotriva tiraniei. Dar Victor Serge, care se afla acolo, este îngrozit:

— Ei bine! Nici un om n-a avut până azi curajul de-a striga Sovietelor, aproape public, tot ceea ce le-ai aruncat în obraz. Pentru oricare dintre noi, asta ar fi Siberia. Nimic altceva.

Cine ar vrea să creadă, vreodată, că primul rezultat al progresului social este acela că nu se mai pot striga, între frați de luptă, cuvintele pe care burghezii cei mai reacționari și le strigau zilnic: asasini! bandiți! fără să riște pentru asta un voiaj spre o Siberie? În ce constă, atunci, acest drept la critică, acest drept de control, această pretinsă posibilitate a muncitorului de-a putea să se exprime și acționa la el acasă, de vreme ce o republică revoluționară trebuie să-i dea voie? Este, oare, un progres sau o barbarie demnă de inchiziție, când toate libertățile sunt moarte și cele mai mârșave crime, cele mai monstruoase abuzuri de putere înfloresc, ca un cuib de vipere la soare, se dau la om și-l devoră într-o tăcere de cimitir?

Povestesc cu amănunte această pagină a vieții mele, cu tot ceea ce poate fi curajos în ea, nu pentru ca să mă umflu în pene, căci sunt un învins, ci pentru că omenirea muncitoare și revoluționară să tragă cât mai multe învățăminte posibile, în folosul luptelor de mâine: oxigen pentru flăcările ce vor devora generozitatea umană.

După ce am tăcut opt luni, nu mă aflu aci ca să-mi miorlăi revolta. Ochi pe care nu-i voi uita niciodată, voci care tună în inima mea, mi-au aruncat pe umeri poveri care mă strivesc și nu le mai pot suporta. Văd apărând pe

coala mea de hârtie chipul oamenilor jigăriți, scheletici, cu priviri de nebuni, clătinându-se de furie ca și de lipsuri și care îmi spun:

— De felul în care ziarele *Pravda* de la noi ne vor vorbi de tine, vom ști dacă în străinătate ți-ai ținut cuvântul dat sau nu ești decât o lichea.

Oamenii aceia nu erau d'alde „albi“. Ci emigranți politici; epave ale fascismului, care rătăcesc cu zecile de mii în toată Uniunea și unde cele mai păcătoase canalii trăiesc confortabil în „liucs“, fiindcă sunt „pe linie“. Și unul din acești rătăcitori, cu nouăzeci de copeici pe zi, mi-a strigat odată:

— Spune-le tovarășilor de-acolo că trebuie să apere totdeauna U.R.S.S. cu prețul vieții lor și să moară apărând-o. Dar să nu se comporte ca noi: dacă sunt revoluționari, să nu vină aici, ca să guste pâinea Revoluției.

El era unul dintre acei „protestatari“, în genul lui Rusakov.

„— Da! protestez împotriva nedreptății! striga el. Pentru ce sunt un revoluționar? Dacă eram unul dintre cei care se pleacă și tac chitic, n-aș fi acum aici. Și m-aș fi simțit mai puțin rău, ascultând de burghezi în loc de sovietici, căci nimic nu-mi lipsește în țara mea, afară de dreptul de-a vorbi. Și n-am știut, refugiindu-mă aici, că dreptul de-a vorbi dă ortul popii sub toate dictaturile“.

Toată ziua de 2 februarie o trec agățat de telefon și descriu adevărata fizionomie a lui Rusakov – pentru presă, justiție și președinție. Povestesc viața lui de om și revoluționar și aștern pe hârtie versiunea exactă a faptei banditești la care s-a dedat isterica decorată cu ordinul „Steagul Roșu“. Închei, spunând: „Dacă mint și-mi puteți dovedi că Rusakov este contra-revoluționarul zugrăvit de Tour, ei bine!, să fiu împușcat în același timp cu el.“

Sper că nu se poate mai cinstit.

Cu articolul în buzunar ne ducem să vizităm pe câte unii din acești mari prieteni-redactori, care mi-au cerut adesea să scriu pentru ziarele lor. În redacția *Komsomolskaia Pravda* – cel mai important ziar din Moscova, după *Pravda* – suntem întâmpinați cu strigăte de bucurie:

— Deci, ne aduceți ceva?

— Întocmai, vă aduc un articol. Iată-l. E moderat, deloc lung. Vă rog să mi-l publicați imediat, fără să schimbați ceva. Este vorba de-o chestiune foarte gravă. Contez pe voi.

O aruncătură de ochi pe manuscrisul meu și iată că toate nasurile se lasă în jos. Totuși îmi promit să-l publice așa cum este.

Se va vedea cum a fost ținută promisiunea. Public aici acest articol, pentru a permite fiecăruia să-și facă o idee despre arbitrariul comunist, despre imposibilitatea în care se află un muncitor de-a se apăra când o organizație îl potopește cu minciuni.

(Toate rândurile între paranteze [ ] au fost suprimate de *Komsomolskaia Pravda*).

Afacerea Rusakov

„De un an, străbat U.R.S.S. în toate direcțiile. Am trecut de mai multe ori prin Leningrad. [M-am odihnit acolo de mai multe ori, lângă un prieten, scriitor francez, în sânul unei familii de oameni cumsecade.] Am cunoscut acolo grijile și bucuriile unui adevărat proletar rus, care a luptat multă vreme împotriva mizeriei, în atâtea porturi ale lumii, la Hamburg, New York, Buenos Aires și Marsilia. Izgonit din Rusia, în 1905, [de pogromuri și represiune,] a sfârșit prin a se fixa în Franța. Trăi multă vreme, hrănind cu trudă, din munca mâinilor lui, șapte copii (cunosc personal numai șase), consacrându-și serile sindicatului marinarilor ruși. În timpul intervenției în Rusia, fu expulzat din Franța, cu toată familia, din cauza activității agitatorice la care se deda. Sosi la Petrograd în plină iarnă 1919, [în calitate de ostatic bolșevic], schimbat cu ofițerii francezi arestați în Rusia. [Pe vremea foametei și a pericolului mortal, acest bătrân muncitor își aducea bucuros șase din copiii lui în țara Revoluției.]

La Leningrad, a fost treptat administrator [girant la aziluri pentru copii] al unui cămin mare pentru copii, instalat la hotelul „Europa“, director al unei spălătorii. Apoi rămase, multă vreme, fără ocupație. De-aproape doi ani, el este muncitor la fabrica de confecții [„Samoilova“]. Vechimea lui ca muncitor depășește patruzeci de ani. E un bărbat încă viguros și care își păstrează din trecutul său de agitator un fel de-a vorbi adesea curajos.

Se numește Alexandru Ivanovici Rusakov și locuiește la Leningrad, pe strada Jeliabova, la nr. 19, KB 4.

Am părăsit familia lui la 30 decembrie. O cunosc bine. Am văzut-o cum trăiește. Eram la curent cu micile ei necazuri. Știam că o comsomolistă, locuind în același imobil, îl silise [de luni de zile] la procese [și chiar îl denunțase, făcându-l criminal], ca să-l izgonească dintr-o cameră – mai precis un colț de coridor, înapoia băii – unde doarme el – și să i-o ia. Știu că

în Uniunea Sovietică criza locuințelor este gravă și că istoriile de acest gen nu sunt [din nenorocire] rare. Dar iată că mi se aduce la cunoștință un articol revoltător, apărut în *Pravda* de la Leningrad, la 31 ianuarie, având ca titlu *Șleahta lui Kalganov*, care se ocupă de această problemă. Izbutesc să-mi fie tradus, cuvânt cu cuvânt. [Am întâlnit aici doi scriitori francezi: Pierre Pascal și Victor Serge care locuiesc de multă vreme în Rusia, și care îl cunosc bine pe Rusakov. Am întâlnit și un doctor, care-l cunoaște de douăzeci de ani: doctorul N. Împreună cu ei, constat că articolul din Pravda Leningradului este o agresiune morală incalificabilă. Și am ajuns să mă întreb cum se poate petrece așa ceva, în a doua capitală a U.R.S.S.? Cum poate să fie calomniat, hăituit, denunțat astfel disprețului și ostilității populației, ca un răufăcător, ca un contra-revoluționar, un vechi muncitor revoluționar al cărui trecut și prezent sunt în realitate fără reproș?] Articolul din *Pravda* îl califică drept „culac“, „nepman“ și „contrarevoluționar“! [Trei] minciuni inadmisibile și periculoase. [Nu știam că era îngăduit să se joace astfel cu aceste cuvinte.] Articolul îl mai prezintă și ca „speculant“. A patra minciună. Ca un fost proprietar al unui atelier de pălării în Franța. A cincea minciună. Ca „persecutorul a două tinere basarabene comuniste“. A șasea minciună. Nu mai adaug nimic despre tonul și concluziile autorului [care-l compară pe Rusakov cu un asasin executat recent!]

Îl acuză că, împreună cu familia sa, a brutalizat o comunistă, venită în locuința lor. Din nenorocire pentru cel care montează atari istorii, cunosc bine pe oamenii de care e vorba. Acest incident a început cu violențe împotriva unei tinere femei oneste și cultivate, soția unui prieten al meu, pe care o știu incapabilă de violențe împotriva oricui ar fi. A fost insultată, provocată și lovită, în casa ei, de-o persoană care nu-i era cunoscută și intrată în casă fără să-i ceară voie. Dacă persoana care a provocat în mod deliberat acest incident a pătimit ea însăși mai apoi, nu trebuie oare să nu se fi agățat mai întâi de ea?

A cui este vina că, timp de câteva minute, bătrânul muncitor sau unul de-ai săi au fost scoși din sărite? Orice răbdare își are marginile ei firești.

De luni de zile, muncitorul Rusakov era ținta unor atacuri continue ale comsomolistei cu pricina, care a mers până la a-l denunța calomnios poliției criminale, în patru „afaceri“ succesive, montate împotriva lui, tribunalele i-au dat dreptate. (Aici redacția mi-a modificat textul, făcându-mă să spun contrariul: „Tribunalele l-au găsit vinovat“!). El s-a adresat [degeaba prin viu grai,] redacției *Pravda Leningradului*, acum câteva săptămâni, cerând

să se pună capăt acestei persecuții meschine. [Prietenul meu Victor Serge a avertizat, prin viu grai, doi membri ai organizației comuniste de la Jakt (comitetul de locuințe), căreia îi adresase, acum câteva luni, o plângere scrisă.] Toate aceste demersuri n-au slujit la nimic. Mai mult: nu le-a fost dat nici un răspuns!

[Sunt tare mâhnit că am dat peste atari moravuri, într-una din capitalele Revoluției.] Sunt tare mâhnit să văd comsomoliști și comuniști comportându-se astfel față de un muncitor. Sunt tare mâhnit să văd presa luând parte la o campanie incalificabilă, împotriva unui muncitor. Cer ca această afacere să fie scoasă la lumină. Cer o reparație publică pentru muncitorul Rusakov, defăimat politic.

P. S. — Scandalul continuă. Odată terminat acest articol, aflu că Rusakov a și fost exclus, în douăzeci și patru de ore, din sindicatul care trebuia să-l apere și izgonit din uzină [ceea ce trebuia să-l lase muritor de foame! El este total lipsit de apărare.] În calitatea mea de fost muncitor, cer o reparație completă pentru acest om“. (Moscova, 2 februarie 1929).

Așa cum se poate constata, nu s-au jenat să-mi desfigureze articolul și chiar să-mi pună în gură cuvintele că „tribunalele l-au găsit vinovat“ pe Rusakov, în timp ce realitatea și textul meu afirmau contrariul. Nu-i o greșeală de tipar: vinovat e vinovat și dreptate e un cuvânt cu totul diferit, chiar în limba rusă. Și apoi, deși cazul era urgent, din cauza gravității și a promisiunii făcute, articolul meu, dat în după-amiaza zilei de 2 februarie, nu a apărut decât pe 5 februarie, făcându-mă să spun o grozăvie.

În ciuda acesteia, a făcut o impresie nemaipomenită. Fără precedent: două dintre cele mai mari organe de partid își aruncau, unul altuia, argumente potrivnice față de aceeași dramă socială. Unul spusese: șleahta lui Kalganov. Celălalt răspunde: afacerea Rusakov. Și cine „a reușit acest tur de forță?“. Un „fără partid“, un „străin“!

Trebuie recunoscut că *Komsomolskaia Pravda* își îmblânzi arbitrariul, adăugând la articolul meu o notă a redacției cerând „o anchetă, care să facă lumină“. Și a doua zi, rectifică eroarea supărătoare. Cât despre pasagiile tăiate, s-a refuzat orice punere la punct. Acum, Rusakov putea să moară; obținusem pentru el tot ceea ce presa sovietică era în stare să facă pentru un muncitor, împotriva căruia nu importă ce „Tour“ (autorul articolului calomnios – n.t) putea să ceară moartea, în zece ziare și în toate zilele.

N-o știam. Dau din mâini și din picioare. Alerg peste tot, pe un ger de minus 35 de grade, îmbrăcat cu un pardesiu, la fel cu emigranții politici cu nouăzeci de copeici pe zi și în ciuda celor treisprezece mii de ruble pe care sovietele mi le-au plătit ca drepturi de autor, în cincisprezece luni, dar pe care i-am cheltuit în felul meu.

În timpul acestor curse la redacții, ca să pot salva viața unui om, pâinea și onoarea a două familii, mi-amintesc întruna de întrevederea avută cu Kolțov, faimosul cronicar comunist. Eram în relații bune. Ne-a primit, pe mine și pe Victor Serge, în biroul lui de la „Ogoniok“. Îi prezentăm cazul. Ne ascultă prietenos, puțin blazat, fiind omul cel mai la curent în materie.

La rugămintea mea de-a acționa prompt, datorită marii sale autorități, îmi spuse:

— O vreau prea bine, dar trebuie să cunosc problema în adâncul ei, să cercetez documentele… Va trece o săptămână, cincisprezece zile.

— Dar, îi spun, la Leningrad, „rezoluțiile“ din uzină și întrunirile „muncitorești“ ale Jackt-ului (comitetul de locuințe) cer ca Rusakov să fie împușcat „fără judecată“.

— Fără judecată nu poate fi împușcat, dar poate să-l împuște după ce a fost judecat. Ce putem face noi?

Și arătându-mi un teanc de dosare, pe biroul său, adăugă:

— Priviți ce am în brațele mele. Cazuri sosite azi dimineață.

Erau vreo cincizeci. Victor Serge își vâri nasul în vreo cinci-șase dintre ele și dădu peste două sinucideri din cauza persecuției birocratice.

— În majoritatea caselor noastre, spune Kolțov, gospodinele își aruncă apă fiartă în față. Unele dintre ele sunt neveste de foști comisari ai poporului.

Ei bine, reflectai eu: tare drăguță este dictatura voastră.

La 3 februarie, Rusakov sosește pe neașteptate de la Leningrad, unde fusese lansat un mandat de arestare împotriva lui. E stăpân pe sine, curajos, chiar vesel:

— Ce vor de la noi bandiții ăștia? De data asta au înnebunit cu toții!

Și ne povestește sincer, naiv scena agresiunii. Provocatoare, de la început, Roitman – o tânăra comunistă, evreică din Basarabia, colocatară în apartament. O cunosc. Vrea să-i alunge pe Rusakovi, ca să pună mâna pe apartamentul lor. Respinsă în toate procesele intentate bătrânului, se hotărăște de astă-dată, de-acord cu Jackt-ul, unde cavalerista Svirțieva, prietena ei, este membru important să facă pe dracu'n patru pentru ca să-l

oblige pe Rusakov să-și ia tălpășița. Cine poate rezista unui comitet de locuințe, când capul lui nu mai prețuiește nimic? Și acest comitet o împuternicește pe Svirțieva, invitând-o să facă o „inspecție“ în apartament.

Pătrunde înăuntru. Deschide ușile. Rusakov iese din camera lui și cere să-i arate mandatul care o însărcina cu această inspecție.

— N-am mandat de arătat „speculanților“ și „contrarevoluționarilor“, strigă ea.

La aceste vorbe, Liuba – fata lui Rusakov, nevasta lui Victor Serge, făptură plăpândă incapabilă să supere o pisică, intervine:

— Dar, tovarășă, cum poți să-l insulți astfel pe tatăl meu? Știi bine că este un vechi revoluționar, muncitor la fabrica „Samoilova“…

Un pumn zdravăn în obraz este singurul răspuns. Liuba se prăbușește însângerată, amețită.

— Am luat-o atunci tustrei, ca s-o târâm la miliție. Voia să fugă.

Câteva zile mai târziu, când judecătorii de instrucție din Leningrad și șeful redacției *Pravda* mi-au obiectat că Svirțieva, cavalerista roșie, avea vânătăi pe corp, le-am pus următoarea întrebare, rămasă fără răspuns:

— Ce-ați face voi dacă o Svirțieva ar intra în casa voastră și ar învineți ochiul nevestei voastre, sub pretextul că-i decorată cu „Drapelul Roșu“? Nu i-ați muta fălcile?

Acest poltron de Rusakov nu-i aplicase decât două perechi de palme zdravene.

La 4 februarie, rog Președinția să binevoiască a mă primi, însoțit de Rusakov. A doua zi, la orele unsprezece, suntem primiți. Victor Serge se afla cu noi.

Culoare și săli înțesate cu lume pestriță, bărbați și femei de toate vârstele, din toate republicile, cu înfățișări deosebite, figuri neliniștite, fiecare cu câte-o hârtie în mână, și cu ochii ațintiți la ușa salvatoare. Se aflau acolo – de zile, săptămâni și luni – așteptându-și rândul, târându-și în Moscova mizerii, nenorociri, mii de tristeți fără nume, pe care nimeni nu avea timpul necesar ca să le asculte. Dar tătucul Kalinin, mai bun decât cel ce fusese detronat și doborât, trebuie să-i asculte. Pentru asta e acolo. Nu are altceva de făcut. Știu de el, până în fundul Siberiei, Caucazului și Turkestanului. El trebuie să-i primească pe toți Rusakovii și toate Rusakovele. Trebuie să le asculte păsul, măcar timpul cât le ia hârtia din mâini, zicându-le:

— Și acum, tovarășe, ce s-a întâmplat?

— S-a întâmplat, tovarășe Mihail Ivanovici, că-ntr-o zi, când tocmai veneam de la…

— Bine, bine! se va cerceta asta, fii pe pace!

Poporul nu va reuși niciodată să priceapă că iluzia este singura lui parte în viață; că atotputernicii se feresc s-o distrugă, așa cum medicii trăiesc din speranța credulității clienților lor.

Dar noi, care venim să cerem Președintelui nu o strângere de mână și nici o promisiune reconfortantă, suntem introduși de îndată în biroul secretariatului și primiți numaidecât, cu cea mai mare seriozitate.

O oră cu ceasul în mână.

Kalinin este un mujic nervos, dar care știe să asculte, știe să întrebe. Mai presus de orice, el vrea să înțeleagă totul. Răsfoiește febril micul nostru dosar, punctează faptele, confruntă datele, înșfacă de la Rusakov tocmai ceea ce îi trebuie acolo unde ținea degetul, începe să se descurce fără ajutorul nostru, apoi, la curent, discută în cunoștință de cauză.

Nările lui largi, nasul său borcănat ne adulmecă sufletele și inimile. Ochii mici ne trimit fulgere pe furiș, drept spre ai noștri, dar de îndată se ascund, ca să nu ne dăm seama.

Preferă să-l asculte, mai degrabă, pe Rusakov, care-i turuie ca o moară. Din timp în timp, îl văd clipind înciudat spre mine și are aerul să spună: „Ce tip supărător!“

Însuși Kalinin se miră că simpla publicare, la 31 ianuarie, a articolului lui Tour, a putut de-a doua zi să provoace excluderea bătrânului din sindicat, ca și concedierea lui de la uzina unde muncea de doi ani. El nu știe dacă Rusakov este sau nu ceea ce afirmă Tour, dar reține un fapt bătător la ochi: un muncitor este sortit morții prin înfometare, douăzeci și patru de ore după publicarea unui articol infamant care cere și poate cere tot ce vrea împotriva lui, dar care nu poate lipsi de pâine o familie, fără proces, fără nici o anchetă. Kalinin știe ce însemnează asta.

De-acord! Sună, își ia stiloul și scrie următoarele pe reclamația lui Rusakov:

„Tovarășului Komarov (președintele Sovietului din Leningrad) sau tovarășului Ciudov (secretarul de partid, al aceluiași oraș):

Vă rog să descurcați imediat această afacere. Gândesc că-i o istorie foarte sumbră. Vă rog să mă informați, în continuare.

(Semnat) M. I. KALININ.

Intră un secretar, ia totul și revine cu un plic mare, sigilat.

— Pune asta bine, în buzunarul tău! îi spune Președintele Uniunii lui Rusakov. Și șterge-o de îndată la Leningrad.

Cum eram toți impresionați, iar bătrânul gata să plângă, Kalinin putu să adauge: „Și, să știi odată pentru totdeauna: chiar când vă primesc pe scara principală, ceea ce nu se întâmpla niciodată, este încă amăgeală, praf în ochii unor imbecili, ca voi tustrei!“.

Dar asta noi nu o vom ști decât șase luni mai târziu, când nu voi putea să-i mai spun primului magistrat al puterii comuniste ceea ce gândesc despre dictatura „proletariatului“ și despre apostilele sale.

S-o afle aici, în același timp cu muncitorii din lumea întreagă și să știe, la rândul său, că totul se plătește aici, pe pământ.

5 februarie. Ieșind de la Președinție, Rusakov o șterge la Leningrad.

Să recapitulăm: *Komsolmoskaia Pravda*, publicând articolul meu, a închis gura ziarului de la Leningrad; aflu că nu va riposta. Kolțov mi-a promis că va publica un articol despre această „afacere“! (N-o va spune nimănui. Este un comunist care ține la confortul său). Două dintre cele mai înalte personalități ale partidului, cărora le-am cerut audiență, vor să binevoiască de-a mă primi, dar una dintre ele este lovită de-o revenire bruscă a bolii, ceea ce-l împiedică; cealaltă, care mi-a transmis că la ora unsprezece va veni o mașină să mă ducă la Kremlin, îmi telefonează la unsprezece fără un sfert că are de asemenea o recidivă, ale cărei urmări îl fac incapabil să se întrețină cu mine. În sfârșit, ne agățăm de-o singură certitudine, apostila lui Kalinin. Este un ordin venit prea de sus pentru ca bandiții să-și permită a trece peste el. Or, noi nu cerem decât lumină și dreptate.

În concluzie: putem să luăm trenul spre Paris? Vom vedea mâine-poimâine, când bătrânul ne va telefona despre efectul produs de apostila noului tătuc, de care vom fi atunci la o mie de leghe, ca să ne gândim dacă părinteasca intervenție a fost o amăgeală, mult mai crudă decât aceea a predecesorului său, țarul tuturor spânzurătorilor.

Dar, a doua zi (6 februarie) un document îmi cade pe cap, care mă face să mă îndoiesc dinainte despre eficacitatea intervenției prezidențiale. Este răspunsul lui Rafail, președintele comitetului de redacție al ziarului *Pravda* din Leningrad, la o scrisoare destul de amară, pe care i-o scrisesem la 4 februarie, ca să-i confirm și să-i întăresc telegrama mea de la întâi februarie.

Iată acest răspuns:

Leningrad, 5 februarie 1929,
ora unsprezece noaptea

Moscova, către Bandin, cu rugămintea de a transmite chiar azi scrisoarea mea adresată lui P. Istrati:

„Dragă tovarășe, primit astăzi scrisoarea dumitale din 4 februarie. Redacția Pravdei din Leningrad are, chiar de mâine, declarația lui Rusakov; începută cea mai promptă anchetă, amănunțită în ce privește această afacere de locuință. Încă înainte de primirea scrisorii dumneavoastră, am însărcinat un tovarăș responsabil de partid ca să studieze toate circumstanțele acestei afaceri. Puteți fi pe deplin liniștit: dacă se va dovedi că articolul publicat conține inexactități și cooperativa de locuințe l-a calomniat în mod conștient pe Rusakov sau că a fost comisă vreo greșeală, noi îl vom reabilita rapid și energic pe Rusakov.

Nu dispun, acum, de documente care să-mi îngăduie să vă comunic o concluzie definitivă, oricare ar fi ea.

Pravda Leningradului, organ al comitetului regional de partid, privește întotdeauna cu atenția și tactul necesar faptele pe care le publică. Nu socot că ați putea avea motive, oricare ar fi ele, ca să puneți la îndoială moravurile din țara noastră și ale presei noastre. Nu mă îndoiesc că, dacă ați fi fost la Leningrad și ați fi fost în posesia documentelor pe care ziariștii noștri le posedă în momentul de față, dumneavoastră înșivă ați fi cerut o judecată publică, nepărtinitoare. Chiar dumneavoastră ați fi cerut publicarea acestor documente. Iată ce declară adunarea generală de la fabrica „Samoilova“:

„Folosind în interes personal eticheta de muncitor, sulemenindu-și figura de proletar la fabrică, Rusakov este în realitate un apendice josnic al contrarevoluției din interior, o sotnie neagră mizerabilă și un mic-burghez, antisemit încarnat.

Sprijinind în atelier o agitație la pogrom, manifestă împotriva U.R.S.S., Rusakov nu îndrăznește să-și depășească izbucnirile verbale, dar, în calitate de „stăpân al unei locuințe“, mic-burghezul Rusakov nu se mai sfiește și trece de la îndemnurile de pogrom, la fapte de pogrom.“

Permiteți-mi să vă asigur că afacerea Rusakov va fi studiată, cât mai repede posibil, de tovarăși imparțiali și cu autoritate.

Salut comunist, RAFAIL.

pentru copie conformă:
ilizibil

Ascultați, acum, „Proletari din toate țările“ și „uniți-vă“, măcar ca să nu fiți prea proști. Ascultați și înțelegeți. E lesne. Noi utilizăm documente oficiale, autentice.

1. Scumpul tovarăș Rafail face să apară un articol ale cărui acuzații sunt atât de zdrobitoare pentru inculpat, încât este comparat cu un asasin care fusese executat. Concluzia articolului: să se facă și cu Rusakov ceea ce s-a făcut cu Kalganov. Șleahta lui Kalganov este titlu și concluzie. Consecință fulgerătoare și fără precedent, care îl miră de-a „dreptul chiar și pe Kalinin: excluderea bătrânului din sindicatul său; dat afară de la fabrică; mandat de arestare lansat împotriva lui. E clar.

2. Întreb: pe ce documente s-a bazat Rafail, care i-au permis să tragă o concluzie definitivă, pentru a preda un om vindictei publice și să-l arunce pe caldarâm, așteptându-și gloanțele?

Eu răspund: pe nici unul! Și același răspuns va fi dat de-a lungul și ucigătorului curs al unei cercetări care va dura șase luni, și care va comporta două procese, dintre care primul se va sfârși cu o achitare triumfală, în aplauzele unei săli arhipline de muncitori; cel de-al doilea – opera unei răbufniri a tiraniei comuniste – va avorta jalnic și va condamna trei nevinovați la pedepse atât de neînsemnate (3-2-1 luni de munci obligatorii!), pentru care justiția sovietică nu se va spăla niciodată de-o atare rușine; niciodată ea nu va putea să dovedească în fața Internaționalei că acele pedepse sunt desigur cele pe care le merită un speculant, o sotnie neagră mizerabilă făcând agitație la pogrom, un josnic apendice al contrarevoluției din interior, un spion francez, un mic burghez antisemit încarnat, un monstru care chinuie de două luni doi comsomoliști și, în sfârșit, un contra-revoluționar pentru care organul de partid și o sută de „rezoluții muncitorești“ ceruseră pedeapsa capitală, mergând chiar până a cere ca Rusakov să fie „împușcat, fără judecată“.

Prin urmare: nici un document care să îngăduie ruina a două familii, nouă guri, în sensul ca să crape de foame de șase luni și în continuare, atâta vreme cât vor rămâne la putere persecutorii lor. Nici un document care să poată cere prompt moartea unui om.

3. Dar, când îi cer tovarășului Rafail să repare tot atât de prompt o faptă, ale cărei oribile urmări nu puteau fi ignorate, ce răspunde drăguțul de el?

Iată: „Nu dispun acum de documente care să-mi îngăduie a vă comunica o concluzie definitivă, oricare ar fi ea“.

Înțelegeți ceva, muncitori? El nu „dispune de documente“, ca să repare, dar a „dispus“ să se distrugă!

Douăzeci și patru de ore au fost de ajuns ca să fie aruncat afară un om din sindicatul-ohrana, afară și din uzina-ohrana! Cinci zile nu au fost în schimb suficiente pentru ca să se ceară reintegrarea lui în aceleași ohrane, care îi asigură o pâine absolut de nemâncat, atunci când o câștigă în mijlocul unei inchiziții cum n-a cunoscut lumea niciodată!

4. Dar poate că gravul „militant responsabil“ – astfel se intitulează acolo asasinii celui mai mare ideal omenesc – poate că într-adevăr nu poate să ceară această reparație, fiindcă el posedă documente care îi permit să-l lovească pe Rusakov. Și într-adevăr, le posedă.

El are declarații. Nu mai discutăm aceste declarații, aceste rezoluții, care sunt aruncate pe spinarea clasei muncitoare și cu ajutorul cărora sunt sugrumați toți cei care cutează să nu stea drepți, adică o sută treizeci dintr-o sută cincizeci de milioane de locuitori. Nu vom spune aceste declarații, aceste rezoluții sunt niște zdrențe, cu care se șterg la spate, în orice țară care nu e comunistă și nici fascistă. Nu! Noi le luăm în serios, fiindcă ne sunt invocate cu gravitate. Este însuși Rafail care ne-o spune. Ascultați-l:

… „Dumneavoastră înșivă ați cerut o judecată publică, nepărtinitoare. Ați stăruit înșivă asupra publicării acestor documente. Iată ce declară adunarea generală (adunare generală!) de la fabrica „Samoilova“: „Folosind în interes personal eticheta de muncitor, sulemenindu-și figura de proletar la fabrică, Rusakov este în realitate un apendice josnic al contrarevoluției din interior, o sotnie neagră mizerabilă și un mic burghez, antisemit încarnat. Sprijinind în atelier o agitație la pogrom împotriva U.R.S.S., Rusakov nu îndrăznește să-și depășească izbucnirile verbale; dar, în calitate de „stăpân al unei locuințe“, mic-burghezul Rusakov nu se mai sfiește și trece de la îndemnurile la pogrom, la fapte de pogrom!“

Bun. Asta cel puțin este clar. Și e o „declarație a unei adunări generale“. Bizuindu-se pe ea, *Pravda* Leningradului a doborât nouă ființe omenești.

Dar când s-a ținut această „adunare“? Când s-a auzit un atare limbaj?

Ei bine, aflați-o, muncitori, din lumea întreagă, și nu o uitați niciodată: *Această adunare s-a ținut și aceste declarații au fost făcute la 1 februarie; iar articolul-ucigaș, care se întemeiază pe una și alta, este din 31 ianuarie! Falsificatorul Rafail, falsificatorul ziar de partid, falsificatorul comunism*

birocratic se bazează, pentru a scrie un articol și pentru a ucide două familii, pe declarațiile unei adunări care s-a ținut a doua zi după publicarea acelui articol și care s-a sprijinit, pe drept, pe acest articol ca să-și ticluiască declarațiile dictate de organul de partid, pentru a fi aruncat în stradă un muncitor care și-a petrecut patruzeci de ani din viață, sulemenindu-se proletar și trăgând foloase din eticheta de proletar“!

Astfel, patru organizații comuniste se întemeiază unele pe „declarațiile“ altora pentru a asasina muncitori și pentru a izbuti acest tur de forță, care este să nu se mai știe până la urmă cine este răspunzător de declarațiile pe care și le atribuie unii altora: „Jackt“-ul (cooperativa de locuințe) provoacă o agresiune; Pravda o relatează, tună și fulgeră, cere moartea; sindicatul citește Pravda și-l exclude pe Rusakov; fabrica „Samoilova“ alungă un om, exclus din sindicat; Pravda se întemeiază pe declarațiile de la fabrică; „Jackt“-ul ține după aceea adunări, unde se citește Pravda și cere execuția imediată a „monstrului“. Apoi, când m-am dus imediat la Leningrad și l-am privit pe Rafail în albul ochilor, acesta mi-a arătat documente, declarații, rezoluții cu care toate uzinele din Leningrad îl bombardează. Aceste uzine se bazează pe Pravda, care se bazează și ea pe uzine și întreg eșafodajul unei dictaturi care se sprijină pe G.P.U., pentru a frânge rezistența a milioane de nefericiți…

Ei bine: asta vreți voi să întindeți pe întreg pământul? Vă mulțumesc mult. Asta a „construit“ Mussolini, cu mai multă franchețe și fără să ofenseze clasa muncitoare, fără să spună, ca voi, că ea o construiește. Nu. Mussolini a avut cel puțin curajul crimelor sale. Pentru a pune Italia cu botul pe labe, pentru a-i pune botniță, făcând-o tăcută ca un cimitir, n-a avut nevoie să fabrice rezoluții muncitorești și declarații ale adunărilor de prin uzine. El a spus: „Eu sunt cel care lovește, și nu cei mulți! Eu sunt cel care dictează, nu proletariatul! Eu sunt cel răspunzător de tot răul“.

Așa, cel puțin, prestigiul și cinstea proletariatului au rămas în picioare.

Plagă birocratică! Nu vorbi în numele proletariatului! Guvernează, asuprește, omoară, dar taci din gură!

La 6 februarie, douăzeci și patru de ore de la plecarea lui Rusakov, pornesc spre Leningrad, în compania lui Victor Serge care se întoarce acasă, ca să-și vadă femeia bătută, purtând încă pe figură urmele agresiunii. Bătrânul se află la judecătorul de instrucție.

Găsim casa cufundată în această atmosferă de teroare, cunoscută de toate familiile persecutate, în ajunul arestărilor în masă. N-aveam încredere oarbă în firea ireproșabilă a oamenilor din mediul unde mă aflam, având de ce să-mi pun întrebarea dacă n-ar fi fost mai prudent să scap cu fața curată dintr-o afacere delicată. Dar, îndoiala nu-mi era cu putință, întorcându-mă de patru ori aici, le cunoșteam ființa și sufletul. Atât străfundul inimii fiecărui membru al celor două gospodării, cât și cea mai mică particularitate a caracterului lor îmi erau familiare. Munca lor, sobrietatea lor perfectă, modestia și adesea duritatea vieții lor de pe-o zi pe alta, numeroasele griji din cauza salariilor lor ofticoase și independența convingerilor lor într-un regim birocratic și absolutist, – toate acestea le dezbătusem în seri mult prelungite, atingând uneori cele mai intime amănunte ale vieții unei familii numeroase.

Desigur, nu erau „comuniști“, dar vă rog să-mi spuneți ce înseamnă azi a fi comunist în Rusia? Și apoi, să sfârșim odată pentru totdeauna cu echivocurile: numai comuniștii trebuie să fie cei ce pot trăi pe acest pământ? Și ce facem cu muncitorul, țăranul, intelectualul, amploaiatul, zdrobitoarea majoritate omenească care nu pricepe nimic din comunism, dar care asudă muncind. Trebuie să-i alungăm de la truda lor? Să-i dăm afară din locuința lor? Să-i trimitem în Siberia? Să-i omorâm?

Dacă un Rusakov și un Victor Serge – unul muncind din greu în uzină, celălalt traducând operele lui Lenin în franceză, și amândoi colaborând, tot „mârâind“ la ceea ce sovietele fac mai bine — dacă atari oameni sunt „contrarevoluționari“, demni de spânzurătoare, mă întreb ce se va întâmpla cu biata omenire în ziua când comunismul Svirțievelor și al Roitmanilor, comunismul care jefuiește și violează la Smolensk, cel al „Kabuki“-lor cu maioneză pe fese, cel al comsomoliștilor care se amuză la Smolensk, cel al judecătorilor care joacă după fluierul G.P.U.-ului, – mă întreb ce i se va întâmpla omenirii în ziua când acest comunism s-ar încumeta să-i impună dreptatea lui și s-o învețe cum să trăiască.

Nu, nu! De-o sută de ori, nu! Omenirea nu-i atât de ticăloasă, pentru a se permite să se mărească încă răul din ea. Și dacă clasa mea are misiunea de-a o transforma, ameliorând-o, ea nu are misiunea de-a o omorî.

Sunt conștient de ceea ce spun aci. Îmi dau seama de răsunetul acestor cuvinte. Dar s-ar putea să mă acuze oricine de orice, în afară de ușurință și necinste, căci am așteptat un an să scriu această carte și n-am scris-o decât

după ce m-am afundat în adâncul abisului sovietic, unde am dat peste cel mai mare magistrat al Uniunii, în acord perfect cu Svirțieva.

Iată acest acord:

El mă lovește îndată ce mă aflu la Leningrad, care nu-i un sătuc din Siberia. Tare pe puterea ei, Svirțieva tronează la îmbucătura Nevei. Ordinul lui Kalinin nu-i decât o farsă. Judecătorul știe că nu contează, fiindcă toți comuniștii sunt de acord. De asemenea, aflăm la sosirea noastră că nu s-a permis lui Rusakov de-a duce plicul, cu cinci peceți prezidențiale, la destinatarii lui, Komarov și Ciudov. Și-l găsim pe bătrân, cu plicul în buzunar, așezat de ore întregi pe un scaun în fața unui chipeș domn tânăr, judecătorul de instrucție, care-l canonește, îl șicanează, îl descoase, abuzează de simplitatea lui, trișează cu bună lui credință, profită de toate stângăciile și face tot posibilul de-a găsi în răspunsurile lui motivul de a-l pune sub cătușe, interogatoriul fiind terminat.

Intrarea noastră, „fără să batem“, nu are aerul de-a ne fi făcut simpatici judecătorului. N-are a face! Ne spunem numele, strângem cu putere mâna „mizerabilei sotnii-negre“ și ne neliniștim de soarta plicului salvator:

— Îl am acolo, dar mi s-a ordonat să vin imediat aici!

— Tovarășul judecător o știe?

— Bineînțeles, dar își bate joc.

Îl rog pe Victor să-i spună, în rusește, tânărului birocrat, că dacă îl arestează pe inculpat înainte ca noi să-l prevenim pe președintele Sovietului din Smolnîi despre existența plicului, fac o adunare pe Nevski, strigând tot ceea ce știu despre comunism și dictatura lui. Dar Victor mă liniștește, doar spunându-i judecătorului că îi cer să-mi fixeze chiar astăzi o întâlnire, ca să-mi fac declarația, ceea ce este acceptat. Apoi, luăm plicul și alergăm la Smolnîi.

Acolo, primirea este total diferită. Komarov ne primește de îndată. Birou modest. Bărbat cu o figură marcată de o gravitate molcomă. Citește, ne ascultă și pare sincer întristat. Face parte dintre cei care nu ignoră nimic dar nu pot face nimic. Este cercul vicios.

Îl rog să-mi permită să fac o anchetă personală, la fabrica „Samoilova“. Apucă telefonul, vorbește. Un tânăr înalt intră. Este Ciudov, secretarul de partid al regiunii Leningrad. Serios, simplu, simpatic.

Puțin mai apoi îl părăsim pe Komarov, ca să-l urmăm pe Ciudov, în biroul său, la celălalt cap al acestui imens imobil unde lungimea culoarelor

este într-atât de mare, încât Lenin i-a propus lui Troțki să înființeze un serviciu de curieri cicliști între diversele birouri de lucru.

Biroul lui Ciudov este modelul a ceea ce ar trebui să fie ordinea, severitatea, curățenia, simplitatea comunistă, atât în treburile materiale ca și în cele morale. Nu cunosc în U.R.S.S. nimic din ceea ce poate da o imagine mai exemplară, de la priveliștea omului care stă la birou, până la cel mai mic amănunt al austerității care domnește acolo.

Aici ni se dă autorizația scrisă care ne îngăduie să pătrundem în fabrica „Samoilova“, pe-o altă poartă și cu un alt scop, decât cele pe care le-am cunoscut timp de un an de triumfale și destul de inutile vizite în atâtea fabrici, uzine, instituții, ale căror tragedii intime nu erau făcute să le cunosc.

De la Smolnîi ne întoarcem acasă, unde-l găsim pe bătrân.

Reținem, un punct: apostila lui Kalinin a fost de folos măcar să suspende orice arestare preventivă. Mandatul de arestare a fost anulat. Înainte!

„Înainte“ este ancheta pe care o face în apartament corespondentul *Komsomolskaiei Pravda* de la Moscova. Un mare ștrengar, plin de bunăvoință. I se îngăduie să deschidă toate ușile, să-i chestioneze pe locatari și să descopere dacă Rusakov „speculează“, nu nouă camere, ci doar una singură.

Rezultatul acestei anchete nu s-a publicat niciodată și nu fără motiv.

Comitetul de redacție al onorabilei otrepe *Leningradskaia Pravda* s-a adunat să mă asculte și să-mi dea explicații, în sfârșit, dragă tovarășe Rafail, acum între noi doi, între zgârie-hârtie! Dar iată-l pe Tour, dandy în pantaloni scurți, care-mi întinde mâna. Îi spun:

— Cine sunteți dumneavoastră?

— Tour.

— Nu dau mâna la alde „Tour“!

Și îi las mâna, în aer… Impresie dintre cele mai penibile. Rafail este în întregime o acadea. Salamalecuri.

— Dacă nu erați dumneavoastră, tovarășe Istrati, cel care a scris acest articol la Moscova, împotriva organului nostru… Avem aici „rezoluții din uzine“…

— Iertați-mă! Nu am venit aici să cercetez „rezoluțiile“ voastre din uzine, ci ca să mi se dovedească anume că Rusakov este: 1. spion francez; 2. antisemit sotnie-neagră; 3. speculant cu cele nouă camere din douăsprezece; 4. fost fabricant în Franța și toate câte ați mai afirmat.

N-a fost nimic. Numai explicații. El spune că și-a scris articolul după „rezoluțiile din uzine“, luate de „Jakt“; patru persoane din comitetul imobilului! Roitman este principala regizoare a acestei afaceri.

Asta e de ajuns în U.R.S.S. ca să pună în mișcare un întreg aparat politic și judiciar monstruos, să împuște un muncitor și să obțină o cameră în plus. Nu-s oare toate astea un coșmar?

Îmi fac declarația la judecătorul de instrucție, a cărei procedură își pierde mai ales vremea ca să pecizeze dacă martorul (sau inculpatul) este de-ai noștri sau de-ai lor, ca și cum nu au văzut niciodată pe „ai noștri“ sfârșind ca niște pușlamale, iar pe „ai lor“ murind ca Lenin.

Originea: Muncitor.

Părinți: Muncitori…

Instrucția: Învățat să citească și să scrie.

Ați făcut închisoare sub regimul burghez?: Da. (O voi gusta, poate, de asemenea, în regimul comunist).

Etc., etc. Hârțogărie. Declarație care va fi aplaudată la primul proces și care nici măcar nu va fi citită la al doilea, din ordin de sus: casați pe imprudentul achitat și condamnați-l. Noi trebuie să avem totdeauna dreptate. Suntem infailibili.

— Justiție comunistă, pe care istoria o va judeca.

Fabrica „Samoilova“.

Ca să mergem la biroul directorului traversăm, în plină amiază, stolovaia (restaurantul) și sunt de îndată izbit de mai bună impresie, pe care niciodată n-am avut-o, a unei mulțimi muncitoare surprinsă în firescul ei.

O tinerețe zăpăcită, simpatică – bărbați și femei – ronțăie resturile unei mese și dansează în sunetul unui gramofon. Toți gălăgioși, amețiți, fețe descrețite. Semnele oboselii, pe care le cunosc îndeajuns, sunt inexistente la unii, vizibile la cei mai mulți după cum are situația: să se hrănească singur sau au și alte guri. Nici o salopetă. Fiecare poartă ceea ce găsește, ceea ce produce impresia de bâlci împestrițat. Curățenie, așa-și-așa. Totală libertate pentru zbenguială.

Intrarea noastră atrage toate privirile. Figurile se alungesc. Ochii se holbează. Larma se potolește, iar pe fețe se așterne o vie curiozitate. Suntem întovărășiți până la biroul „tovarășului director“, față de care nu se simt stingheri.

Acolo ne primește comitetul de fabrică și atmosfera se schimbă de îndată. Doar unui tânăr simpatic, surprins de întrebările noastre, îi scapă

câteva adevăruri.

— Ce a provocat convocarea adunării de la 1 februarie și concedierea lui Rusakov?

— Articolul din *Pravda* apărut în ajun, membrii comitetului de imobil unde locuiește Rusakov și excluderea lui din sindicat, făcută chiar în aceeași zi, în urma intervenției membrilor „Jakt“-ului, după citirea aceluiași articol din *Pravda*.

Or, legea este categorică: „un muncitor nu poate fi concediat decât pentru crimă și delict comis în uzină sau pentru incapacitate de muncă“ (art. 47).

— Rusakov era un muncitor nepriceput?

— Nu se poate spune asta.

— A venit vreodată beat la muncă?

— Niciodată.

— A lipsit la program?

— Nu.

— Se ciorovăia cu tovarășii de muncă?

— Nu. Dar protesta mereu împotriva creșterii chiriilor și a scăderii tarifului pentru piesele lucrate. Ne trata de „bandiți“.

Era tot ceea ce voiam să aflu.

Motivul venirii noastre la uzină se răspândi fulgerător, înghesuială mare la ușa biroului. Directorul abia reușește să intre.

Acest director este un porc, începând cu creierul său și terminând cu enorma-i burtă. Iar în jurul lui începe să se adune tot ceea ce dictatura „proletariatului“ are mai porcesc și de-o stupizenie feroce.

Luați aminte cum s-a informat în privința gospodăriei lui Rusakov:

— Nu se află, peste tot la el, icoane și candele?

— Imbecililor! Rusakov este evreu: Joselevici! Iată cât sunteți de informați!

(Și de-ar fi avut patruzeci de mii de „icoane și candele“ atârnate de nas și încă ar fi avut dreptul la muncă și liniște. Brutelor!)

N-are rost să mai pălăvrăgim. Dar, înainte de-a părăsi biroul, îi întindem directorului o cursă:

— Nădăjduim să putem dovedi nevinovăția lui Rusakov. Și atunci o să trebuiască să-i acordați, din nou, un loc de muncă.

— Aici, niciodată.

Mulțumesc. Această lovitură de copită, venită de la un asemenea măgar, dată celor mai precise legi ale sovietismului când ele pledează în favoarea muncitorului, ne spune totul.

Rostind acest „niciodată“ categoric, „tovarășul“ director a uitat că trebuie mai întâi să convoace o adunare generală în uzină ca să ia o „decizie“.

Părăsesc Leningrad, Moscova și U.R.S.S.-ul, mult mai trist decât pe vremea când eram eu însumi unul dintre acești muncitori care sunt zdrobiți în toate regimurile. Să exploatezi oamenii, să-i faci să trăiască cu un codru de pâine neagră, luându-le până și jalnicul drept de-a mârâi, apoi să împuști pe cel ce a strigat cândva, nimic altceva decât că a strigat puțin mai tare ca de obicei – asta nu există nicăieri pe acest pământ, nici chiar la Mussolini.

Și acum iată finalul: acordul perfect între supușii Puterii și ultima isterie a comunismului:

1. Opt luni de procedură, în timpul cărora inculpații crapă de foame.

2. Liuba Victor Serge depune, la 31 ianuarie, o plângere întemeiată pe un certificat medical, dovedind că a fost victima unei agresiuni în propriul său apartament. Contrar legii, nici o urmare. Plângerea a fost primită. Au dat-o la spate.

3. Primul proces, de la 12-15 aprilie, la tribunalul popular al raionului central: prăbușirea jalnică a întregului eșafodaj. Un amănunt, pe care îl vâr în urechile Internaționalei: redusă la extrem, acuzarea cere uși închise, ca să facă destăinuiri; i se acordă și iată ce declară: *„Ne-am dus acolo, trimiși de G.P.U., ca să-l spionăm pe Victor Serge“*. Tribunalul, înnebunit, deschide ședința publică și achită pe toți inculpații, în aplauzele unei săli înțesate cu muncitori, ceea ce înseamnă că Rusia, îndată ce poate fi umană, poate avea și judecători adevărați. Dar nu vă grăbiți…

4. Acum, legea este categorică: despăgubiri cuvenite celui lipsit de munca lui, de la 1 februarie; reintegrare, reparație publică prin intermediul presei, care însă nu suflă o vorbă.

Duceți-vă la plimbare. E mai bine.

5. Sfârșitul lui aprilie: la cererea procurorului orașului, tribunalul regional casează achitarea, considerată contrară datelor, forțând astfel condamnarea. Și într-adevăr, de la 10 la 12 mai, tribunalul permite acuzării să facă tot ce vrea, mergând până la a striga, în plină ședință: „Nu avem nevoie de intelectuali în U.R.S.S.!“. – Se dă la o parte depoziția doctorului

Nikolaenko, care afirmase că Svirțieva era atinsă de isterie. Se dă la o parte mărturia lui adevărată, în favoarea lui Rusakov. Se refuză citirea depoziției mele, deși eram singurul martor care trăise la Rusakovi și-i cunoșteam. Toți martorii apărării sunt terorizați și nu sunt luate în seamă declarațiile lor.

Și care sunt pedepsele la care se ajunge, cu prețul, atâtor abuzuri? Potrivit articolelor din Cod referitoare la cazul de față, acuzații ar trebui să fie condamnați la pedepse între șase luni și trei ani de pușcărie. Li s-au dat numai trei luni lui Rusakov, două luni femeii sale, iar Liubei Victor Serge (bătuta!) o lună – în total șase luni. Pușcărie? Nu. Legiuitorul sovietic este generos; el nu vrea să lipsească acești oameni de libertate. I-au pedepsit „numai“ la muncă obligatorie.

Ce vrea să spună, în limbaj sovietic, muncă obligatorie? Un lucru foarte simplu: *condamnații vor veni la închisoare ca și cum ar veni la fabrică, cu deosebire că nu vor fi nici plătiți, nici hrăniți*. Ceva mai mult: își vor da osteneala de-a executa o muncă al cărei volum nu va fi niciodată cunoscut, fiindu-le distribuită în felul cel mai arbitrar posibil, pe cap de om, în funcție de *gradul de supunere și după cantitatea denunțurilor de care sunt capabili*.

Nici un regulament nu-i afișat. Nimeni nu îndrăznește să ceară a sta de vorbă cu cineva, care ar exista. Este un loc scârnav, unde poți înnebuni sau „să înveți cum să te descurci în viață“.

Iată fața „Patriei proletare“. Iată dreptatea ei.

Ea lovește, fără milă, în toți Rusakovii care îndrăznesc să crâcnească față de „linia“ stabilită. Ea lovește până și în revoluționarii străini, care – apărând U.R.S.S.-ul și-au atras condamnarea la moarte la ei acasă. Și pe care „Patria proletară“ i-a cerut și primit la dânsa, ca pe fiii ei cei mai buni, cum a fost cazul cu Francesco Ghezzi, a cărui credință revoluționară am cunoscut-o bine și pe care G.P.U.-ul l-a condamnat la trei ani de pușcărie, fără proces și fără să dea explicații.

De la un cap la altul al împărăției – puși cu botul pe labe de măciuca fascismului roșu – Siberiile gem de Rusakovi, de Ghezzi și încă de alți oameni pe care fascismul roșu i-a folosit mai întâi pentru scopurile sale murdare, aruncându-i apoi în închisoare.

Nu-i deloc vorba, aici, de socialism, ci de o teroare care tratează viața umană ca material bun pentru război social. Se servește de el pentru triumful unei noi și monstruoase caste, căreia îi plac la nebunie fordismul, americanizarea în economie, produsele cosmetice Coty, toaletele pariziene; castă crudă, avidă de dominație și atât de belicoasă încât este gata să sară în

grumazul Chinei, vinovată de a fi cutezat să se debaraseze de o concesiune datând din perioada țaristă. La perpetuarea acestei concesiuni – o ofensă – revoluționarii au devenit complici (O, Timpuri!). Și iată-i, în fine, pe „comuniști“ gata să acuze China de a fi „violat un contract“ asemănător celor dictate de imperialiști și pentru impunerea căruia cer respect.

Această castă, ignorantă, vulgară, perversă, este alcătuită în majoritate dintr-o generație venită pe lume la începutul acestui secol. Ea nu știe și nu vrea să știe nimic despre ceea ce a făcut grandoarea și forța idealismului revoluționar rus de altădată, astăzi obiect de muzeu, zdreanță roasă de molii, catalogată printre lucrurile moarte. Ea nu cunoaște decât „cuvintele de ordine“ ale unei puteri căreia îi este ciment și armătură. Desfășurări de steaguri; Internaționala ascultată în picioare; „colțuri“ ale lui Lenin; difuzoare; imense pancarte, stambe acoperite de fraze; fraze judecând viața; fraze confecționate toate pentru a înlocui ideile; G.P.U.-ul pentru a înlocui argumentele; cenzura pentru a evita critica; un vid universal, despre care ea gargarisește și de care se servește pentru a domina.

Pentru a-i smulge din mâini cel puțin câte ceva, victimele pe care această castă le devoră, noi n-am cruțat nimic. Dar toate demersurile făcute acolo de cei interesați, după plecarea mea, toate telegramele și scrisorile mele, expediate lui Kalinin, Rafail, procurorului Krilenko au rămas fără efect și răspuns.

Iată sfârșitul scrisorii mele, din 1 iulie, adresată procurorului R.S.F.R., Krilenko:

„ … Am spus: dacă această familie este vinovată, vreau să fiu condamnat împreună cu ea și să-i împărtășesc soarta. Or, după ce au fost achitați în mod strălucit, în aprilie trecut, trei dintre ei, în frunte cu Rusakov, sunt acum condamnați, cu un atare refuz de justiție, încât îmi este cu neputință să nu vă semnalez acest scandal și să vă reamintesc aici că mă solidarizez cu cei condamnați. Sunt gata de-a veni la Leningrad și să sufăr aceeași pedeapsă.

Vă rog, tovarășe Krilenko, să nu luați această declarație drept vorbărie. Dacă această judecată devine definitivă, vă voi cere să împărtășesc soarta celor cu care m-am solidarizat. La nevoie, o voi cere public, nu înainte de-a supune această afacere spre judecata Internaționalei comuniste“.

Judecata a devenit definitivă la 3 iunie. La 5 iunie, umana *Pravda* comunistă a publicat de data asta verdictul, calificând pe acuzați drept elemente antisociale, comparându-l pe Rusakov, încă o dată, cu Kalganov.

O! Kalganov! asasin care ai spintecat burta unui președinte, gen Svirțieva, și care ai fost executat, îngăduie unui dușman al „clasei“ tale să-și înmoaie ochii în sângele tău și să te întrebe dacă, la urma urmelor, n-ai fost un Rusakov, împins la deznădejde.

… În numele a patruzeci de ani de suferințe și al unei vieți pe care o țin la dispoziția oricărui om cinstit, ca s-o cerceteze, eu cer dreptate pentru toți Rusakovii și toți Kalganovii care trăiesc și mor în Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice.

CONCLUZII PENTRU LUPTĂTORI

Nu este luptător, în ochii mei, decât cel care își subordonează interesele individuale intereselor omenirii mai bune, care trebuie să vină.

Cred în această omenire. Ea există astăzi, ca și soarele în timpul nopții. Nu numai o dată am atins-o. Nu numai o dată, mâna ei m-a ridicat de la pământ, în nenumăratele mele ceasuri de tristețe.

Tot ce am făcut bine și frumos, ei îi datorez. Dar n-am făcut numai bine și frumos, am avut și eu partea mea de noroi; o am încă și o voi avea mereu. Dar sunt nenorocit când noroiul mă năpădește și fericit, să-mi dau duhul, când înhaț o rază de la omenirea frumoasă.

Iată pentru ce vreau să-i consacru toate forțele mele, să ajut pe toți cei care luptă pentru ea.

Nu cred în nici un „crez“. Nu mai vreau să ascult la ceea ce oamenii spun, ci la ceea ce fac ei:

„Arătați-mi ceea ce puteți sacrifica din viața voastră, și vă voi spune cu ce preț stimați viața altora.“

Nu scăpăm de înjosire decât sudând existența noastră la tot ceea ce e viu. Numai așa, liberi, simțind tot ceea ce face binele și răul în jurul nostru.

O flacără, după altele mii, vine să se stingă pe un vast pământ, bogat în speranțe. Pe acest pământ, nu mai suflă astăzi decât vântul rece al egoismului, care îngheață viața.

Dar, pământul rămâne mereu acela de unde țâșnesc cele mai frumoase flăcări cari încălzesc omenirea. Prin asta, el este sfânt și plin de viitor.

Să-l ajutăm a-și deschide măruntaiele generoase sufletelor noastre însetate de bine și de frumos.

Haideți spre altă flacără!

Note

1. ↑ Christian Georgievici Rakovski (1873-1941): revoluționar socialist de origine bulgară, politician bolșevic, diplomat și om de stat sovietic; remarcat ca jurnalist, medic și eseist. Cariera politică a lui Rakovsky l-a purtat prin Balcani, în Franța și Rusia imperială; pentru o parte a vieții, a fost și cetățean român; colaborator al lui Leon Troțki; activist proeminent al Internaționalei a II-a.
2. ↑ Referire la 2 conferințe care au influențat mișcarea socialistă la începutul secolului XX.
3. ↑ „La Feuille“, 24 iunie 1919.
4. ↑ Henri Barbusse (1873–1935): Romanul său *Le Feu* a câștigat Premiul Goncourt în 1916; a intrat în Partidul Comunist în 1923; director literar la *l'Humanité* din 1926; a fondat revista *Monde* în 1928; prieten de o viață cu Albert Einstein; prietenie cu Leon Troțki; a susținut regimul stalinist, și a contribuit la cultul personalității lui Iosif Stalin scriindu-i biografia, care a devenit un text „canonic“ pentru staliniștii francezi; moare la Moscova.
5. ↑ Romain Rolland (1866-1944): dramaturg, romancier, eseist, istoric de artă și mistic francez; a primit Premiul Nobel pentru Literatură în 1915 „ca un tribut adus idealismului înalt al producției sale literare și simpatiei și dragostei pentru adevăr cu care a descris diferite tipuri de ființe umane“; membru proeminent al Partidului Comunist Francez; susținător fervent al lui Iosif Stalin în Franța; remarcat și pentru corespondența și influența asupra lui Sigmund Freud.
6. ↑ Nu-i nimic exagerat: în Rusia au fost uciși oameni, ca să le ia ghetele. (Nota lui P.I.).
7. ↑ Interviu dat ziarului „Pravda“, reprodus în „L'Humanite“, 1 noiembrie 1927.
8. ↑ Este vorba de ciclul „Spre altă flacără“, în care au apărut „După 16 luni în U.R.S.S.“ (Panait Istrati), „Soviete 1929“ (de Victor Serge, scriitor sovietic opozant) și „Rusia fără mască“ (de Boris Suvarin, dizident sovietic).
9. ↑ „Istrati cu două fețe“, Boris Volin, în „Literaturnaia Gazeta“, 29 aprilie 1929.
10. ↑ Aluzie la revista al cărei director era Henri Barbusse.
11. ↑ Publicat în „Caietele Panait Istrati“, nr. 17, ianuarie 1975.
12. ↑ 20 octombrie 1927.
13. ↑ Maia Kudasceva, viitoarea doamnă Rolland, din cauza căreia se întrerupe în mai 1930 corespondența dintre Panait Istrati și scriitorul francez, care îi ceruse să-și prezinte scuzele de rigoare.
14. ↑ „În jurul unui Congres“, în Clarté, decembrie 1927-ianuarie 1928.
15. ↑ Aluzie la tunul cu care germanii au bombardat Parisul în primul război mondial.
16. ↑ Nikos Kazantzakis (1883-1957): scriitor, jurnalist, om politic, poet și filozof grec; considerat un gigant al literaturii grecești moderne; nominalizat la Premiul Nobel pentru Literatură în nouă ani diferiți; cel mai tradus autor grec din lume; autorul romanelor *Zorba*

grecul (1946), *Hristos răstignit* (1948), *Libertatea sau moartea* (1950) și *Ultima ispită a lui Hristos* (1955).

17. ↑ Aluzie la tatăl lui Panait Istrati, originar din insula Cefalonia.
18. ↑ O „recomandare“, semnată de A. Lunacearski, ruga autoritățile să le arate „tot ceea ce avem poftă de văzut“. Călătoriile au fost făcute împreună cu Nikos Kazantzakis și soția sa. Panait Istrati a fost însoțit de prietena sa Bilili (soprana Marie-Louise Baud-Bovy).
19. ↑ *Domnița din Snagov*, epopee populară română. (Film nerealizat).
20. ↑ Întâlnire cu Agranov, șeful G.P.U.-ului, mâna dreaptă a lui Stalin. Întâlnirea a durat de la zece seara până la patru dimineața.

    Înainte de-a se despărți, Panait Istrati îi pune întrebarea:

    — *Ce trebuie să fac, înapoiat în Occident?*

    — *Dacă vei fi cu noi, te vom susține; dacă ne vei ataca, te vom nimici.*

    — *Dacă veți lovi în muncitori și cei mai buni revoluționari, voi lovi fără milă!*

    (Din scrisoarea lui Panait Istrati către Romain Rolland, datată 19 octombrie 1929 și interviul apărut în „România literară“, 6 mai 1933).
21. ↑ 1928